

ЮЛІАН КОРДІЯК

ЧЕМПІОНУ
ЖИВУТЬ
У ЛЬВОВІ

*Львів'яни,
виступаючи на всіх Олімпійських іграх,
в яких брали участь радянські спортсмени,
здобули 31 олімпійську нагороду:*

золотих медалей — 11
срібних медалей — 11
бронзових медалей — 9

Ось імена тих, хто здобував медалі:

золоті	В. Чукарін	— 7
	Д. Леонкін	— 1
	В. Сидяк	— 1
	П. Ледньов	— 1
	П. Король	— 1
срібні	В. Чукарін	— 3
	В. Брумель	— 1
	Г. Прокопенко	— 1
	В. Станкович	— 1
	П. Ледньов	— 2
	Б. Мельник	— 1
бронзові	В. Чукарін	— 1
	Д. Леонкін	— 1
	Є. Череповський	— 1
	І. Тер-Ованесян	— 1
	П. Ледньов	— 2
	В. Попкова	— 1
	Ю. Громак	— 1
	В. Немшилов	— 1

<i>По видах спорту:</i>	золоті	срібні	бронзові	разом
Гімнастика	8	3	2	13
Фехтування	1	2	1	4
Сучасне п'ятиборство	1	2	2	5
Плавання		1	2	3
Легка атлетика		1	2	3
Важка атлетика	1			1
Кульова стрільба		1		1
Стрільба з лука		1		1

ІГРИ XV ОЛІМПІАДИ

19 липня — 3 серпня 1952 року —

ХЕЛЬСІНКИ

69 країн, 4925 учасників

19 липня 1952 року — знаменна дата в історії радянського спорту, день його олімпійського дебюту. До речі, XXII Олімпійські ігри в Москві розпочинаються теж 19 липня. У Хельсінкі радянські спортсмени взяли участь у змаганнях з усіх видів спорту (крім трав'яного хокею) і здобули 71 медаль: 22 золоті, 30 срібних, 19 бронзових.

Радянська спортивна делегація на Олімпійських іграх була представлена 381 спортсменом. У складі делегації було четверо львів'ян — гімнасти Віктор Чукарін і Дмитро Леонкін, фехтувальники Ашполіарін Плеханова та Іван Комаров.

Найбільший внесок у здобуток збірної СРСР зробили наші гімнасти, насамперед Віктор Чукарін. Спочатку радянська команда, в складі якої були Чукарін і Леонкін, здобула перемогу в командному заліку, а потім Чукарін став абсолютним чемпіоном у багатоборстві. Крім того, він переміг у стрибках та вправах на коні, а також здобув срібні медалі за другі місця на кільцях та брусах.

Леонкін отримав бронзову медаль за вправи на кільцях.

А. Плеханова та І. Комаров виступали у змаганнях з фехтування на рапірах.

ІГРИ XVI ОЛІМПІАДИ

22 листопада — 8 грудня 1956 року —

МЕЛЬБУРН

67 країн, 3184 спортсмени

На XVI Олімпійських іграх радянські спортсмени взяли участь у змаганнях в усіх видах програми, крім хокею на траві. Вони здобули 98 медалей: 37 золотих, 29 срібних, 32 бронзові. Крайнім спортсменом Олімпіади був визнаний радянський бігун Володимир Куц, який переміг на двох стайвських дистанціях — 5 і 10 км та встановив при цьому два олімпійські рекорди.

На Олімпійські ігри до далекої Австралії в складі радянської команди поїхали 7 львівських спортсменів. Вони виступили у змаганнях з гімнастики, фехтування, плавання та легкої атлетики.

Знову чудово виступив гімнаст Віктор Чукарін, який вдруге здобув титул абсолютного чемпіона Олімпіади і п'ять медалей: три золоті — за перемоги у командному та особистому заліку, за вправи на брусах; срібну — за друге місце у вільних вправах; бронзову — за вправи на коні.

У турнірі шаблестів дебютував Євген Череповський, що разом з товаришами по збірній команді СРСР завоював бронзову медаль у командних змаганнях.

У Мельбурні виступали також наші кращі легкоатлети Юрій Кутенко (десятиборство), Ігор Тер-Ованесян (стрибки в довжину), Віталій Чорнобай (стрибки з жердиною) та плавці Геннадій Андросов (1500 метрів вільним стилем) і Фарід Досаєв (200 метрів брасом).

ІГРИ XVII ОЛІМПІАДИ

25 серпня — 11 вересня 1960 року —

РИМ

84 країни, 5337 учасників

Радянські спортсмени взяли участь у всіх видах олімпійської програми, крім хокею на траві та футболу (команда СРСР вибула після відбіркових матчів). Їм було вручено 103 медалі: 43 золоті, 29 срібних, 31 бронзову. Кращим спортсменом XVII Олімпійських ігор було визнано радянського важкоатлета Юрія Власова, який став чемпіоном у важкій вазі та встановив при цьому світові рекорди у поштовху та в сумі багатоборства.

У складі радянської команди до Риму поїхали 6 львівських спортсменів. Вони виступили у змаганнях з плавання, фехтування та легкої атлетики.

На цей раз найкраще показали себе легкоатлети. Срібну медаль у стрибках у висоту з результатом 216 см здобув першокурсник Львівського інституту фізкультури Валерій Брумель. Третє місце і бронзова медаль у стрибках в довжину дісталися випускнику цього ж інституту Ігорю Тер-Ованесяну (804 см). Четверте місце в найскладнішому виді легкої атлетики — десятиборстві посів Юрій Кутенко (7567 очок). Не потрапили до числа призерів у змаганнях з плавання львів'яни Геннадій Андросов (1500 метрів вільним стилем) та Георгій Прокопенко (200 метрів брасом). Команда шаблестів СРСР, в якій фехтував Євген Череповський, на цей раз нагород не здобула.

ІГРИ ХVІІІ ОЛІМПІАДИ

*10—24 жовтня 1964 року —
ТОКІО*

94 країни, 5558 учасників

Вперше Олімпійські ігри проходили в Азії. Радянські спортсмени взяли участь у всіх видах олімпійської програми, крім хокею на траві та футболу.

Ім було вручено 96 медалей — 30 золотих, 31 срібна і 35 бронзових.

Четверо львів'ян виступали в складі радянської команди на Олімпійських іграх у Токіо у змаганнях з плавання, легкої атлетики, а також кінного спорту.

Однак лише плавець Георгій Прокопенко зумів пробитися до фіналу на 200 метрів брасом, де фінішував другим, і єдиний з львівських плаців здобув срібну олімпійську медаль.

У комбінованій естафеті 4×100 метрів Г. Прокопенко проплив етап брасом, а команда СРСР посіла четверте місце. Валентина Яковлева в плаванні на 100 м стилем батерфляй не змогла пробитися до фінального запливу. Леонід Барковський виступав у стрибках в довжину, а Олександр Соколов — у команді кіннотників-триборців.

ІГРИ ХІХ ОЛІМПІАДИ

*12—27 жовтня 1968 року —
МЕХІКО*

112 країн, 6059 учасників

Уперше Олімпійські ігри проходили в Латинській Америці. Радянські спортсмени взяли участь у всіх видах олімпійської програми, крім хокею на траві та футболу. Представникам Країни Рад було вручено 91 медаль: 29 золотих, 32 срібних, 30 бронзових.

У складі радянської команди було дев'ятеро львів'ян, які здобули сім олімпійських медалей. Золотим став дебют шабліста Віктора Сидяка, який разом з колегами по команді завоював перше місце. Срібною медаллю було нагороджено й команду рапіристів, членом якої був Василь Станкович.

Дві медалі — срібну разом з командою та бронзову в особистому заліку здобув п'ятиборець

Павло Ледньов. Бронзові медалі отримали також плавці Юрій Громак (на спині) і Володимир Немшилов (батерфляй), які виступали в складі комбінованої естафети 4×100 метрів. В. Немшилов потрапив також до фіналу на 100 метрів стилем батерфляй і лише на мить відстав від бронзового призера, посівши четверте місце.

Уперше на Олімпійські ігри зі Львова поїхали велосипедист Юрій Дмитрієв та стрілець з пістолета по силуетах Анатолій Онищук. Легку атлетику на цей раз представляли жінки: Віра Попкова здобула бронзову медаль за біг в естафеті 4×100 метрів, а Лідія Ясинська-Цимаш була десятою у метанні списа.

ІГРИ XX ОЛІМПІАДИ

*26 серпня — 12 вересня 1972 року —
МЮНХЕН
122 країни, 10 125 учасників*

XX Олімпійські ігри стали тріумфальними для радянських спортсменів, які здобули 99 медалей, в тому числі 50 золотих (!), 27 срібних, 22 бронзові.

Видатного успіху досяг спринтер Валерій Борзов, який виграв біг на 100 і 200 метрів, а справжнім героєм змагань стала гімнастка Ольга Корбут, що показала неперевершену майстерність на гімнастичних снарядах і здобула три золоті медалі.

У складі радянської команди було восьмеро львів'ян, які представляли фехтування, сучасне п'ятиборство, кульову стрільбу, плавання, веслування на байдарках і легку атлетику.

Знову дві медалі здобув п'ятиборець Павло Ледньов (золоту за командну першість і бронзову — в особистому заліку). Повторив свій успіх рапірист Василь Станкович, який здобув друге місце в складі команди СРСР. У стрільбі з довільної гвинтівки (3×40 пострілів) срібну медаль завоював Борис Мельник.

Легкоатлети Павло Андрєєв (біг 10 000 метрів) та Йосиф Гамський (метання молота) потрапили до фінальних змагань. У змаганнях з водних видів спорту виступали Тетяна Штирлова (стрибки в воду), Тетяна Прудникова (плавання 200 метрів брасом), Роман Нагірний (веслування на байдарках).

ІГРИ ХХІ ОЛІМПІАДИ

17 липня — 1 серпня 1976 року —

МОНРЕАЛЬ

88 країн, 6815 учасників

Олімпійські ігри в Канаді завершилися видатною перемогою радянських спортсменів, які здобули найбільшу кількість очок у неофіційному командному заліку і завоювали загалом 125 медалей — 47 золотих, 43 срібні, 35 бронзових. Жодного разу на попередніх Олімпіадах нашим спортсменам не вдавалося здобути такої кількості нагород!

Великий успіх випав на долю спортсменів соціалістичних країн, особливо команди НДР, що здобула 90 медалей — 40 золотих, 25 срібних, 25 бронзових та випередила у загальнокомандному заліку атлетів США.

У складі радянської команди на цей раз було шестеро львів'ян, які представляли сучасне п'ятиборство, кульову стрільбу, стрибки у воду, фехтування, важку атлетику та стрільбу з лука.

Лауреатом Олімпіади втретє підряд став наш п'ятиборець Павло Ледньов, який здобув срібну медаль в особистому заліку. Також на третіх Олімпійських іграх підряд виступав Василь Станкович. Однак у командному і в особистому турнірі він посів четверте місце і залишився на цей раз без нагород.

Нелегким був шлях до перемоги важкоатлета Петра Короля, що з результатом 305 кг здобув золоту олімпійську медаль серед атлетів легкої ваги.

Срібним став олімпійський дебют Валентини Ковпан, яка посіла друге місце у стрільбі з лука. Тетяна Волинкіна (стрибки у воду) та Борис Мельник (кульова стрільба) до олімпійських фіналів не потрапили.

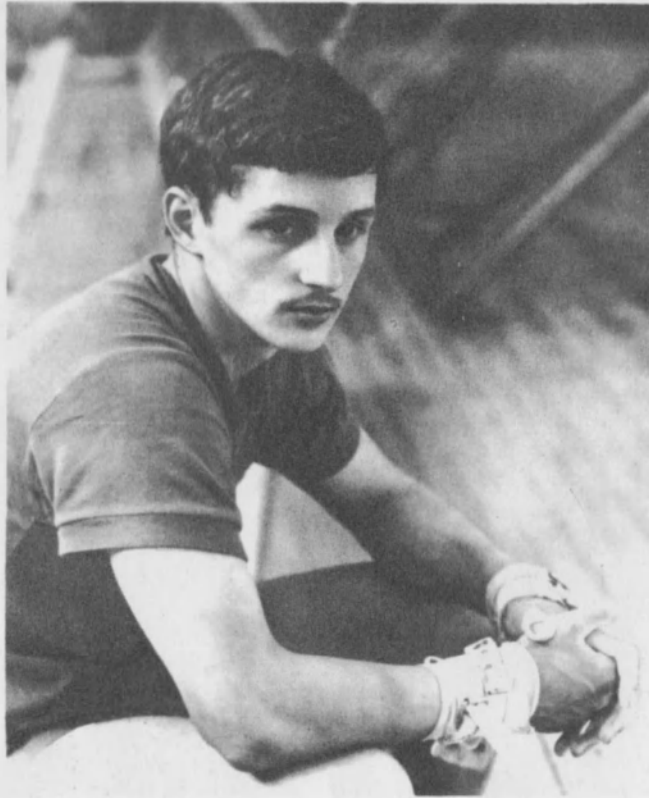
Ще у п'ятнадцять років Тетяна Штир'ова здобула звання чемпіонки Радянського Союзу. Згодом майстер спорту міжнародного класу Т. Штир'ова (нині — Волинкіна) ще не раз здобувала почесні нагороди, але та медаль чемпіона СРСР для неї найдорожча

Офіцер Радянської Армії, заслужений майстер спорту Павло Ледньов — один з кращих у світовій історії сучасного п'ятиборства. Чотири рази він був чемпіоном світу, з трьох Олімпіад привіз у Львів п'ять олімпійських нагород. Для п'ятиборців збірної СРСР П Ледньов служить прикладом мужності, стійкості, відданості улюбленій справі

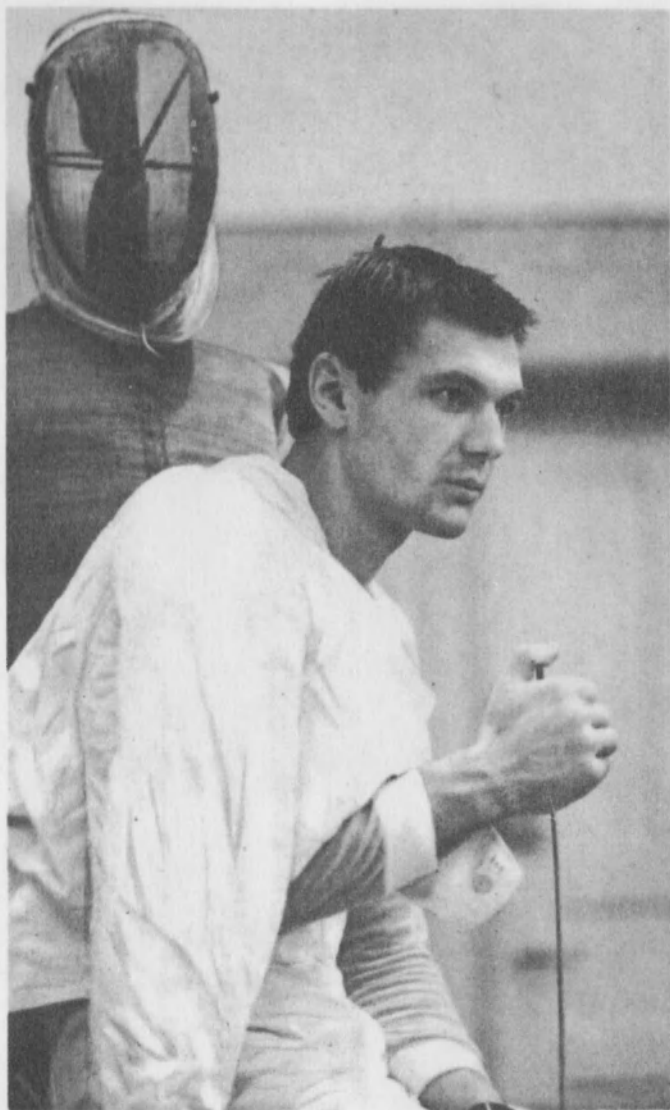
Випускниця Львівського медичного інституту Валентина Ковпан вже чимало років є однією з кращих лучниць світу, абсолютною чемпіонкою Європи, срібним призером Олімпійських ігор у Монреалі. Заслужений майстер спорту В. Ковпан поєднує у собі м'який, ліричний характер жінки з твердою рішучістю і сильною волею видатної спортсменки

Звучними акордами розпочав свій шлях у великій гімнастиці Богдан Мауц. Не маючи й 20 років, він здобув звання чемпіона Європи, абсолютного переможця XI Всесвітньої Універсіади, в складі збірної Радянського Союзу став чемпіоном світу. Перед ним, послідовником славного Чукаріна,— шлях у великий спорт

Прославлений гімнаст, абсолютний чемпіон ігор XV і XVI Олімпіад Віктор Іванович Чукарін, нині завідуючий кафедрою гімнастики Львівського інституту фізкультури, не залишає її досі тренерської практики. Найбільш талановитим своїм учнем він вважає майстра спорту міжнародного класу Володимира Сафронова

Вроджений талант, виняткова працездатність і наполегливість допомогли Василю Станковичу за порівняно короткий строк зійти на фехтувальний Олімп, стати неодноразовим чемпіоном СРСР, світу, призером Олімпійських ігор, заслуженим майстром спорту, а крім того — умілим спортивним педагогом

Олег Романишина, представника Львівської шахової школи, підносять до числа провідних гросмейстерів світу. З року в рік молодий львів'янин примножує свої досягнення у шаховому мистецтві

Віртуозна техніка володіння шаблею та воля до перемоги — ось риси, притаманні вихованцеві львівської фехтувальної школи, заслуженому майстру спорту Віктору Сидяку, переможцеві ігор XIX і XX Олімпіад, неодноразовому чемпіону світу

ОЛІМПІЙСЬКА ЕСТАФЕТА

Це було 27 з половиною століть тому. В усі міста славної Еллади поспішали посланці в білому святковому одязі. Крапцях білих коней давали їм у зустрічних селищах, пригощали найкращою їжею — ніжним м'ясом білого ягняти. Посланці несли по країні мир, запрошуючи всіх греків завітати на свято в священну еллінську округу на березі ріки Алфей, що на півострові Пелопоннес.

З першого «повного місяця» після літнього сонцестояння починався «священний місяць», під час якого на території Еллади оголошувався мир: усі війни та сварки припинялися, а вчорашні вороги ставали суперниками за право називатися найсильнішими, найшвидшими, найспритнішими. Оскільки змагання проводились на честь міфічного бога Зевса, що перебував на горі Олімп, їх називали олімпійськими. Згодом біля місця змагань — олімпійського стадіону на схилах гори Кроніон — між річками Алфей і Кладес виникло селище Олімпія.

Будівлі Олімпії розкинулись поміж високими кипарисами і запахними олеандрами священного лісу Альтіс. Тут, серед густої зелені, під яскравою блакиттю неба протягом тисячоліть відбувалися овіяні романтикою античного світу змагання атлетів, тут на їх честь були споруджені величні будівлі, знищені згодом землетрусом, римськими загарбниками і безпощадним бігом часу.

Мені випала нагода побувати в Олімпії, в цьому історичному куточку древньої Еллади. Про події минулого сьогодні тихо шепоче листя у лісі Альтіс, про них нагадують старовинні документи, легенди та залишки грандіозних споруд.

Ось перший стадіон! Перший на земній кулі! Тепер це лише прямокутник утоптаного століттями землі довжиною в стадію — шістьсот стоп Геракла. Входячи на нього мовчки, зосереджено, ніби перинаючи в історію. Адже саме тут змагалися в класичному Таблиця першій олімпійці на цих земляних

трибунах, які могли розмістити 30—40 тисяч глядачів, гриміли овації на честь переможців — олімпіоніків, звідси йшли вони до храму Зевса Олімпійського, що височів неподалік.

Під склепіннями храму, що підтримувалися могутніми колонами, греки спорудили одне з семи чудес світу — створену з слонової кістки та золота руками безсмертного митця Фідія скульптуру бога Зевса. Перед порталом храму, біля пам'ятника богині перемоги — крилатої Ніке урочисто вшановували переможців. Про їх доблесть і звитяги пісні розповідають легенди, а відлуння у поруйнованому портику Ехо, яке колись сім разів повторювало імена переможців, долетіло через віки й до наших часів.

Прекрасну ідею відновити проведення всесвітніх олімпійських змагань запропонував відомий французький гуманіст П'єр де Кубертен. І ось уже 85 років всіх прихильників спорту нашої планети хвилюють сучасні Олімпійські ігри. Всі, хто приїжджає тепер у Грецію, щоб відвідати колиску Олімпіад — місто-легенду Олімпію, віддають шану Кубертену.

Поміж розташованими просторим півколом стрункими кипарисами, на затинному майданчику неподалік від місця, де запалюють олімпійський вогонь, стоїть скромний обеліск з темного граніту з барельєфом засновника сучасних Олімпіад. Під ним поховане його серце. На граніті викарбувано напис: «Греція звела цей монумент тут на честь старогрецької традиції та її відновника П. Кубертена, який заповів своє серце Олімпії».

Ми мовчки стояли біля скромного монумента, а я пригадував імена тих, хто теж навічно вписав свої імена в історію сучасних Олімпійських ігор. Чимало їх, знаменитих радянських спортсменів, в тому числі й львів'ян, стали героями олімпійських баталій Хельсінкі та Мельбурна, Риму і Токіо, Мехіко, Мюнхена, Монреалю...

Незабаром спалахне вогонь XXII Олімпіади. І запалюватимуть його, згідно з давньою традицією, тут, на олімпійському стадіоні.

У червні в цій частині Пелопоннесу завжди безхмарне небо, а сонце над Грецією особливо щедре. Ранком 19 червня 1980 року в селі Олімпія на першому в історії стадіоні відбудеться урочиста церемонія: від грецького сонця візьмуть олімпійський вогонь. І рівно через місяць, подолавши в руках спортсменів відстань 4836 кілометрів дорогами Греції, Болгарії, Румунії, Радянського Союзу, цей вогонь спалахне у Москві, проголошуючи відкриття нового всесвіт-

шого спортивного свята у столиці першої соціалістичної держави.

З 23 жовтня 1974 року, дня, коли президент МОК лорд Майкл Кіллайн проголосив на 75-й сесії МОК у Відні господарем ігор XXII Олімпіади столицю нашої Батьківщини Москву, погляди людства звернені до зореносної столиці. Москва по-діловому набрала олімпійський ритм: проведена ретельна підготовка всіх об'єктів та служб, вчасно стають до ладу нові унікальні сучасні споруди. Незабаром Москва відкриве олімпійцям 1980-го свої численні стадіони і Палаці спорту...

* * *

Серед тих, хто представлятиме на іграх XXII Олімпіади нашу Батьківщину, будуть і спортсмени Львівської області.

Адже львів'яни виступали в складі радянських команд на їх перших олімпійських стартах. А такі, як Віктор Чукарін, Павло Ледньов, Георгій Прокопенко, Віктор Сидяк, Петро Король, Ігор Тер-Ованесян, Валентина Ковпан, Василь Станкович, Борис Мельник та інші, завжди вписали свої імена в історію Олімпіад, в історію світового спорту вагомими перемогами, визначними досягненнями, проявили стійкість, бійцівський характер, патріотизм, палку любов до Батьківщини. Ми пишаємося нашою спортивною гвардією, бо це не тільки слава Львівщини, а й усієї Радянської держави.

Найкращих серед тих, хто як спортсмен виріс на оповленій землі, послала Львівщина на Олімпійські ігри й чемпіонати світу, щоб медалями й рекордами славили вони радянський спосіб життя, щоб доводили всім: у возз'єднаному краї ростуть сильні, радісні й щасливі люди, здатні на подвиги в ім'я слави Вітчизни.

Нещодавно минуло сорок років від дня возз'єднання західпоукраїнських земель з Радянською Україною. Досягнення спортсменів-львів'ян є одним з яскравих прикладів того, як оновилося життя в західних областях України, як фізична культура і спорт стали загальним надбанням, стали не лише джерелом фізичного вдосконалення, а й могутнім засобом виховання, ідейного гарту нашої молоді.

Понад 40 років тому, восени 1939 року, здійснилася спововічна мрія трудящих Західної України про возз'єднання в матір'ю — Радянською Україною. Під сонцем волі й щастя своєю патхненною працею трудящі колєсь поневоленого

краю досягли небувалих успіхів у розвитку сільського господарства, у створенні високорозвинутої промисловості, культурному і духовному житті. Набули значного розвитку фізкультура і спорт, стали до послуг трударів та їх дітей численні спортивні споруди.

Завдяки піклуванню Радянської влади вже в 1946 році у Львові було відкрито інститут фізичної культури, який став кузницею висококваліфікованих спеціалістів, спортсменів високого класу, осередком спортивної науки. На Львівщині побудовано чимало сучасних спортивних споруд, створено десятки спортивних шкіл молоді та дитячо-юнацьких спортшкіл, у яких свою майстерність підвищують тисячі юних львів'ян — могутній резерв великого спорту.

Досить нагадати, що до тридцять дев'ятого у Львівській окрузі було 130 спортивних гуртків, переважно для синків багатіїв та поміщиків, усього біля 10 тисяч фізкультурників. Сьогодні в області — близько 3 тисяч колективів фізкультури на підприємствах, в установах, вузах і колгоспах, де регулярно займається спортом майже 800 тисяч чоловік.

Сьогодні Львівщина — одна з передових областей у республіці по розвитку фізкультури і спорту — з року в рік посідає високі загальнокомандні місця у Спартакіадах України. Чимало львів'ян гідно відстоювали спортивну честь області, республіки й країни на змаганнях найвищого рангу, здобули чимало високих титулів і нагород на міжнародній арені. Це свідчення високої свідомості, почуття відповідальності наших спортсменів, їх міцного ідейного ґарту та досконалої спеціальної підготовки.

Молоді слід ще раз нагадати спортивний подвиг — іншого слова не підбереш — Віктора Івановича Чукаріна. Людина, яка перенесла весь тягар війни, зуміла здивувати світ, двічі підряд переконливо здобуваючи звання абсолютного чемпіона Олімпійських ігор. Нап прославлений гімнаст має у доробку 11 олімпійських нагород — результат самовідданої творчої праці, невичерпної духовної сили, мужності й волі.

Відзначаючи перші перемоги радянських спортсменів на олімпійських аренах Хельсінкі 1952 року, де відсвяткував свій блискучий тріумф і Віктор Чукарін, відомий англійський вчений, лауреат Нобелівської премії Ф. Ноель-Бейкер сказав: «...для них перемога має особливе значення тому, що — це видно з усього — вона погрібна не тільки самому учасникові, який виступає в змаганнях, але пасамперед вона потрібна його країні, його народові».

Палке бажання прославити свою Вітчизну спортивними досягненнями відзначає виступи на міжнародній арені нашого знаменитого п'ятиборця Павла Ледньова. Беручи участь у трьох Олімпіадах, Ледньов здобув п'ять олімпійських нагород і, крім того, чотири рази ставав чемпіоном світу в одному з найскладніших видів спорту — сучасному п'ятиборстві.

Ми пишаємося сьогодні іменами наших славних олімпійців та багатьох інших відомих спортсменів, які прославили свою Батьківщину на міжнародній арені. Завдяки плідній праці та творчому пошуку провідних львівських тренерів Вадима Олексійовича Андрієвського, Дмитра Івановича Оббаріуса, Петра Тимофійовича Собенка, Олександра Андрійовича Ткаченка, Михайла Кропідовича Хусківадзе, Віктора Еммануїловича Карта, Федора Степановича Коти та інших, а також великої групи висококваліфікованих тренерів молодшого покоління на Львівщині зросло чимало спортивних талантів, здобувають визнання молоді чемпіони і рекордсмени, майбутні олімпійці. Це наслідок великої турботи партійних і радянських органів про фізкультурників і спортсменів, що за останні роки споруджено ряд сучасних спортивних об'єктів, що на службу спорту поставлено кваліфіковане наукове забезпечення, медичне обслуговування тощо. Основа наших успіхів — це сумлінна і наполеглива праця спортсменів і тренерів, відповідальних працівників та обслуговуючого персоналу — всіх тих, хто сприяє народженню нових рекордів і досягнень.

19 липня 1980 року над стадіоном імені Володимира Ілліча Лєніна у Москві спалахне вогонь ігор XXII Олімпіади. Ці ігри — перші ігри в столиці соціалістичної держави — привертають величезну увагу спортивної — і не тільки! — громадськості всього світу. Адже, як відзначив Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради Союзу РСР товариш Л. І. Брежнєв у листі до членів Міжнародного Олімпійського Комітету і учасників попередніх ігор XXI Олімпіади у Монреалі, «Олімпійські ігри — дуже важлива подія в міжнародному спортивному житті. Вони привертають до себе увагу мільйонів людей нашої планети, підбиваючи нездоланне прагнення всього людства до миру і прогресу».

Москва, а разом з столицею — і вся наша країна старанно готувалася до цього всесвітнього форуму спорту. Нема сумнівів, що московська Олімпіада пройде на належному рівні і з великим успіхом. На Львівщині особливу увагу

звернено на підготовку майбутніх олімпійців. На московській Олімпіаді, як і на семи попередніх, будуть і представники Львівської області. Вибирати є з кого. У нас є хороші п'ятиборці і лучники, снайпери і гімнасти, футболісти і кіншотники.

Важливими етапами підготовки до олімпійських стартів були змагання VII літньої Спартакіади УРСР та VII Спартакіади народів Радянського Союзу, у яких львів'яни здобули чимало чемпіонських титулів і призових місць, встановили нові досягнення її рекорди.

Якщо мова зайшла про доробок, то не зайвим буде нагадати, що спортсмени Львівщини, які виступали в складі радянських команд на Олімпійських іграх, вносили до скарбнички збірних СРСР більше залікових очок, ніж здобували цілі делегації деяких капіталістичних країн. За всі попередні Олімпіади 36 посланців Львова здобули 126 очок. Це — другий показник у республіці після Києва.

Зазначимо, що регулярна участь спортсменів Львівщини у змаганнях з представниками областей-побратимів Польщі та Угорщини значно сприяла розвитку почуття інтернаціоналізму, дружби народів, міжнародної солідарності, збагачує їх досвід. І водночас підвищує рівень їх спортивної майстерності.

За роки, що минули від золотої осені 1939 року, Радянська влада не шкодувала зусиль і коштів для створення фізкультурникам і спортсменам найсприятливіших умов для вдосконалення майстерності. На Львівщині побудовано понад 50 стадіонів, в тому числі такі, як 40-тисячний «Дружба», 30-тисячний СКА, більше 30 басейнів, десятки лижних і веслувальних станцій, сотні спортивних залів, десятки спортивно-оздоровчих таборів. Споруджено унікальний спорткомплекс львівських армійців, Палаці спорту «Трудових резервів», «Динамо», політехнічного інституту. Нові спортивні об'єкти отримали сірчаники Нового Роздолу та шахтарі Червонограда, хіміки Сокаля та нафтовики Борислава, гірники Стебника та сільські механізатори Золочева.

Звичайно, львів'яни не змогли б досягти таких вагомих спортивних результатів без допомоги спеціалістів і тренерів — представників інших областей УРСР і багатьох республік нашої країни. Найкраще це можна проілюструвати на прикладі інституту фізкультури. Рішення про відкриття цього навчального закладу, який повинен був постачати фізкультурними кадрами насамперед західні області України, було прийнято у 1946 році. Для забезпечення його про-

дистивної роботи до Львова прибули (деякі ще в обпалених порохом солдатських шпцелях) відомі фахівці спорту В. О. Анднівський, П. Т. Собенко, Д. І. Оббаріус, С. П. Спирidonов, П. О. Чубанов, Т. О. Третилова, А. А. Тер-Ованесян, М. А. Джафаров та інші, які стали провідними викладачами та тренерами, керівниками кафедр нового вузу. Натомість, коли в 1970 році створювався інститут фізкультури в Краснодарі, львів'яни виїхали туди, щоб допомогти в організації нового вузу.

В історії становлення спорту на Львівщині прикладів братньої допомоги чимало. Взяти хоча б Олександра Андрийовича Ткаченка. Про таких, як він, згадує у своїй книзі «Відродження» товариш Л. І. Брежнев. Легендарний будівник Дніпрельстапу -- бригадир прославленої бригади бетонників, під час війни був командиром ескадрону в партизанському геднанні І. М. Бовкуна. Після війни повернувся до мирної праці. Переїхавши із Запоріжжя у Львів, почав залучати молодь до фізичної культури, гартувати її спортом. Олександр Андрийович став засновником славної львівської школи стрибунів у воду, заслуженим тренером УРСР.

З цієї школи згодом виїшли відомі майстри стрибків у воду, переможці багатьох міжнародних змагань Роман Бренер, Валерія Матулович, Геннадій Галкіп, Олег Мельников, Тамара Саркісова, Микола Матковський, Володимир Асаєв, Тетяна Штирлова.

Інший будівник Дніпрогесу Анатолій Бопдальотов з перших днів війни -- на фронті, згодом мужньо бився в загоні бійців французького руху Опору. Після війни, приїхавши до Львова, Анатолій Петрович енергійно пропагував бокс разом з іншими ентузіастами цього виду спорту, такими як Олександр Федяєв, Валентин Старчак та інші. Він виступав на рингу сам, став чемпіоном України, а згодом перейшов на тренерську роботу. У Львові славні боксерські традиції. Тут вирости і стали відомими в країні боксерами Ігор Дегтярьов (нині завідує кафедрою боксу Московського інституту фізкультури), Володимир Метельов, Олег Федочинський, Мирон Крохмальний, Мирон Муха, Анатолій Никитенко, Мирон Савчин. Двічі чемпіоном СРСР і переможцем VI Спартакіади народів СРСР був Юрій Тхоровський, а дворазовий чемпіон країни Леонід Шапошников домігся її титулу чемпіона Європи.

Одним з перших львів'ян-олімпійців був Іван Архипович Комаров. Командир дивізіону гвардійських мінометів майор Комаров, кавалер багатьох бойових орденів, дійшов зі

своїм підрозділом до Берліна і розписався на стіні рейхстагу. Відсвяткувавши День Перемоги, Іван Архипович приїхав у Львів до свого друга Вадима Андрієвського. А тут — всесоюзні змагання фехтувальників. Друзі разом вийшли на доріжку, схрестили шаблі. Невдовзі Іван Комаров став чемпіоном СРСР, а в 1952 році дебютував на Олімпійських іграх у Хельсінкі. Його участь у становленні багатьох відомих львівських майстрів фехтування безсумнівна. До речі, разом з Комаровим на іграх XV Олімпіади виступала ще одна львів'янка, чемпіонка країни з фехтування Аполлінарія Плевахова.

Одним з перших у Львові, вже в грудні 1939 року, було організовано спортивне товариство «Динамо». Динамівці створили ряд секцій, провели декілька спортивних свят для трудящих міста. 24 травня 1940 року з ініціативи «Динамо» стартував агітаційний мотопробіг Львів—Київ—Львів. 25 екіпажів пройшли 1230 км зі Львова через Тернопіль, Хмельницький, Вінницю, Житомир до Києва і назад. Учасники пробігу розповідали про розвиток фізкультури і спорту у західних областях УРСР після возз'єднання з Радянською Україною. Ряд інших спортивних заходів, зокрема спортивне свято на День фізкультурника, яке організовувало товариство «Динамо», викликав живий інтерес у населення області, мав важливе політико-виховне значення.

Динамівці були також одними з ініціаторів проведення легкоатлетичної естафети на приз газети «Вільна Україна», велогонки по маршруту Львів—Нестеров—Львів, матчевих зустрічей з тенісу, футболу. Змагання ці користувалися великою популярністю серед мешканців міста, адже раніше такі спортивні свята не проводились. Наприклад, у змаганнях велосипедистів на трасі Львів—Нестеров взяли участь відомі в той час гонщики Москви, Ленінграда, Одеси та інших міст країни. Глядачі бурхливо вітали успіх молодого львів'янина Ярослава Свірського. Згодом Ярослав Павлович та його товариші стали завзятими популяризаторами велоспорту на Львівщині. Це дало плідні результати: гонщики, виховані у Львові, стали відомими майстрами. Зокрема, студент політехнічного інституту Юрій Дмитрієв був переможцем всесоюзної багатоденної велогонки, учасником Олімпійських ігор у Мехіко; вихованець тренера К. Коверка з ДЮСШ-І Борис Шухов став чотириразовим чемпіоном СРСР, чемпіоном світу 1970 року та чемпіоном мюнхенської Олімпіади в командній гонці; Люба Хархай з товариства «Локомотив» стала призером чемпіонату світу серед жінок

у Марселі; львівський динамівець Юрій Заяць був у складі збірної СРСР переможцем Велогонки Миру у 1977 році. Львівці не раз перемагали у багатоденних велогонках «Дружба» між збірними Львівщини і Жешувського воєводства ПНР, в турпірі на приз «Мечек», що проходить по території області-побратима Бараня в Угорщині, в міжнародній велогонці пам'яті Героя Радянського Союзу В. Ф. Скопенка — одного з учасників визволення західноукраїнського краю від фашистських загарбників.

Відомими колись у країні були львівські борці класичного стилю. У перші післявоєнні роки неодноразово звання чемпіона СРСР завойовував Сергій Спиридонов. Згодом він став чудовим тренером і разом із своїми колегами Валеріаном Павловичем Трубочаніновим та Павлом Васильовичем Кошішим вчив молодих хлопців мистецтва боротьби. Переможцем I Спартакіади пародів СРСР став Валентин Широков, відзначались на всесоюзних і міжнародних турпірах Микола Бережняк, Сергій Залуський, Віктор Іванкін, Іван Михайлишин. Учень Сергія Парфентійовича Спиридонова випускник Львівського інституту фізкультури Сергій Рибалко двічі був чемпіоном світу серед атлетів найлегшої ваги.

Прокладали шлях до міжнародного п'єдесталу пошани і представники інших видів спортивної боротьби. Двічі звання чемпіона світу з боротьби самбо завойовував львівський динамівець Михайло Юнак, а чемпіоном Європи з боротьби дзю-до став його одноклубник Володимир Куспін.

Чимало славних сторінок у літопис радянського спорту виспалі свого часу львівські легкоатлети. Всі пам'ятають блискучі виступи Ігоря Тер-Ованесяна, вихованця заслуженого тренера СРСР Д. І. Оббаріуса. Ігор тричі був чемпіоном Європи, на Олімпійських іграх у Римі здобув бронзову медаль, а його всесоюзний рекорд зі стрибків у довжину — 835 см — не перевершено до цього часу.

Відомо, що перші кроки у великий спорт Валерій Брумель зробив саме у Львові, у знаменитій школі Оббаріуса, яку «закінчив» Тер-Ованесян та багато інших здібних атлетів. Саме зі Львова Брумель поїхав на Олімпійські ігри в Рим, де здобув срібну нагороду і всесвітнє визнання. Наші легкоатлети-олімпійці Віталій Чорпобай, Юрій Кутенко, Леонід Барковський, Лідія Ясинська, Павло Андрєєв, Йосиф Гамський не раз ставали чемпіонами і рекордсменами Радянського Союзу, переможцями міжнародних змагань.

1940 року на вулиці Південній гостинно відчинив свої двері басейн «Динамо», який став осередком відпочинку

трудолюбивих Львова та місцем підготовки відомих спортсменів. Одразу ж після війни, на початку 1946 року, динамівці створили при басейні дитячо-юнацьку спортивну школу плавання, що й принесло невдовзі плідні результати.

Уже наприкінці 40-х років кращими серед юних плавців у країні були львів'яни В. Сеншук, В. Городецький, Р. Фільварків. На початку 50-х років першим з львівських плавців успішно дебютував на міжнародній арені 18-річний Вадим Мартинчик — неодноразовий чемпіон та рекордсмен СРСР у плаванні стилем батерфляй. Він відзначився на міжнародних змаганнях плавців у Італії, Угорщині, Швеції. Переможцем I Спартакіади народів СРСР у плаванні брасом був Фарід Досаєв, який разом з своїм молодшим товаришем Геннадієм Андросовим восени 1956 року першим з львівських плавців поїхав на Олімпійські ігри. Для Андросова виступ у Мельбурні став кроком у великий спорт. Молодий львівський спортсмен згодом став одним з провідних плавців країни, чемпіоном Європи, рекордсменом світу в комплексному плаванні. Нині заслужений майстер спорту Г. Андросов працює викладачем кафедри плавання Львівського інституту фізкультури.

В історії вітчизняного плавання залишили вагомий слід також їх послідовники: Георгій Прокопенко — срібний призер Олімпіади в Токіо, дворазовий чемпіон Європи, багаторазовий рекордсмен світу; Валентина Яковлева — неодноразовий чемпіон СРСР, учасниця Олімпіади в Токіо; Юрій Громак та Володимир Немшилов — неодноразові чемпіони СРСР, чемпіони Європи, призери Олімпіади в Мехіко; Вікторія Васильєвич — чемпіонка та рекордсменка СРСР; Тетяна Прудникова — чемпіонка СРСР, учасниця Олімпіади в Мюнхені. Це — лідери, а сильних плавців у Львові було в ті роки багато.

Слід згадати успіхи львівських ватерполістів. Закінчивши виступи на водній доріжці, Вадим Мартинчик з товаришами організував у Львові команду з водного поло. Команда «Динамо» ще в 1961 році увійшла в клас «А» чемпіонату СРСР, домагалася успіху в представницьких турнірах. Двічі — у 1963 та 1967 роках львів'яни були переможцями Спартакіади УРСР. У команді виросло чимало сильних гравців, які входили до складу збірної СРСР. Кращі львівські ватерполісти В. Чернов, В. Папченко, А. Балажук, Ю. Скловський, Г. Піньський плідно працюють тепер тренерами різних команд країни. Вихованець заслуженого тренера УРСР В. Т. Мартинчика Володимир Жмудський, виступаючи в складі збір-

ної СРСР, став чемпіоном Олімпійських ігор у Мюнхені. Гравці львівського «Динамо» (команди вищої ліги класу «А») Сергій Никифоров та Андрій Старусев були чемпіонами Європи серед юніорів, а тепер названі кандидатами в олімпійську збірну, ряд гравців команди є кандидатами до збірної молодіжної СРСР та збірної України.

Важко уявити собі розвиток радянського стрілецького спорту без участі славних львівських снайперів — Дмитра Бобруна, Олександра Кришневського, Олександра Паркіна, Миколи Бондарєва, Любові Кошолової, Тетяни Рябинської, Ніни Жердевої (Власенко) та інших видатних майстрів, які зросли на відомому стрільбищі львівського СКА і не раз відзначались на чемпіонатах СРСР, Європи, світу. Першим львів'янином чемпіоном світу з стрілецького спорту став Микола Калиниченко. В 1954 році в столиці Венесуели Каракасі він здобув золоту медаль чемпіона у швидкісній стрільбі з пістолета. Армієць Володимир Зименко став переможцем Спартакіади народів СРСР та чемпіоном світу 1962 року із стендової стрільби.

У цих видатних спортсменів вирости гідні послідовники, які підтримують славні традиції старшого покоління: майстри кульової стрільби — срібний призер мюнхенської Олімпіади Борис Мельник, чемпіони СРСР різних років, переможці міжнародних змагань Анатолій Опицук, Леонід Жданов, Степан Старинський, Анатолій Кукса, Олександр Семанів; майстри стендової стрільби — Олександра Пономарьова, Лев Беліченко, Вадим Іванченко, Сергій Тюртюбек, Сергій Охотський та інші.

Одним з найбільш популярних видів спорту на Львівщині є теніс. Ще у 1940 році львів'янин Йосиф Гебда здобув звання чемпіона СРСР в особистому заліку. У післявоєнні роки львівські тренери, очолювані ветераном львівського тенісу, заслуженим тренером УРСР Ф. Г. Кулечком, підготували групу сильних майстрів, які відзначались на всесоюзній та міжнародній арені. Спартакієць Володимир Петров був неодноразовим чемпіоном України, срібним призером VI Спартакіади народів СРСР. Доброю перевіркою юних талантів став всесоюзний турнір пам'яті героя-чекіста Ф. О. Уланова, організований динамівцями. Вихованці цього товариства Сергій Грузман, Олександр Залужний, Ігор Пилипчук входять в число кращих гравців країни, вдало виступають на міжнародній арені.

Радісними для львів'ян були виступи шахістів України — чемпіонів VII Спартакіади народів СРСР. Радісними,

бо в складі команди-переможниці цього видатного шахового форуму виступало п'ятеро гросмейстерів зі Львова: Марта Літинська, Олег Романишин, Олександр Білявський, Андріан Михальчишин та Йосиф Дорфман. Ця перемога — вагомий успіх львівської шахової школи, яка за короткий строк дала країні групу талановитих шахістів міжнародного рівня.

Ще в 1946 році недавні фронтовики, патки прихильники шахового мистецтва Михайло Антонович Романишин і Павло Павлович Яцина були ініціаторами створення у Львові шахового клубу. В 1964 році вперше вихованець цього клубу Леонід Штейн став чемпіоном СРСР. Згодом він ще двічі повторює цей успіх, впевнено входить в число найсильніших гросмейстерів світу. Дальші успіхи львівських шахістів пов'язані з іменем заслуженого тренера СРСР Віктора Еммануїловича Карта. Його учениця Марта Літинська у 1972 році, першою з шахісток України, стала чемпіонкою Радянського Союзу, а інші вихованці — Олег Романишин, Олександр Білявський, Андріан Михальчишин — нині міжнародні гросмейстери, представники талановитої молоді генерации, переможці багатьох міжнародних турнірів. Завдяки їх успіхам Львів став визнаним центром шахів не тільки в Радянському Союзі. Здобувши практично всі найвищі титули серед юнаків, юніорів та в молодіжних змаганнях, львів'яни вийшли на широку міжнародну арену. Олег Романишин вдало дебютував у останньому відбірковому циклі змагань на звання чемпіона світу — розділив п'яте-шосте місце у представницькому міжзональному турнірі в Ризі. Слід сподіватися, що, здобувши визнання на міжнародній арені, Олег Романишин і экс-чемпіон СРСР Олександр Білявський не зупиняться на досягнутому, а продовжать сходження на шаховий олімп.

Вагомий вклад у розвиток спорту на Львівщині в післявоєнні роки зробили, безумовно, представники СКА. Досягнення таких видатних спортсменів, як Д. Бобрун, Ю. Кутенко, В. Крицишин, В. Сидяк, В. Сафронов, П. Ледньов, Б. Мельник, В. Ковпан, Л. Шапошников та багато інших, тісно пов'язані з діяльністю армійського клубу. Його тренери протягом багатьох років готують талановитих легкоатлетів і гандболістів, фехтувальників і боксерів, футболістів і важкоатлетів, снайперів і мотогонщиків. Армійці спорудили у Львові найкраще в Європі стрільбище, збудували критий велотрек і легкоатлетичний манеж, 30-тисячний стадіон, комплекс споруд для сучасного п'ятиборства, на яких проходять представницькі змагання.

За 40 років Радянської влади у Львові виросло чимало чемпіонів з різних видів спорту — чемпіонів країни, Європи, світу, переможців Олімпійських ігор. Вони славили наш спорт, звеличували свою Батьківщину, проявили себе справжніми патріотами, мужніми сипами радянського народу. І тепер, напередодні ігор XXII Олімпіади у Москві, немає сумніву в тому, що провідні спортсмени Львівщини, які братимуть участь у такому представницькому форумі, гідно продовжать справу своїх попередників, першовідкривачів. А це запорука того, що вже на їх прикладах вчитимуться все нові і нові покоління спортсменів оновленого краю.

ДО ВЕРШИН

Теплого травневого вечора 1976 року на олімпійській базі в Леселідзе під час комсомольських зборів жіночої збірної СРСР із спортивної гімнастики у комсомол прийняли юних кандидаток у збірну — Марію Філатову й Наталю Шапошникову. Одним з перших, хто привітав майбутніх олімпійських чемпіонок, був тренер збірної, наш прославлений олімпієць Віктор Іванович Чукарін. Це було напередодні Дня Перемоги.

На другий день, подякувавши друзям, які привітали його з святом, Чукарін пішов далеко вздовж берега моря й довго сидів наодинці. Що згадував він?

Чи той світлий зимовий ранок 1938 року, коли на зборах у Київському технікумі фізкультури приймали у комсомол його, 17-річного юнака.

Чи, може, той останній бій під Сенчею на Полтавщині, коли він, заступник командира гармати 1044-го артилерійського полку, поранений і контужений, продовжував стріляти, доки не втратив свідомість.

А може, жахливі роки, проведені в концтаборі «Зандбостель», чи хвилину звільнення, коли незнайомий солдат підняв «полоненого № 10491» на руки і, здивувавшись з легкості, з якою він це зробив, сказав: «Що зробили з людиною, бузувіри!..»

Чи той день після війни, коли знову прийшов у гімнастичний зал і нічого не зміг... Навіть підтягнутися. А через шість років його ім'я облетіло весь світ. І в різних кінцях планети люди вдивлялись у його портрет з лаконічним підписом «Віктор Чукарін. Абсолютний чемпіон ігор XV Олімпіади з гімнастики».

— Знайомство моє з гімнастикою, — розповідає Віктор Іванович, — було досить прозаїчним. У Марі-

уночі, де я вчився у семірічці, якось перед футбольним матчем відбулись показові виступи гімнастів. Після цього ми з друзями спорудили на подвір'ї гімнастичний майданчик й спробували наслідувати їх. Звичайно, між саморобною перекладиною й великим спортом — відстань чималенька. Подолав я її згодом, коли заради високої мети взяв на себе тягар незнайомих досі в гімнастиці навантажень. Але тоді вже я мав 28 років, а позаду — страхіття війни.

Від людей, які добре знають Чукаріна, можна довідатись, що, коли наші війська підійшли до концтабору «Запдбостель», усіх в'язнів, яких уже декілька днів тримали без їжі, вважаючи приреченими, перевезли з табору на велику баржу. Її замінували, й вона повинна була вибухнути, виїшовши у відкрите море. Однак німецькі патріоти врятували полонених і повернули їх на берег.

Коли Чукарін повернувся додому, мати спочатку не впізнала його: лише навромацьки знайшовши на голові рубець, що залишився з дитинства, заплакала від болю, упізнала свого сина.

Знесилений, шкідливі кістки, він довго не міг отямитися, відновити сили, віднайти душевний спокій. Мучився від того, що не зумів як слід повоювати. А потім вирішив: нехай хоч у спорті, зовсім в іншій боротьбі, але все-таки поборюся, стану корисним. Тим більше, що вдома віднаїшлося його посвідчення «Майстер спорту СРСР», вручене на урочистому вечорі п'ять років тому.

...У наскрізь прогрітому сонцем, щедрому на пшениці полі приморському Маріуполі (Жданові) хлопчачки ганяли футбольний м'яч на березі річки Кальміус. Друзі Віктора Чукаріна любили, коли він стояв у воротах — упертий, зосереджений. Забити йому м'яча було нелегко. Потім, коли в подвір'ї з'явилася саморобна перекладина, Віктор відчув справжнє захоплення від виконання гімнастичних вправ і твердо вирішив як слід навчитись цього мистецтва. Це бажання привело його разом з другом Іваном Петровим до Київського технікуму фізкультури.

Віктору запали в душу слова, що почув якось у рідному місті від знатного українського сталевара Макара Мазая: «Взявся за справу — не лякайся,

сміливо йди вперед, долай перешкоди. Успіх не любить слабких і нерішучих».

Саме рішучість, пристрасть і наполегливість, пригаманні юному Чукаріну в роки навчання, допомогли йому потрапити в когорту відомих на той час гімнастів — Аджата Ібадуласва, Олексія Гориновича, Миколи Ісаєва. У 1940 році він виконав норму майстра спорту. Тоді цього почесного звання так швидко добивалися лише одиниці.

Сходження Чукаріна по щаблях спортивної майстерності обірвала війна. Гімнаст став солдатом. Далі ви знаєте...

Залізна воля спортсмена, твердий чукарінський характер перемогли. Підтримка друзів, відчуття того, що він потрібний, додали Віктору сил. Незабаром вдалося налагодити роботу гімнастичної секції, і вже на першотравневому параді 1946 року в Києві Віктор з товаришами крокував у святкових колонах, викликаючи оплески показовими виступами.

Осінь привела його у старовинний Львів, де відкрився інститут фізкультури. Знову, як і до війни, — навчання, тренування, виступи на гімнастичній мості. Віктор — активний спортсмен — не відставав і в навчанні, ніколи не задовольнявся посередніми оцінками.

На кафедру гімнастики прийшов новий викладач — Петро Тимофійович Собенко. Не знали тоді Чукарін та Собенко, що доля зведе їх на довгі роки, що йтимуть вони поруч у гімнастиці, разом зазнають слави, залишаться навечно в історії радянського спорту.

Наприкінці 1947 року Віктора Чукаріна включили до збірної країни, а восени наступного він уперше здобув золоту медаль чемпіона СРСР. 1949-й став роком загального визнання нового гімнаста високого класу, гімнаста нової формації.

Не все, однак, йшло гладко. Були й зриви, невдачі. Петро Тимофійович, людина чуйна і досвідчена, не поспішав з порадами, словами втіхи. Знав: Віктор — не крихкої вдачі, життя навчило його терпіти, сам осмислить і зрозуміє свої помилки. Так і сталося.

Отже, в сорок дев'ятому, вдалому для Чукаріна році, йому виповнилось 28 років. Він став перемож-

цем декількох всесоюзних змагань, абсолютним чемпіоном профспілок, а головне — уперше здобув звання абсолютного чемпіона СРСР з сумою балів 116,55, залишивши позаду відомих гімнастів Г. Шагініяна, А. Ібадулаєва, М. Серого, В. Белякова, Л. Тимошенка.

Можливо, комусь видасться, що це — випадковість чи збіг обставин. Насправді ж оті перемоги були закономірним наслідком чітко витриманої складної системи тренувань, яку розробив Петро Тимофійович, передбачливості й вимогливості тренера, жорсткого режиму й великих навантажень, без вагань прийнятих Чукарішим.

— Шлях до спортивної майстерності, — мовив якось Віктор Іванович, — менш за все схожий на прогулянку по асфальтовому шосе. Він скидається на альпіністське сходження за новим маршрутом. Нема шляху, нема стежки. Попереду тільки головний орієнтир — висота!

Свідоме розуміння мети, важливості своєї справи, наполегливість, підтримка друзів по команді і старших товаришів допомагають тим, хто вперше ступив на шлях подолання гірських вершин. І ось настає день, коли залишилися позаду високі кручі і скелі. Вершина! Велика радість охоплює тебе, примушує забути про втому і подолані труднощі. Але з досягнутої вершини видно нові, ще пікім не взяті вершини. Вони кличуть до нових сходжень. Цьому немає кінця, немає меж можливостям спортивного вдосконалення.

— Подолати гімнастичну вершину! Як важко це зробити. Якось на міжнародних змаганнях я виконав на перекладині великий оберт у незвичному положенні: руки, заведені за спину, охоплюють металічний стержень знизу. Тепер цей елемент виконують багато спортсменів, але тоді це була новина. Пам'ятаю, що іноземні тренери і спортсмени назвали її «монопольним номером Чукаріна». Але якщо взяти в руки секундомір і простежити тривалість цього «монопольного номера», стрілка зупиниться на цифрі 15. Четверть хвилини — це ж дрібниця! Але мені, друзям по інституту, Петру Тимофійовичу Собенку потрібно було майже чотири роки, щоб вивчити цей елемент і виконати його на змаганнях. Більш ніж дві з половиною

тисячі разів повторив я цей оберт, поки ризикнув вийти з ним на люди.

На міжнародній зустрічі з гімнастами Фінляндії, що відбувалася в 1950 році в Москві, тренер олімпійського чемпіона Хухтанена звернувся до нашого тренера Миколи Попова з запитанням:

— Чи не буде ласкавим пан Попов повідомити нас, скільки років вивчав Чукарін свій оригінальний зіскок з перекладини?

Попов, не відповідаючи, спитав про Хухтанена, що робив зіскок з подвійним сальто назад:

— А ваш гімнаст?

— Десять років, — відповів гість з Фінляндії.

— Ну, а Чукарін взагалі стільки ще не займається гімнастикою. Пову вправу він вивчив за рік.

Чемним, мовчазним фіннам було важко сприйняти на віру цей факт. Що ж, мабуть, у нас різна ціна і різна міра часу.

1950 рік став знаменним у житті Віктора Івановича: він закінчив інститут. Його дипломну роботу «Обладнання спортивного залу» комісія оцінила п'ятіркою. В цей же період сталася ще одна визначна для нього подія: Чукарін став членом великої партії комуністів.

Мужніють радянські гімнасти, у них з'являється свій стиль виступів, власний почерк. Зустрічі з фінінами, угорцями, шведами додають необхідного досвіду. І ось — нова вершина — ігри XV Олімпіади у Хельсінкі, у яких вперше взяли участь радянські спортсмени. Команду гімнастів очолив триразовий на той час абсолютний чемпіон СРСР Віктор Чукарін.

— Змагання відбувались у «Мессухаллі» — величезній споруді, яка може вмістити декілька будинків розміром з московський цирк, — пригадує Віктор Іванович. — Коли ми прийшли сюди, зал був переповнений. Ми — це Грант Шагінян, Валентин Муратов, Євген Корольков, Володимир Беляков, Йосиф Бердієв, Дмитро Леонкін, Михайло Перельман, я та наші тренери Костянтин Сергійович Каракашянц і Микола Кирилович Попов. Перекладач приніс місцеву газету «Суомен Урхейлулехті», де було вміщено статтю про нашу команду: «Найкраще враження справила на публіку команда Радянського Союзу, яка, незважаючи на те, що почне змагання в субо-

ту, вчора провела тренування у надзвичайно високому темпі». Стаття закінчувалася прогнозом: «Звання чемпіона Олімпійських ігор повинен виграти Чукарін». Присмний прогноз. Але чи здійсняться ці передбачення? Поживемо — побачимо. Безумовно, ми докладемо всіх сил, щоб перемогти.

Змагання почалися зранку. Перша вправа — стрибки через коня. Виступають наші гімнасти з піднесенням. Але вже перші оцінки суддів пасторожують. Не можна сказати, що їх симпатії були на боці радянських спортсменів. Та боротьба — є боротьба. Спорт не любить слабких.

Після обов'язкової програми радянська команда опинилася на шостому-сьомому місці, але поступово стає вище. Тим часом Чукарін після четвертого виду змагань був лише на четвертому місці, бо допустив помилку у вільних вправах. Прикро. Треба зціпити зуби і змагатися, боротися до останніх сил. Адже бувало інколи й важче... Швейцарець Штальдер мав 57,15 бала, Шагінян — 57,0, Муратов — 56,95, а Чукарін — 56,85.

Почалося виконання довільної програми. На кільцях першим працює Грант Шагінян. Люди, немов зачаровані, стежать за виступом гімнаста, і раптом тиша в залі змінюється вибухами оплесків! Навіть судді не змогли приховати свого захоплення — 9,95 бала! У Чукаріна — 9,9. Добре виступають інші наші хлопці. Тільки на цих вправах головні суперники радянської команди — швейцарці — програли майже півтора бала.

За вільні вправи судді поставили Чукаріну 9,8 бала. Вдало виступив він і в інших номерах програми. В результаті — львів'янин здобув золоті медалі за опорні стрибки (ця медаль стала історичною — першою золотою нагородою українських спортсменів на Олімпійських іграх!) та вправи на коні, срібні — за вправи на кільцях і брусах. І, як вінець виступу, — золота медаль абсолютного чемпіона ігор XV Олімпіади з гімнастики. З сумою балів 115,70.

Команда Радянського Союзу також виграла олімпійську першість, впевнено випередивши всіх суперників. У числі тих, хто отримав золоті медалі за командну перемогу, був ще один гімнаст зі

Львова — Дмитро Леонкін, який вдало провів весь турнір. Успіх наших хлопців повторили радянські гімнастки, вигравши командну першість з перевагою майже в сім балів. Абсолютною чемпіонкою Олімпіади стала харків'янка Марія Гороховська, срібним призером у багатоборстві — киянка Ніна Бочарова.

Пастушного дня одна з фішських газет дала такий заголовок до репортажу про олімпійські змагання гімнастів: «Над Росією пролився золотий дощ».

Блискучий виступ на Олімпійських іграх привернув увагу світової спортивної громадськості до радянських гімнастів, до Віктора Чукаріна. А він залишався вірним собі: працював в інституті, наполегливо тренувався, готуючись до чемпіонату світу в Римі. Щодня зранку, в той же час можна було зустріти Чукаріна, який крокував зі свого будинку, що неподалік Стрийського парку, до інститутського залу на вулиці Лермонтова. Там вже чекав на нього Петро Тимофійович. Дні сновнені шліфування технічних прийомів, розробкою нових комбінацій. Сотні, тисячі разів злітало вгору мускулисте тіло Чукаріна, його покриті магnezією і твердими мозолями руки вгадували кожен міліметр брусів, кілець, перекладиш... Невтомними були й тренер, і учень...

І через два роки поруч з найвищими трофеями, здобутими в Хельсінкі, Чукарін поклав пові, завоювані у суперечці кращих гімнастів світу.

Представники 24 країн світу виборювали звання чемпіонів у Римі. Не будемо розповідати про хід боротьби. Краще процитувати уривок з статті в газеті «Уніта»: «Перемога радянських спортсменів не викликала особливого здивування. Це можна було передбачити з самого початку, бо перевага радянських гімнастів в усьому світі цілком очевидна. На всіх снарядах радянські гімнасти виявили свої здібності і неодноразово викликали оплески глядачів. Але особливо вони підкорили глядачів своїми вправами на коні та кільцях, де були показані першокласна точність та неповторна спритність. Важко встановити, хто із радянських гімнастів найкращий, бо всі вони працюють на снарядах з великою легкістю, спритністю та витримкою, які, безумовно, є наслідком діяльної, уважно і з любов'ю проведеної підготовки».

Важко щось додати до цих слів. Скажемо тільки, що чоловіча команда випередила найближчого суперника — команду Японії — на 16,6 (!) бала, а жіноча — колектив Угорщини — на 6 балів. У особистому заліку абсолютним чемпіоном світу став Віктор Чукарін, а Галина Рудько очолила список найсильніших гімнасток планети. Одинадцять разів наші спортсмени піднімалися на п'єдестал пошани, одинадцять разів у римському «Палаццо делло спорт» лунали урочисті звуки Гімну Радянського Союзу. У Римі наші гімнасти здобули переважну більшість золотих нагород, які розігрувалися на всіх спарядах.

За цією короткою розповіддю криється величезне напруження відповідальної боротьби. Це саме годі, у Римі, Чукарін пошкодив середній палець під час вправи на перекладині, мучився від нестерпного болю, але знав, що не може бути й мови про відступ, про те, щоб залишитись поза конкурсом. І навіть не поскаржився нікому.

У перший день чудово виступали японці, великого успіху досягли швейцарці та їхній лідер Штальдер, високі бали одержали гімнасти Західної Німеччини. Але радянським майстрам вдалося досягти найкращих показників практично на всіх спарядах, що забезпечило їм і лідерство у загальному заліку після обов'язкової програми.

Настає другий, вирішальний день. Тренер Олександр Семенович Мишаков знає про чукарінську травму і з турботою поглядає на Віктора. Палець ще більше запух. Лікар команди ввела дозу хлорегулу, а це, хоч і втамує біль, але може призвести до надмірного охолодження суглоба. Тоді спортсмен не відчуватиме пальця. Невже в цю останню хвилину, коли вирішується, як говорив Гамлет, «бути чи не бути», у Чукаріна не вистачить душевних сил до кінця довести боротьбу?

Гімнаст блискавично пірнає зверху під бруси, потім злітає вгору, робить сальто... Ще і ще перекидається він у повітрі над тонкими жердками, немов не руки тримають його, а невидимі крила. Сяють очі у тренера, команда із захопленням стежить за своїм капітаном. Весь стадіон вітає ще одну перемогу Віктора Чукаріна.

І всім, хто веде підрахунок оцінок, стає зрозуміло, що і Штальдер, і Такемото (Японія), і Бантц (ФРН) уже відстали, їм не наздогнати радянських гімнастів. Мирний поєдинок тепер можливий лише між Чукарінім і Валентином Муратовим. Один з них має таку перевагу, як молодість, другий — досвід. Хто ж переможе? Раптом над стадіоном лунає урочиста вість: «Однакові результати!»

І вперше в історії гімнастичних змагань абсолютними чемпіонами світу оголошуються одразу два гімнасти: радянські спортсмени Віктор Чукарін і Валентин Муратов.

1956 рік. Ігри XVI Олімпіади в Мельбурні. Зелений континент захоплено зустрів команду радянських гімнастів, яка прибула в Австралію в ореолі перемог у Хельсінкі та Римі. Газети називали нашу команду «золотою», першим претендентом на перемогу в турнірі. І це були небезпідставні заяви. Всі попередні виступи давали право високо розцінювати шанси наших гімнастів. Але логіка логікою, а за олімпійське золото треба було боротись.

— Не буду розповідати про всі виступи. Скажу тільки, що ми заслужено піднялися на найвищу сходинку п'єдесталу пошани. А мені вдруге вдалося стати абсолютним чемпіоном Олімпіади.— Так спокійно і, як завжди, скромно згадує про свою фантастичну перемогу Віктор Іванович. Фантастичну, бо здобув її 35-річний тоді львів'янин у важкому двобої з молодим японцем Такасі Оно та іншими грізними суперниками.

Справді, свою перемогу в Мельбурні він сприйняв на диво спокійно, хоч і вирішив, що буде це його останній виступ як спортсмена, що віднині перейде на тренерську роботу. Справжнє хвилювання прийшло до Чукаріна в Кремлі, де під час вшанування героїв ігор XVI Олімпіади К. Є. Ворошилов вручив львівському гімнастові найвищу нагороду Батьківщини — орден Леніна.

— Життя спортсмена сповнене різних обмежень, вимагає постійного суворого режиму, дотримання всіх вимог тренерів,— ділиться своїми роздумами Віктор Чукарін.— А ці люди добре знають, що треба робити для досягнення невпинного зростання майстерності спортсмена. І помиляється той, хто

вважає певні обмеження примхами тренера. Тепер, коли я сам став наставником молодих гімнастів і маю своїх учнів, вважаю за доцільне сказати спортсменам, що тренер — їх найкращий друг. Він може бути суворим, особливо вимогливим, навіть, на перший погляд, жорстоким. Це суто зовнішнє враження. Протягом багатьох років праці над моїм удосконаленням Петро Тимофійович Собенко ніколи не освідчувався мені в любові. Я також. Але його праця була зразком батьківського піклування про мене. А батько не може не любити свою дитину.

Здійснення учбово-тренувальних планів — це творчий процес за участю, в основному, трьох дійових осіб: спортсмена, тренера і лікаря. Роль останнього особливо важлива, бо він безпосередньо впливає на фізичний стан, на почуття і психологічний настрій спортсмена. Тренери, старші товариші завжди щиро ділилися з нами, молодими спортсменами, своїми професійними «таємницями», підказували, поправляли, підтримували під час нелегкого сходження до вершин гімнастичного мистецтва. І навіть тоді, коли якийсь складний елемент вправи з'являвся у виступах наших гімнастів як наслідок багаторічної наполегливої праці, ми твердо знали, що не маємо права робити таємниці з нового доробку, що це — загальний здобуток. У тому й полягає суть радянського спорту, його непорушний закон. Так виховували нас, так ми тепер виховуємо своїх учнів.

Якось, у березні 1957 року, я одержав листа від редакції берлінської газети «Дойче шпортсхо». Мені писали:

«Ви не раз бували в новій Німеччині і знаєте потяг нашої молоді до спорту. Зараз ми готуємось до участі в Московському фестивалі і спортивних змаганнях у програмі Всесвітніх молодіжних ігор. Нам цікаво було б одержати від вас листа з розповіддю про те, як готуються до змагань радянські спортсмени, ваші поради у цьому плані».

Де кілька разів я перечитав лист. Якось мимоволі надалося перебування в цій країні у різні періоди свого життя. Перший раз, коли мені було двадцять, мене привезли сюди, як бранця, і замість прізвища дали табірний номер 10491. Пам'ятаю нашу нелюд-

ську працю, тугу за далекою Батьківщиною, яка стікала кров'ю у боротьбі з фашизмом. Тоді це був гітлерівський рейх. А тепер я тримав у руках листа з оповленої країни — Німецької Демократичної Республіки — держави робітників і селян. Я, радянський гімнаст, неодноразово приїжджав сюди виступати в післявоєнні роки, і, безумовно, треба було відповісти колегам по спорту на всі запитання. Довго думав, яку для листа обрати форму звернення: «Товариші», «Колеги», «Молоді спортсмени», а може, «Шановні читачі». Ні, все це не годилося. Написав просто і ясно: «Дорогі друзі!» Розповів німецькій молоді, як готуються до московських стартів радянські спортсмени, наголосив, що ми хочемо перетворити фестиваль на справжнє свято братерства і дружби молоді всіх континентів, що будемо раді привітати гостей з НДР у нашій зореносній столиці. Розповівши про успіхи львівських спортсменів-легкоатлетів — Віталія Чорнобая та Ігоря Тер-Ованесяна, своїх учнів Вячеслава Афоніна, Валерія Денисова, Миколи Паршина і Віктора Корольова, вважав за потрібне дати своїм зарубіжним друзям деякі професійні поради.

8 липня 1957 року мій лист-відповідь був опублікований у газеті «Дойче шпортсхо», а через деякий час я зустрівся в Москві під час III Дружніх ігор молоді з своїми новими друзями із НДР. Вони міцно тисли мою руку і дякували за корисні поради. Я сирійняв цей вислів вдячності, як оцінку своєї скромної праці, як прояв щирого ставлення до всіх радянських спортсменів.

Слід нагадати, що декілька відомих у світі спортсменів, зокрема іспанець Іоакім Блюме, італієць Джованні Кармінуччі, Клаус Кюсте з НДР та інші, вважають себе послідовниками Чукаріна і, деякою мірою, його учнями. Не раз вони користувались порадами нашого чемпіона, тренувалися разом з ним.

Віктор Іванович підготував більше двадцяти майстрів спорту. Деякі з них вже самі стали тренерами, працюють у вузах. Найбільш талановитим своїм учнем він вважає Володимира Сафронова. Багато праці вклав Віктор Іванович у підготовку цього гімнаста, віддаючи йому все, що знав сам. Володимир,

випускник Львівського інституту фізкультури, досяг у гімнастиці чимало. Чотири роки він входив до збірної СРСР, на московській Універсіаді 1973 року здобув шість нагород та золоту медаль у складі команди, став срібним призером світового чемпіонату у Варші, завоював дві медалі під час розіграну першого Кубка світу з гімнастики у Лондоні. Словом, пройшов цікавий спортивний шлях.

Значним є доробок радянської гімнастичної школи. Члени збірних команд, виборюючи чемпіонські титули, завершували велетенську працю тих, хто впроваджує гігієнічну гімнастику в режим дитячого садка, хто прищеплює гімнастичну культуру школярам-першокласникам, хто виводить на спортивні майданчики молодь. І чим більше буде приділено уваги цій «абетці спорту» в школі, піонерському таборі, на дитячому стадіоні — тим вищим буде урожаєм спортивних перемог.

Це завжди перемоги давалися легко. Навпаки, майже завжди було важко. Але підтримувала рідна Батьківщина, наші друзі, які були поруч. І сьогодні, звертаючись до нового покоління радянських гімнастів і до тих, хто найближчими роками прийде їм на зміну, слід сказати: творіть, дерзайте, перемагайте, нестримно долайте вершину за вершиною в житті, у спорті.

...Минуло понад двадцять років відтоді, як Чукарін залишив гімнастичний поміст. Протягом цих років Віктор Іванович мешкає у Львові й працює в тому інституті фізкультури, який колись сам закінчив. У 1946 році у чемпіонаті Львова виступало лише дев'ять гімнастів, а сьогодні наше місто — визначний гімнастичний центр, і в цьому немала заслуга завідуючого кафедрою гімнастики, заслуженого тренера УРСР Віктора Івановича Чукаріна.

П'ЯТИБОРСТВО — ЙОГО ЖИТТЯ

Відстоюючи спортивну честь Радянської Вітчизни на змаганнях найвищого рангу, Павло Ледньов вів себе мужньо, по-корчагінськи, як справжній патріот. Напевне не схибив би офіцер Радянської Армії комуніст Павло Ледньов і в справжньому поєдинок з ворогом, без вагань віддав би життя за Батьківщину, як зробив це колись його батько...

Капітан Червоної Армії Серафим Ледньов загинув на Калінінському фронті весною сорок третього, коли наші війська розпочали великий контрнаступ на ворога. Йому не довелося побачити свого сина Павла, який народився саме в цей час у Горькому.

Військовий лікар Ганна Ледньова виховувала сина, знаючи, що йому вже не доведеться пережити страхіття війни, що батько віддав своє життя за його мирне дитинство. Невдовзі, після закінчення війни, Ганна Павлівна переїхала працювати у Дніпропетровськ, дитячі й шкільні роки Павла пройшли у цьому місті над Дніпром.

Плавати вчився у річці Самарі, притоці Дніпра, їздити верхи на коні навчив його товариш Сашко Швець. А коли підріс і прийшла пора займатися спортом серйозно, захопився спочатку футболем, а потім грою у водне поло.

Ганна Павлівна, сама лікар, й досі мешкає у Дніпропетровську. Хотіла, щоб і син став лікарем. Однак надто не наполягала й до його захоплення спортом ставилася поблажливо. Павло назавжди запам'ятав її слова про те, що кожній справі, якій присвятить себе людина, треба віддаватися повністю, інакше все життя доведеться ходити в «середняках». Пам'ятав, проте лише з роками збагнув глибокий зміст цих слів.

Добре, що тепер, в роки блискучих успіхів радянських хокеїстів та гімнастів, фігуристів та бор-

ців, все частіше можна почути, що батьки хочуть бачити свою дитину спортсменом. На п'єдесталі пошани, з лавровим вінком та золотою медаллю на грудях... Але коли 15-річний хлопець повертається додому з тренування ледь живий чи навіть з синцем — тоді все, не підеш більше на той стадіон чи в спортзал! Не пустимо!

Але у хлопців бувають на цей рахунок свої міркування. І добре, якщо трапляються такі завзяті, з характером, що не відступають від своєї мети. Для них, впертих і наполегливих, спорт не є захопленням на рік, на два, а на все життя. І він не стає на перешкоді, а навпаки, допомагає у всьому, гартує волю й характер.

Так було і з Павлом. У 1960-му, 17-річним, не переконавши остаточно матері у доцільності свого наміру, поїхав він з дому до Львова, щоб поставити все-таки на своєму: вступити до Львівського інституту фізкультури. Павло вже знав тоді, що там зароджується школа сучасного п'ятиборства, що є такий фехтувальник із Закарпаття, звать його Федір Кота, який сам захопився п'ятиборством і шукає собі учнів. Правда, тоді він ще не знав по-справжньому, що таке сучасне п'ятиборство. Хоч приїхав спеціально, щоб займатися цим видом спорту.

У Львові Павло зустрів Федора Степановича Коту, який лише йому відомим чуттям відчув, що може з цього худорлявого ватерполіста бути п'ятиборець. І Медіньов пішов за ним.

Їх, прихильників цього своєрідного і складного виду спорту, було тоді не так вже й багато. Але все це були справжні ентузіасти, певтомні трудівники. Взяти хоча б того ж Коту. З ранку до вечора займався він з початківцями, такими, як Павло. Вчив терпіння, думати під час тренувань і змагань, приймати рішення в складних ситуаціях. Від нього вони черпали насамперед премудрості фехтувальної науки — одного з ключових видів п'ятиборства. Завдяки таким, як Ф. Кота у Львові, О. Чувілін в Узбекистані, О. Крюков та А. Соколов у Москві, Е. Пловіте — в Естонії, І. Новиков — в Єревані та багатьом іншим, відбулося сходження радянського п'ятиборства на найвищі світові та олімпійські п'єдестали.

Коли 19-річний Павло Ледньов став чемпіоном СРСР серед юніорів, у Львові вже був свій чемпіон — чемпіон світу Валерій Пічужкін. З'явився лідер, було на кого рівнятися, з кого брати приклад. Цілком зрозуміло, коли тренери тепер називають своїм учням як приклад Павла Ледньова. Це, мабуть, правильно. Але чи всі тренери зуміють знайти «своїх» учнів, а потім настроїти їх на дуже складний і важкий шлях? Чи зуміють їх переконати, що «корона» не така вже й недосяжна, чи зуміють самі повністю повірити в це?..

До збірної Павло потрапив порівняно легко. Весною 1965 року переміг на представницьких змаганнях в Угорщині, і це привернуло увагу фахівців. 22-річному Ледньову пощастило виступити у збірній СРСР поруч з самим Новиковим.

— Ніколи не забуду сорому, який я пережив на чемпіонаті світу в Лейпцігу, — розповідає Павло. — Дебют, хвилювання, нестримне бажання виступити якнайкраще — все це розбилося вщент після «бублика» у верховій їзді. Кінь, який дістався мені за жеребом, був красивим, але надто поровистим. «Возив» мене по всій трасі, брати перешкоди відмовлявся. Оцінка — нуль очок. Звинуватив я не коня, а себе, і старався як міг, щоб не підвести команду. Набрал у чотирьох інших видах 4200 очок — на той час високий результат. І коли команда п'ятиборців СРСР, тоді олімпійських чемпіонів у Токіо, стояла на другій сходинці п'єдесталу пошани, я відчував, що саме моя невдача була причиною цього. Мені ніхто й словечка не сказав, не те щоб докоряти, а я собі місця не знаходив. Ігор Новиков, поклавши руку на моє плече, сказав із характерним акцентом: «Не муч себе, це ж спорт, а в житті ще не таке буває...»

І дійсно, було ще й не таке. Двічі Павло зривався, доводилося йому надовго залишати збірну і двічі знову повертатися у великий спорт, у збірну. Нечувано річ у такому складному виді спорту! І не тому, що мало було йому слави, пошани, нагород. Ні, просто життя примусило його прийняти єдино правильне рішення, бо він відчував, що не вичерпав себе як спортсмен, що може ще принести користь команді, позмагатися на пайвищому рівні.

Павло прагнув виступати так, як Новиков, бо саме він був і залишається для Ледньова еталоном п'ятиборця зокрема і спортсмена взагалі. Беручи за нього приклад, він зрозумів, що не роками вимірюється час перебування у спорті, а ставленням до нього, вмінням виразити себе у своїх досягненнях. Новиков пішов з арени боротьби не за віком, а лише коли зрозумів, що не зможе зробити більше від того, що вже зробив.

Але він залишив своїм молодшим товаришам, своїм послідовникам заповіт. Не проголошений, не написаний, а потаємний — заповіт душі. Всі знають, як прагнув Новиков, чотириразовий чемпіон світу, стати олімпійським чемпіоном у особистому заліку. Не дивно, це ж мрія кожного великого спортсмена.

Розповідають, що знаменитий угорський п'ятиборець Андраш Бальцо їхав на Олімпійські ігри в Мексіко, щоб, завоювавши золоту медаль, закінчити на цьому свою блискучу спортивну кар'єру. Однак 30-річний тоді Бальцо, безумовно кращий на той час п'ятиборець світу, змушений був поступитися золотою медаллю на користь значно молодшого Бьєрна Ферма, спортсмена із Швеції, організм якого краще переніс кліматичні умови Мексики. Програв Андраш, до речі, всього 11 очок, але програв... До наступної Олімпіади — чотири роки. Що робити? Кидати спорт? Ні, Андраш прийняв рішення: готуюсь виступити у Мюнхені. І домігся-таки через чотири роки свого — повернувся у рідний Будапешт чемпіоном ігор XX Олімпіади.

До 38-річного віку входив у збірну СРСР наш «гросмейстер» п'ятиборства, прославлений Ігор Новиков. За цей час він тричі пробував зійти на олімпійську вершину.

Для чого я це розповідаю? Бо надто часто мене в останні роки запитують:

— А чи не пора Павлові закінчувати? Правду кажучи, після повернення з Монреалю він і сам так думав, а тепер на такі запитання відповідає коротко — «не знаю!»

Бо він і справді не знав, чи буде закінчувати виступати в змаганнях, чи продовжить тренування до московської Олімпіади. У 1980 році Ледньову вже 37. Що не кажіть, а вік для спортсмена похилий,

навіть для п'ятиборця. Але справа не в літах, не у втомі, що наконичилась у м'язах за довгі роки, а в тому, чи буде він потрібен команді.

— Бо ж не для себе особисто я 18 років присвятив сучасному п'ятиборству, — каже Павло Ледньов. — Це справа мого життя, а моє життя, як спортсмена і комуніста, підпорядковане потребам Батьківщини, народу. Виступаючи поруч з Андрашем Бальцо, Павло пережив його трагедію в Мехіко, а згодом — його тріумф у Мюнхені. Тоді й поставив собі за мету — виконати заповіт Новикова в Монреалі.

Вперше Ледньов став чемпіоном світу в особистому заліку лише в 30 років — таким довгим був його шлях до найвищого титулу. Потім, після успіху в Лондоні, ще двічі підряд, в Москві та Мехіко, повторював своє досягнення. У Монреаль львів'янин приїхав триразовим чемпіоном світу, безумовним фаворитом змагань. Всі знали, що він може не лише вдало фехтувати, але й не поступається молодшим суперникам у бігу. Здавалося, що явно слабких місць і достатньо сильних суперників у Ледньова нема. На той час він навчився вже спокійно переживати успіхи й невдачі. Однак такого, як сталося у Монреалі, не сподівався ніколи.

Йому довелося пережити те саме, що пережив у Мексиці Бальцо. Ви знаєте, золото з Монреаля повіз до Варшави на шість років молодший Януш Пецяк. Для багатьох його перемога була несподіваною, але для Павла ні. Він давно знав, яку колосальну роботу виконує цей невисокий чоловік на тренуваннях, як любить він п'ятиборство.

Поздоровивши від душі Януша, Ледньов не зміг одразу збагнути, що ж робити йому. Залишатися у великому спорті чи піти, забути про все, більше уваги приділяти вихованню сина Віктора, відпочивати, як усі, з дружиною, покинути оті нескінченні турботи...

Тим більше, що роботу пропонували звідусіль — чомусь вважається, що хороший спортсмен може одразу ж стати й хорошим тренером. А Павло з цим ніяк не був згоден. Надто багато інших прикладів бачив. Себе, наприклад, у ролі тренера, у високому розумінні цього слова, поки що не уявляв. Адже

перш ніж вчити когось перемагати на спортивній арені, треба вміти перемагати себе у житті, думав він.

І залишився. Сталося так, що виступав у ролі наставника для молодих членів збірної. Таких як москвич Сергій Рябикін, Сашко Тарєв з Киргизії, князин Олександр Мипшиєв, Анатолій Старостін з Душанбе та інші. Відчував, що вірять вони йому, в дечому навіть наслідують. І ось виправдати це довіря, довести, що ти справжній лідер, не схибити ніде — таке його завдання. Коли відчус, що не зможе його викопати — я певен, Павло зійде, поступиться іншим.

І правду кажучи, зараз йому не так й складно утримуватися в збірній. Але не в цьому справа — він не може дозволити собі спускатися нижче здобутого рівня, адже ж, власне, для того й тренується, щоб домогтися більшого, ніж досяг.

На чемпіонаті світу 1978 року в шведському містечку Йончопінг Павло знову здобув звання найсильнішого у світі, переконливо подолавши свого основного суперника — Пецяка, а також сильних американців, угорців. Але до наступного, передолімпійського сезону готуватися на повну силу завадила травма. Операція, проведена в Фінляндії, пройшла вдало. Павло вернувся у збірну. Однак тренери вирішили, що йому слід відпочивати, готуватися до основного старту — ігор XXII Олімпіади.

Протягом останніх років значно підвищилися результати п'ятиборців, незмірно важче стало досягати успіху у відповідальних змаганнях. Прогресує п'ятиборство не за рахунок вдосконалення інвентаря чи технічних засобів, як інші види спорту, а насамперед за рахунок колосальної роботи самих спортсменів. Набагато зросли обсяги тренувань, в окремих видах п'ятиборства спортсмени значно перевищують норму майстра, набагато зросла технічна підготовка молодих п'ятиборців. Успіх тепер вирішують не лише такі традиційні для цього виду спорту якості, як витривалість, вміння віддати всі сили боротьбі, колосальна воля до перемоги. А водночас і такі, як, скажімо, вміння однаково сильно і рівно виступати у всіх п'яти видах. Коли раніше Ледінов домагався успіху за рахунок непоганого фехтування й бігу, то з усмішкою пригадує тепер свої колишні результати

в стрільбі чи плаванні. Вже нікого не здивуєш тепер результатом у 5500 очок на відповідальних змаганнях. Такі суми тепер підкоряються не лише переможцям, але й відразу декільком спортсменам.

— Майбутнім олімпійцям слід вміти значно більше, ніж нам 5—8 років тому, — розмірковує Ледньов. — Справу вирішуватимуть не лише відмінні фізичні якості чи бійцівський характер, але й прекрасне знання можливостей суперника, вміння розподіляти сили протягом п'яти днів виснажливої боротьби, аналізувати свої виступи, розумно ризикувати. Тим, хто вийде 20 липня 1980 року на конкурне поле Бітцевського лісопарку в Москві, щоб виборювати олімпійські нагороди, треба буде витримати натиск олімпійського чемпіона Януша Пецяка на фехтувальній доріжці, англійця Роберта Найтінгейла на дистанції кросу, італійця Даніеля Масала — в стрільковому тирі, американця Шейла Гленеска — в басейні. І не тільки їх, сильних суперників буде чимало.

Кожне очко треба буде здобувати. Кожен старт — це сукупність складностей, боротьби з суперниками, з самим собою. Тільки праця, колосальна посвячена праця, коли, здається, вже нічого вдіяти не можеш, а робиш, гарантує успіх. І що цікаво: якщо у плаванні чи легкій атлетиці, скажімо, долю перемоги може остаточно вирішити перевага у соту частку секунди, то в п'ятиборстві це неможливо. Невдача в одному з видів ще не виключає спортсмена з боротьби, він має змогу проявити себе в чотирьох інших видах. Недарма ж у нас п'ятиборців називають «лицарями п'яти якостей». А шостою є воля до перемоги і безмежна любов до свого прекрасного, повного романтизму і лицарських традицій виду спорту.

Сьогодні кавалер ордена Дружби народів Павло Ледньов — один з кращих у світовій історії п'ятиборства. Чотири рази він був чемпіоном світу, з трьох Олімпіад привіз додому, у Львів, п'ять олімпійських нагород, і зараз він — лідер збірної СРСР.

Павла я знаю ось уже біля 20 років. Хоча зустрічаємося не так уже й часто, однак я пильно слідкую за його виступами, бував з ним на багатьох важливих турнірах. І не перестаю дивуватися величезній наполегливості, силі волі, щедрому талантові та працездатності цього видатного спортсмена.

Ледньов — надзвичайно популярна людина в п'ятиборстві, адже він один із тих трьох п'ятиборців, яким пощастило тричі підряд стати чемпіоном світу. Однак він продовжує залишатися таким же скромним, скупим на емоції, приємним співрозмовником, ніскілечки не подібним на «залізного Ледньова», яким його вже давно називають друзі й суперники. Лише з кожним роком все більш суворими стають риси його худорлявого, висушеного тренуванням обличчя. У стрункій і сильній фігурі Павла відразу ж вгадаєте атлета, але сам він ні словом, ні жестом не натякне на своє чемпіонство, не любить носити регалії.

Захоплення молодості — книги, музика, балет — відійшли тепер на другий план: вільного часу у Ледньова дуже мало. Син Віктор недавно пішов у перший клас, хоче теж бути спортсменом, як тато і мама, в минулому відома гімнастка, а тепер викладач фізкультури. Рідко доводиться їм побути разом, погуляти у Стрийському парку, поїхати в ліс...

— У цьому сезоні все підпорядковане головній меті — успіху на олімпійських змаганнях, — каже Павло. — Підготовка йде неабияк, і чи буду виступати сам, чи будуть там мої молодші колеги по збірній — всі мої помисли, всі бажання спрямовані туди, до олімпійської Москви.

Бо перш ніж поставити крапку на останній сторінці своєї спортивної біографії, кожен повинен спитати себе: а чи все, що міг, ти зробив для свого улюбленого виду, чи віддав ти все в заміну на ту насолоду, яку приніс тобі у житті спорт?

МУШКЕТЕРИ

Цеглястого кольору «Жигулі» м'яко зупинилися біля входу в головний корпус інституту фізкультури. Вже це молодий, досить опасистий, але по-спортивному вправний чоловік швидко піднявся по східцях у вестибюль.

— Вадиме Олексійовичу! — привітавшись, розпочав я розмову. — У мене є цікаве поповнення для вашої колекції. Коли зустрінемося?

— Мій розклад чіткий: деканат, кафедра, тренувальний зал. А вдома виконую обов'язки дідуся. Так що завітайте, будь ласка. Буду радий...

Відомий тренер Вадим Олексійович Андрієвський колекціонує фотографії. Не якісь там чудерпацькі чи рідкісні — звичайні, тобто ті, на яких зображені його учні. А учнів у заслуженого тренера СРСР доцента Андрієвського чимало. Називає він їх так, як звучить заголовок задуманої ним книжки — «Дорогі мої хлопці».

Вчителів привозять і надсилають фотографії з різних міст країни, з усіх кінців світу. Не надягаючи окулярів, він неквапливо любить роздивлятися свою колекцію, поновлюючи в пам'яті те, що бачив сам або чув від своїх юних друзів, знову й знову відтворюючи й аналізуючи події минулого. Андрієвський досить детально пам'ятає хід багатьох важливих фехтувальних турнірів, стрімкі атаки, блискучі перемоги, гіркі поразки...

Вадим Олексійович пригадує:

— На початку 1949 року під час республіканської наради спортивних працівників у Києві відбулася ділова розмова про дальший розвиток радянського спорту, про здійснення рішень грудневого (1948 року) Пленуму ЦК ВКП(б). Йшлося про завдання готувати спортсменів, здатних здобувати європейські та світові нагороди. Виступив я тоді на цій

параді, поділився своїми міркуваннями з приводу розвитку юнацького спорту, зокрема сказав, що зобов'язуюсь підготувати групу сильніших молодих фехтувальників...

Тут слід дещо додати до слів Вадима Олексійовича. До його виступу на параді в Києві прислухалися з особливою увагою. Справа в тому, що лише рік тому, на чемпіонаті СРСР 1948 року, Андрієвський здобув золоту медаль у змаганнях шаблістів. Він, недавній фронтовик, поповивши тренування, упевнено випередив багатьох значно молодших суперників. Умів Андрієвський правильно спланувати бій, до речі, не лише на фехтувальній доріжці.

...Командир 25-го окремого лижного батальйону Північно-Західного фронту Вадим Андрієвський взимку сорок другого з такою ж чіткістю спланував бій, справжній бій з ворогами своєї Вітчизни. Батальйон спортсменів-лижників входив в ударну групу, яка мала оволодіти висотою, де розташувався в селі підрозділ фашистів. Тут, під Новгородом, батальйон добряче дошкуляв фашистам зухвалими нічними рейдами. Розташувались на узліссі, бійці чекали світанку й сигналу до атаки. Нарешті в небо злетіла ракета.

— Уперед! — вигукнув комбат Андрієвський, і біла лавина метнулася на позиції ворога. Лижників зустрів шалений кулеметний вогонь, але «білі дияволи», як називали спортсменів-воїнів гітлерівці, вже прорвалися до околиці села. Все ж під натиском мінометів батальйон змушений був відійти до лісу. Увечері комбат зібрав командирів підрозділів.

— Ну що ж, хлопці. Спробуємо ще раз — опівночі, коли нас не чекають. Село мусить бути нашим. Отже, треба його взяти.

У темряві, безшумно ковзаючи на лижах, батальйон вирушив до села, і бійці, немов привиди, зпанацька вирости перед фашистськими заслонами. Розпочався рукопашний бій, ворожі позиції було зім'ято, а плях до села — відкрито. На чолі батальйону Андрієвський увірвався на околицю назустріч кулеметній черзі. Кілька куль увіп'ялося в руку й ногу, різкий біль обпалив обличчя. Комбат упав, але, стискаючи зуби, у скривавленому маскхалаті вперто повз до найближчої хати. Після бою його,

непритомного, з поівеченим обличчям знайшли у глибокому спігу... Дев'ятнадцять днів пролежав Андрієвський без свідомості. Міцний організм спортсмена боровся із смертю і переміг.

За вдалі дії батальйону старший лейтенант Андрієвський був удостоєний ордена Червоного Прапора. Тепер поруч з цією нагородою він одягас трудові ордени — Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалі.

...Відgrimіла війна. Майор Андрієвський повернувся до своєї мирної професії тренера з фехтування у Московському інституті фізкультури. Коли створювався інститут фізкультури у Львові, його направили сюди. Працюючи викладачем, наполегливо тренується сам і в тридцять шість років знову стає чемпіоном СРСР.

Заява Андрієвського про бажання підготувати групу класних фехтувальників не була безпідставною. Він мав на прикметі талановитих хлопців з групи юнаків, що тренувалися при інституті. Групу цю, до речі, створила студентка Марія Худоярова, майбутня дружина Андрієвського. У Вадима Олексійовича тренувались Стась Іваровський, Юрій Перженцев, Едуард Сладков, Євген Череповський, Василь Олексієнко, Клавдій Ядловський, Юрій Теппер, Людмила Трухтанова, Борис Ладигін, Євген Рюмін, Людмила Полонська та інші жадібні до науки фехтування юнаки й дівчата. Згодом майже всі вони виростили у справжніх майстрів, увійшли в історію не лише львівського, але й вітчизняного спорту. Ця перша група залишилась у пам'яті тренера на все життя. Більшість з них згодом вирішили поступати в інститут фізкультури, щоб не розлучатися з фехтуванням. А на старших курсах при кафедрі В. О. Андрієвського вже було чимало класних фехтувальників, таких як Володимир Келлер, Марія Худоярова, Віталій Колесников, Геннадій Ісаков, Євген Воїнов, Вільям Галлай, які служили підпорою Вадиму Олексійовичу у його починаннях. Тепер вони всі — заслужені тренери республіки.

Ще й тепер, через 30 років, багато з них зберегли вірність фехтуванню, як про батька, згадують про Андрієвського. Згадують, як шанували його, вважали найкращим, найрозумнішим, найвправнішим тре-

пером. Вадим Олексійович не носив бойових орденів, але учні знали, що він воював... Скалічені пальці рук, шрами на його гартованому спортом тілі нагадували про це. Вадима Олексійовича любили за допечність, за вірність слову, за вміння знайти шлях до серця людини, за те, що він умів перемагати. Андрієвський переміг смерть у важкі воєнні роки, переміг ворога, переміг всіх суперників, зумівши стати у спорті чемпіоном країни, переміг у науці: за два роки написав і захистив кандидатську дисертацію. Тепер серед його учнів чимало кандидатів наук, а В. С. Келлер пішов ще далі. Відмінний шабліст, розумний тренер, серед учнів якого, зокрема, є піпінні тренери збірних Угорщини Шапдор Батизи та Польщі — Леслав Ставицький, залишив активні заняття спортом задля науки. Тепер В. С. Келлер — професор, доктор педагогічних наук, завідує кафедрою інституту, один з провідних радянських фахівців у галузі спортивної науки.

Одним з найбільш старанних учнів Андрієвського виявився Жеңя Череповський, високий, спритний хлопчина з сім'ї харківського залізничника. Вадим Олексійович пригадує, як колись розмовляв з 15-річним Жеңею. На запитання, чому семикласник вибрав саме фехтування, а не футбол чи гімнастику, хлопець розповів тренеру, що... вирішальний вплив на його вибір мала книга «Три мушкетери». Жеңя відзначався вибитковою наполегливістю в тренуваннях й порівняно швидко засвоїв основні елементи бою на шаблях. Але на перні республіканські змагання, куди Череповський мав їхати у складі юнацької збірної Львова, хлопець не поїхав. У таблиці за чверть у нього виявились дві «двійки».

Тренер змусив учня перекопатись, що навчанням у школі нехтувати не слід, і цей урок Жеңя запам'ятав на все життя. Ніколи більше вчителі й тренери не мали до нього претензій, незабаром його обрали членом шкільного комітету комсомолу. Минув рік, і Жеңя став кращим шаблістом серед юнаків України, а згодом, у 1952 році, в місті свого дитинства Харкові здобув звання кращого в країні. Сьогодні важко перелічити всі титули, здобуті Євгеном Череповським за довгі роки на чемпіонатах країни, світу, Олімпійських іграх. Мельбурн, Рим, Париж,

Будапешт, Турин, Варшава, Москва... Чемпіон, переможець, призер...

Фехтування стало покликанням Євгена Череповського. Він закінчив інститут фізкультури і з часом повернувся викладачем на кафедру, якою керував В. О. Андрієвський. Підготував наукову працю про методику тренування шаблістів високого класу, вклав в неї все пережите, передумане і пізнане за довгі роки виступів. Декілька років працював за кордоном, допомагав готуватись до Олімпійських ігор фехтувальникам Куби. Безумовно, є вагома частка праці львів'янина в тому, що фехтування на Кубі набуло значної популярності за останні п'ять-сім років, а успіхи фехтувальників острова Свободи на міжнародній арені суттєво зросли. Тепер Є. М. Череповський очолює обласну раду студентського товариства «Буревісник».

Євген Рюмін, як і Череповський, ще зовсім юнаком прийшов у спортивний зал на вулиці Лермонтова, швидко пізнав і засвоїв азбуку фехтувальної науки перемагати. Правда, цей невисокий кремезний хлопець вибрав рапіру. І вже в 15 років став переможцем республіканської першості серед юнаків. Згодом, за 18 років виступів на міжнародній арені, Рюмін домагався успіхів у Варшаві, Парижі, Гаптвері, Турині, Софії, Буенос-Айресі... Після закінчення інституту став офіцером Радянської Армії, тренував армійських фехтувальників.

Відомим у країні шпажистом, а згодом — кандидатом педагогічних наук, завідувачим кафедрою фехтування у Львівському інституті фізкультури став учень Андрієвського Едуард Сладков. Заслуженим тренером СРСР, наставником збірної команди Естонії став інший його вихованець — Клавдій Ядловський. Відомим шаблістом, а згодом тренером збірної Болгарії — Юрій Перженцев. Перелік прізвищ міг би бути досить довгим. Проте одне прізвище в ньому заслуговує на особливу увагу. Це Василь Станкович. На його прикладі особливо яскраво простежується тренерський пошук Андрієвського.

У Закарпатті у футбол грають практично всі. Якимось довелось мені побувати в селі Ново-Давидкове поблизу Мукачева. Побачив там рукописну об'яву: «Футбол. Жопаті проти нежопатих». На сільському

стадіоні (це не дивно тут) зібралось чимало глядачів, і байдужих до гри не було, адже на полі змагались їх батьки, чоловіки, діти, брати... Не пам'ятаю, хто тоді переміг, але серед учасників матчу закріпився я декілька хлопців, щедро обдарованих від природи спортивними здібностями. З'ясувалося, що мріють вони вчитися в інфізкультурі, і я порадив їм приїхати у Львів.

У тому матчі на сільському стадіоні Василь грав воротарем. Він народився їй впріє у Ново-Давидкові, їй, природно, не міг оминати футболу, яким захоплювалися тут, на Закарпатті, всі хлопчачки. Сип сільського вчителя, відмінника народної освіти Василя Юрійовича Стапковича, самовіддано ганяв м'яча, спритно орудував лонатою й косою, не цурався ніякої роботи, ріє здоровим і бадьорим.

Вступаючи до Львівського інституту фізкультури, 16-річний Стапкович не мріяв про фехтування. Він хотів стати воротарем. Однак спортивна доля складалася інакше. Завідуючий кафедрою фехтування доцент Андрієвський мав звичку особисто знайомитись з усіма абітурієнтами, а тих, хто його зацікавив, просив узяти під контроль викладачів кафедри фехтування. Вони допомагали йому вибирати із сотень юнаків відповідну «модель» фехтувальника.

Уявіть собі ставного хлопця з Карпат, якому природа дала м'язи лісоруба, спритність плотогона, зір і кмітливість мисливця. А разом з тим — твердий характер і веселу вдачу. Такий не міг не сподобатись найбільш прискіпливим спеціалістам, тим більше, що їй здібності проявив неабиякі.

— Він міг би стати чемпіоном з боротьби, легкої атлетики, плавання, ще якогось виду. Йому лишне треба було знайти себе, своє покликання, — кажуть друзі Василя.

А Стапкович завжди називає головним «вицуватцем» своїх перемог Андрієвського.

Багатьох спеціалістів цікавило, чому ж Андрієвський, який добре знає ціну тривалій і копіткій праці, що вимагає підготовка класного фехтувальника, взявся тренувати не готового першорозрядника, яких чимало було серед абітурієнтів, а звичайного новачка, до того ж футболіста.

— Ніякого особливого чуття не було, — розповідав

згодом Вадим Олексійович.— Усе значно простіше. Першорозрядника, підготовленого іншим тренером, доводиться переучувати, що не завжди вдається. А чи знаєте ви, що, як правило, воротарі — всебічно розвинуті атлети з прекрасною реакцією, стійким до невдач характером?..

Через декілька років Віталій Андрійович Аркадьєв, засновник радянської фехтувальної школи, з властивою йому влучністю скаже про новообранця збірної: «Людина з фігурою Аполлона, залізною рукою та кам'яною незворушністю».

...Так першокурсник Станкович поміняв спеціалізацію. Спершу вагався, адже фехтування видалось йому надто вже незрозумілим, нецікавим. Однак Андрієвський зумів перекопати хлопця, що такому, як він, міцному, сміливому, запальному, відкрита широка дорога до успіху, до вершин великого спорту. Василь повірив цій людині, повністю підкорився вимогам. Терпляче проходив тривалу й монотонну фехтувальну школу, його не лякали нагадування, що попереду — ще більші випробування, бо зрозумів, що потрапив до прекрасного педагога, справжнього професора фехтування.

А тренер призначав учневі для тренувань кожен вільну годину. Ректор вузу, завідуючий кафедрою, депутат міськради, Андрієвський з присміткою поспішав на запиття з Василем, невтомно передавав йому свій багатий досвід і знання. Досвідчений педагог відчував, що натрапив на справжній спортивний талант. І чуття не зрадило його. Вроджений талант плюс працездатність і наполегливість допомогли Станковичу за порівняно короткий строк зійти на фехтувальний Олімп.

Не все гладко складалося у Станковича. Але Вадим Олексійович не прогледів початку смуги невдач, підтримав Василя, не дав розгорнутися критичній ситуації, не дозволив йому зневіритися, а навпаки, змусив повірити в свої сили, скерував його енергію в потрібне русло. Характер і воля спортсмена, керовані розумом і досвідом тренера, перемогли.

Настав 1968-й олімпійський рік. Як і кожен спортсмен, Василь мріяв потрапити на Олімпіаду. Але він знав, що збірну рапіристів країни вкомплектували заздалегідь, бо ж вибирати тренери збірної мали

з кого: репутація багатьох радянських фехтувальників на міжнародній арені була висока. Щоправда, існувало правило брати до олімпійської команди нового чемпіона СРСР. Однак передолімпійський чемпіонат країни — то несприятлива арена випробування для сповненого райдушних сподівань повачка, який лише чотири роки тому познайомився з рапірою. Стапковича, звичайно, до уваги не брали.

Все-таки Василь пробився у фінальну групу. Вони з тренером, маючи на меті завоювати місце в складі олімпійців, потайки задумали здивувати всіх, добре розуміючи, що тільки переможець «одержує все». Тому навіть друге місце Стапковича не влаштовувало, кожен бій був для нього фінальним. Згідно з задумом Андрієвського, за цих обставин повинна була «спрацювати» чудова риса Стапковича-бійця: вміння графічно настроїтись не на один укол — таке під силу багатьом, не на один вирішальний бій — що значно складніше, а рівно й триумфально пройти через усі поєдинки фіналу.

Василь зумів це зробити, причому протягом усіх поєдинків був спокійний як скеля, не виявив зайвих емоцій. Лише на верхній сходинці п'єдесталу пошани дозволив собі ледь помітно всміхнутися. Такий він і в хвилини поєдинку: спокійний, навіть трохи повільний, завжди коректний. Навіть без захисної маски на його обличчі не помітити й тіні розгубленості чи радощів.

То було дуже складне випробування. Недарма стверджують, що у фехтуванні часто виграти звання чемпіона СРСР важче, ніж чемпіона світу. Бо рівень суперників тут вищий, конкуренція гостріша. Стапковичу не приписила полегшення чергова виграша зустріч. Навпаки, з кожним разом суперники все більше впевнювались, що Василь рветься у чемпіони. А «незапланований» кандидат на місце у збірній не влаштовував багатьох. Лише капітан збірної киянин Віктор Путятін із задоволенням спостерігав за Василем, як міг підбадьорював його.

І Василь вистояв! Вже до останнього бою з ушлявленим Германом Свешніковим львів'янину була гарантована золота медаль. Поздоровлення, дружні потиски рук, усмішки незнайомих не розхолодили його. Він переміг і Свешнікова, щоб остаточно

довести всім: намір поїхати на мексиканську Олімпіаду цілком серйозний. Однак тренери збірної провели Станковича ще через один екзаме́н — турнір фехтувальників соціалістичних країн і лише тоді сказали: «Вручаємо квиток до Мехіко!»

Андрієвського ця звістка застала у Львові. Він зрадів незмірно, мабуть, більше, ніж 20 років тому, коли сам став чемпіоном країни. Кожному, кого зустрічав, проголошував: «Знаєте, Василь — олімпієць! Молодець!»

У Мехіко радянська команда рапіристів посіла друге місце. Станкович фехтував відмінно, його внесок у «срібло» був найбільш вагомим. Його можливості, технічний і тактичний арсенал дозволяли сподіватися на подальші успіхи. Й вони не забарилися. Уже наступного року, на чемпіонаті світу в Стамбулі, Василь здобув срібну медаль, а через рік, у столиці Австрії, золоту. Це вважалося подвигом, бо всі знали, що два місяці перед чемпіонатом світу важка травма не давала Станковичу навіть тренуватися. Ось як не трапилося.

Під час змагань на Кубок Джованніні в Італії Василя поранили зламаною рапірою: уламок пройшов поруч із стегною веною. Тамтешні лікарі зробили що могли, щоб підлікувати його і якнайшвидше відправити додому. У Львові Василя лікували інтенсивно, але й обережно: слід було уникнути будь-яких ускладнень, адже незабаром чемпіонат світу, а Станкович потрібен команді. До речі, травма, якої зазнав Василь, впливає й на психіку спортсмена, його бездатність. І дуже часто психологічна рана лікується важче, ніж фізична. Василь видужав вчасно і поїхав до Відня не просто виступати, а змагатись на повну силу.

— Я мушу їхати, Вадиме Олексійовичу... Я так чекав того часу...

— Так, муши!..

І він залевняє тренерів збірної, що готовий до бою як ніколи, що не підведе ні себе, ні команду. Василеві повірили, бо його добре знали — слів па вітер кидати не звик. І він став чемпіоном світу, а в командному турнірі бився краще від усіх, хоч кожен бій давався йому набагато важче, ніж звичайно. Однак ніхто не почув від нього скарги на

втому. «У переможців рани загоюються швидше...» — жартував він. Повернувшись додому, не мріяв про відпочинок, а поїхав на турнір V Спартакіади народів СРСР і там переміг.

Так 25-річний Василь Станкович, ставши першою рапірою країни і світу, досяг заповітної мрії будь-якого фехтувальника. Однак не зупинився на досягнутому: ще не раз за 15 років його виступів на фехтувальній доріжці звучали переможно фанфари на честь львів'янина. Крім трьох золотих нагород чемпіона СРСР та чемпіона світу Василь здобув славу непереможеного командного бійця. Мехіко і Мюнхен принесли йому срібні медалі олімпійського командного турніру, на трьох Спартакіадах народів СРСР Станкович очолював рапіристів України, які незмінно були в числі кращих. Переможець п'ятої, він став бронзовим призером шостої і срібним — сьомої Спартакіади народів СРСР. «Повний кавалер спартакіадних нагород!» — жартували друзі. Лише однієї перемогти у фіналі не вистачило йому, щоб змагатися за олімпійське «золото» в Монреалі... Водночас працював над дисертацією, не покидав до пізньої ночі тренувального залу. А поруч завжди був Вадим Олексійович Андрієвський.

Сьогодні обидва вони — вчитель і учень — орденоносці, відомі й шановані люди в країні. Заслужений тренер СРСР Вадим Олексійович Андрієвський і заслужений майстер спорту Василь Станкович — однопіддумці, віддані фехтуванню люди, колеги по роботі. Так, колеги, бо тепер разом працюють в інституті, разом навчають фехтувального мистецтва юнаків, і все частіше їхні вихованці стають під час змагань в одну шеренгу.

— Незабаром приводь сина, — напівжартома каже тренер до Станковича, — пора вже і йому брати до рук клинок. Нехай зростає повий майстер.

— Не знаю, чи виросте мій Микола фехтувальником. Чекати довго, він не так давно лише до школи пішов. Але я мрію виховати такого рапіриста, який перевершив би мене, мрію дати йому в житті стільки, скільки дав мені мій тренер...

У цих словах — весь Василь Станкович, справжня людина і мужній спортсмен.

ДОВГА ДОРОГА ДО СЛАВИ

Петро Король народився в сорок першому, у невеличкому уральському селищі Броди, що в Челябінській області. Там, у мартенах і цехах заводів, у роки війни кувалася перемога. І з дитинства Петро відчув, скільки сил і поту коштувала вона, велика перемога. А згодом його твердий, як уральська криця, характер, змалку прищеплена любов до праці, наполегливість і сила волі й стали вирішальними факторами, що дозволили здобути звання олімпійського чемпіона і дворазового чемпіона світу, відчутти насолоду перемогли.

Невдовзі після закінчення війни Петро з родичами переїхав до Вінниці. У школі він охоче займався спортом, переважно бігав, йому подобалось демонструвати свою спритність, швидкість реакції. Коли одного разу їх шкільний учитель Василь Іванович Боб запропонував Петрові зайнятися важкою атлетикою, той спочатку здивувався. Згодом погодився, мовляв, хоч трохи м'язи парощу. А вчитель запримітив у кремезного невисокого юнака задатки штангіста і переконався, що Петро, хоч не дуже бадьорим приходив на тренування, однак усі вправи і завдання виконував сумлінно. Значить, є у хлопця головне — міцний характер. Відчутно підвищувались її результати, а з ними — інтерес Петра до штанги.

Через чотири роки тренувань 18-річний Петро Король разом з атестатом зрілості отримав посвідчення майстра спорту. А восени уперше став чемпіоном України. Вже в той час у нього проявлялось справжнє спортивне честолюбство, бажання перевершити суперника, працювати так, щоб за всяку ціну досягти поставленої мети.

Коли Петра призвали на військову службу, цю рису у хлопцеві помітив тренер Львівського армійського спортклубу Микола Дмитрович Коменев. До-

свідчений наставник привчив Короля до оптимальних тренувальних навантажень, довів йому, що не лише сума піднятих на заняттях кілограмів, але й характер цієї роботи важливий для підвищення результату під час змагань.

Петро замолоду зрозумів, що без творчої думки, без належного осмислення своїх дій неможливо досягти спортивних висот. І він настирливо вів пошук, підбирав відповідні для себе вправи й навантаження, намагався особисто переконатися у доцільності рекомендацій тренерів. Демобілізувавшись з армії, Петро прийшов у важкоатлетичну секцію львівського «Динамо» та залишився їй вірним і досі.

Цікаво, що атлетів легкої ваги, здатних скласти на міжнародній арені достойну конкуренцію зарубіжним майстрам, в першу чергу знаменитим полякам Вальдемару Башановському і Мар'яну Зелінському, у нас в ті роки не було. Зійшли з помосту чемпіони світу С. Лопатін, Є. Кацура, В. Каплунов та інші, а гідної заміни їм у збірній не знайшлося. Король вирішив «зупинитися» у цій ваговій категорії. Пригадую, наприкінці 1970 року, під час розіграшу Кубка СРСР у Дніпропетровську, Петро набрав рекордну для себе суму в триборстві — 422,5 кг, подолавши важкий психологічний бар'єр високого результату, але незабаром Башановський досяг 450 кг.

— Нічого, буду ще з більшою віддачею працювати на тренуваннях. Так, як Башановський, тоді й результат буде відповідний, — міркував тепер він. — Правда, до таких вершин відразу не доберешся. Треба всього досягати послідовно, з часом. У пашому виді спорту поспішати не варт — спіткнешся... Але й затягувати не слід, бо сплинуть у ветерани, поки досягнеш наміченого.

Вперше вони — Башановський і Король — зустрілися в змаганнях на Кубок Дружби у Ростові. Петро побив рекорд поляка у поштовху — 171,5 кг і хоч у сумі програв, але виконав норму майстра спорту міжнародного класу — 435 кг. Так було взято черговий рубіж. На чемпіонаті Європи в Софії наші тренери дали Петрові, який не брав участі в змаганнях, дозвіл виступити поза конкурсом для встановлення світового рекорду в поштовху — улюбленій вправі

Короля. Це був психологічний двобій: Король повинен продемонструвати свої можливості, а поляк — ще раз відчутти, що з'явився гідний суперник. Король переміг у цьому двобой. Піднявши 173,5 кг, він відібрав світовий рекорд у Башановського.

Уперше Петрові здалося, що він досяг бажаного. Однак невдовзі був покараний за самовпевненість: молодий армієць з Москви Мухарбі Киржинов, учень знаменитого Володимира Стогова, переміг Короля у фіналі V Спартакіади народів СРСР. Гірко було на душі у Петра, коли дивився він на інформаційне табло, на якому значилось: «1. Киржинов — 435 кг, 2. Король — 432,5 кг». Тепер доводилось змагатись ще й за місце у збірній СРСР, адже наближався олімпійський рік.

Працювали вони з новим тренером Аркадієм Речкіманом до сьомого поту. Навіть ті, хто добре знав Короля, дивувалися: тридцять йому минуло, а працює, як двадцятирічний. Зусилля не пропали марно. На початку березня у західнонімецькому місті Ульм Петро встановив всесоюзний рекорд — 445 кг, але це була заочна суперечка з Киржиновим. Зустрітись вони мали на чемпіонаті СРСР у Талліні.

Той чемпіонат запам'ятався надовго багатьом спортсменам і спеціалістам. На помості в Палаці спорту «Калев» штангісти встановили 22 світових рекорди. Напруженим був і поєдинок легковаговиків. У жимі Киржинов зупиняється на 140 кг, а Король піднімає 147,5. Однак у ривку Петро програв суперникові аж 10 кг. Вже у першому підході в поштовху Киржинов замовляє 170 кг і, зафіксувавши цю вагу, повторює в сумі триборства рекорд Короля — 445 кг!

Ситуація ускладнилась. Тепер, щоб випередити більш легкого суперника, Петро повинен штовхнути штангу вагою 175 кг — новий рекорд світу. Загальне хвилювання, як не дивно, не торкнулося Петра. Він спокійно, по-діловому, підготувався до виходу на поміст і чітко зафіксував штангу над головою. Присутніх вразила впевненість, з якою він це зробив, легкість його перемоги. Як нагорода — світовий рекорд у поштовху (175 кг), всесоюзний — у сумі триборства (447,5 кг) і золота медаль чемпіона СРСР. Отже, є у нас легковаговик!

Однак на Олімпійські ігри у Мюнхен поїхав тіль-

ки Киржинов — більш молодий і, як вважали тренери збірної, більш перспективний атлет. Він виправдав сподівання — став олімпійським чемпіоном, а наступного року в Гавані — чемпіоном світу.

Що ж Король? Друзі радили закінчувати виступи на помості: в 32 роки все-таки не легко змагатися на найвищому рівні. Тим більше, що основна мрія збулася: став чемпіоном СРСР, рекордсменом світу. Однак Петро й чути не хотів, тренувався ще завятіше, мріяв про чемпіонати світу, про наступну Олімпіаду. На доказ своєї майстерності під час ювілейної спартакіади «Динамо» повторив результат Киржинова, з яким той переміг у Гавані, — 305 кг (на той час атлети змагалися вже тільки у двоборстві). І врешті-решт домогся свого: на чемпіонат світу 1974 року в далеку столицю Філіппін тренери збірної взяли обох: Киржинова і Короля.

У екзотичній Машілі кращих важкоатлетів світу чекали додаткові випробування: спека, висока вологість, незвичний клімат. Надто темпераментного Киржинова спіткала невдача: у першій вправі — ривку — не зміг зафіксувати початкової ваги 130 кг і вибув з боротьби. На помості залишилось два основні претенденти на звання чемпіона світу — львів'янин Петро Король і відомий атлет Збігнев Качмарек, який змінив у збірній ПНР прославленого Башановського.

Петро вперше зустрівся у вирішальному поєдинку з Качмарек, який ще торік у Гавані склав сильну конкуренцію Киржинову. Сталося так, що й надалі, ще декілька років, основним суперником Короля став Качмарек — атлет самотній, сильний, вихований на кращих традиціях польського спорту.

Отже, Маніла. Вщерть переновлений темпераментними глядачами зал «Рісаль Меморіал Колізеум». Уперше тут кращі важкоатлети планети виборюють титули чемпіонів світу. В легкій вазі боротьбу за нагороди розпочали 14 претендентів. Але спеціалісти знають: «золото» розіграють троє — Киржинов, Король і Качмарек. Невиправданий ризик ввів з числа претендентів олімпійського чемпіона Киржинова. Залишилось двоє. Це означало, що не лише штабга, але й величезна відповідальність за результат команди випала на долю Петра...

Король з першої ж спроби підняв у ривку 130 кг, досвідчений Качмарек — з другої. Король, який був легший від суперника, отримав першу нагороду. Однак два невдалих його підходи насторожили тренерів. Чи не підведе дебютант? Петро не підвів. Навпаки, він розізлився на себе й розпочав поштовх максимально сконцентрованим. Для початку — 165 кг, щоб без ризику. Потім — 170 кг, а у третій спробі — 175 кг! Його фото з піднятими, зчепленими над головою руками і щасливою посмішкою облетіло всі спортивні газети. Це стояв повий чемпіон світу! Тричі піднімався він того вечора на п'єдестал пошани, тричі лунав на його честь Гімн Радянського Союзу!

А після змагань довго сидів з друзями на бульварі Рохас, під пальмами, вдивляючись у стомлені за день зелені хвилі Манільської бухти. Пригадував Львів, затишний динамівський зал, тоши металу на тренуваннях. 19 років ішов Король до цієї вершини — довгий і важкий шлях. Тепер цей величезний, вирізьблений з червоного дерева, інкрустований бронзою кубок — нагорода за всі його зусилля.

Ну що ж, вершину взято. Можна б і закінчувати спортивну кар'єру?.. Король, повернувшись до Львова, одразу на другий день прийшов на тренування.

— Наступного року — чемпіонат світу в Москві, — заявив він здивованому тренеру. — Як же ми можемо пропустити такий шанс відзначитися?

І на московському помості знову відбулася гостра суперечка трьох кращих легкоатлетів світу. Киржинов, як і в Манілі, програв Королю психологічний поєдинок ще до початку змагань, не зумівши продемонструвати своїх якостей. Натомість Качмарек прагне взяти реванш. Він виграв у Короля 2,5 кг в ривку і, штовхнувши 175 кг, набирає суму 312,5 — повторення світового рекорду.

— Задав мені тоді задачу Збішек, — пригадував згодом Петро, — у мене залишився один підхід, і, щоб вийти вперед, треба було штовхнути 177,5 кг — вагу, яка ще нікому з легкоатлетів не підкорялася. До того ж вже троє хлопців з нашої команди відпрацювали, й ніхто не домогся перемоги. А змагання у Москві... Вдома. Що ж, сказав я собі, треба йти на рекордну вагу. Іншого виходу не бачу...

Його рішучість передалася тоді всім. Ніхто не заперечував проти такого кроку, хоч і розуміли, що він досить ризикований. Однак наставники збірної хвилювалися даремно. Король виявився справжнім господарем помосту. Глибоко підсівши, він потужним поштовхом підняв цю величезну вагу над головою, поволі встав на рівні ноги, застиг на мить. Потім поставив тягар на поміст, підстрибнув, як хлопчак, і побіг за куліси.

Петра поздоровляли тепло, але стримано, без зайвих емоцій. Перемогу Короля друзі зустріли так, ніби наперед були вивчені в тому, що він стане чемпіоном.

— Це теж потрібно вміти — спокійно зустріти щастя. Не лотерейний же виграш... — зауважив олімпійський чемпіон Віктор Бушуєв, один з найбільш титулованих наших легкоатлетів. — Ця категорія лише тільки зветься «легкою», а насправді — така нелегка... Петро — він не просто молодець, він герой чемпіонату: розпочав рахунок нашим перемогам на рідному помості. У Короля я бачу чимало якостей, гідних спортсмена екстра-класу. Наприклад, широта й щедрість душі. Відвертість у всьому, що він робить. І не від простоти це, хоч в принципі Король — людина проста, а від свідомості сили і власної гідності. І до штанги він виходить вільно, без хвилювань, без показного хизування. Одне слово — Король. А як доказ — всі шість використаних якнайкраще підходів до штанги — показник високого класу.

І знову поздоровлення, інтерв'ю, ті ж запитання: чи не збирається тепер він, дворазовий чемпіон світу, попрощатися зі штангою. І вже жартома Петро відповідає:

— Ні! 34 роки — не межа для важкоатлета. Ще два-три роки попрацюю на повних обертах, а потім ще стільки ж — на середніх...

На обрії Монреаль. Зрештою, чому ж на обрії? Один рік у великому спорті — строк невеликий. Петро, який по суті недавно — у 1971 році — потрапив до збірної, й далі прагнув боротися з супершканди, з штангою, з самим собою. Пехай позаду — 20 років, відданих «залізній грі»... І заслужений майстер спорту Петро Король знову почав наполегливу підготовку — тепер до нової Олімпіади.

Знову довгими зимовими вечорами горіло світло у динамівському залі на Стрийській вулиці, гриміла лунко штанга об поміст, спортсмен невтомно шліфував кожен свій рух. Він хотів ще раз довести всім, і собі також, що така пізня спортивна зрілість — не випадковість, що дві останні перемоги на світових форумах не втомили, а ще й додали впевненості.

Пригадую, як на прес-конференції після перемоги в Москві на запитання, чому він не спробував штурмувати світовий рекорд у сумі двоборства, Король стримано відповів:

— Сьогодні це було зайвим. Нерви треба берегти. Вони мені будуть потрібні в Монреалі.

Для тих, хто добре знає Петра, хто слідкує за його довгим і важким спортивним шляхом, ці слова не звучали надто самовпевнено, нікого не дивувало, що в 35 років Петро мріє про олімпійську медаль. Адже останнім часом він звик дивувати...

Душно і надзвичайно тісно було 22 липня 1976 року в монреальському залі «Сен-Мішель». Організатори Олімпіади явно недооцінили інтерес канадців до важкої атлетики, призначивши для змагань штангістів зал, трибуни якого вміщають лише 3 тисячі глядачів. За нагороди у легкій вазі основну суперечку вели француз Даніель Сене, кубинець Роберто Уррутіа, поляки Казімеж Чарнецький та Збігнев Качмарек і паш Петро Король.

Король, Качмарек і Сене підняли у ривку по 135 кг, але лідером став львів'янин — найлегший з них. Якщо пригадати, що в Москві Петро програв полякові 2,5 кг в ривку, то початок слід було вважати вдалим.

Випивши чашку кави, Король міг відпочивати, віддавши себе в руки масажистові. Згідно з жеребом він першим починав поштовх. Це завжди незручно, оскільки суперник може обирати тактику залежно від результату Короля. Петро не почав обережно, не замовляв для початку 167,5 кг, бо тоді Качмарек напевно пішов би на 170 кг і весь час змушував би його відігравати 2,5 кг. Коротше кажучи, в цій дуелі умови диктував польський спортсмен. Тому Король замовив 170 кг, а Качмарек, піднявши 167,5 кг, набрав у сумі 302,5 кг і забезпечив собі як мінімум друге місце.

Коли надійшла черга Петра, він рішуче підійшов до 170-кілограмової штанги. Не роздумуючи, взявся за гриф і рвучко підняв штангу на груди. Однак встав з тягарем це так легко, як хотілося б, а чітко надіслати штангу догори, на витягнуті руки не вдалося... У другій спробі Петро справився із звичною вагою. Справа в тому, що 170 кг — давно пройдений стан для Короля, але незвичним було самопочуття, викликане безсонними ночами в Монреалі, першою атмосферою змагань, незрозумілим відчуттям того, що не вдається чомусь зробити задуманого.

Коли Качмарек напрочуд легко штовхнув у другій спробі 172,5 кг, Королю для перемоги треба було підняти 175 кг. Він лежав, готуючись до цієї вирішальної миті, думав що вдома — ранок і дружина, збираючись до праці, слухає радіо, схвильовано чекає повідомлення з Канади про його виступ. А потім розбудить сина і скаже: «Едику, ми можемо гордитись татом. Він не підвів...»

І Петро не підвів. Він підняв на груди 175 кг, встав з цією вагою, штовхнув її, але якоїсь миті не вистачило, щоб зафіксувати штангу над головою, і вона з гуркотом впала на поміст... Його щиро поздоровляли: адже стати срібним призером Олімпійських ігор у 35 років, погодьтеся, почесно. Срібна медаль — достойна нагорода львів'янину за наполегливість, невтомність, справжню любов до важкої атлетики.

Петро Король і тепер сказав журналістам, що не збирається залишати поміст. Однак у Львові відчув, що серйозно втомився, роки наполегливої праці далися визнаки. Тим часом надійшло повідомлення, що Міжнародна федерація важкої атлетики, переглянувши результати змагань у Монреалі, дійшла висновку, що в трьох вагових категоріях переможці порушили встановлені правила. В тому числі і в легкій...

Таким чином, велика золота медаль Олімпійських ігор повинна належати львів'янину Петру Королю. Він довго не вірив, не хотів розмовляти на цю тему, уникав поздоровлень. Та коли його давній суперник і друг Збігнев Качмарек надіслав листа з Катовіц і попросив прийняти заслужену нагороду, Петрові, нарепті, відлягло від душі...

Так серед колекції нагород львівського важкоатлета з'явилася ще одна, остання — золота олімпійська медаль. Довгождана, вистраждана, й тим цінніша.

— Недарма ж кажуть на сході: все приходить до того, хто вмів чекати. І я таки дочекався свого часу, — розповідав згодом Петро. — А якби справді мені увірвався терпець, забракло настирливості і я залишив поміст?.. Та я вірив, що моєї перемоги чекають. Чекають тренери, товариші по команді, по товариству, чекають львів'яни, зрештою, мільйони любителів важкої атлетики в нашій країні. Чи міг я, чи мав право не виправдати їхніх сподівань?..

ШАБЛЯ ПРИНОСИТЬ ЩАСТЯ

Коли уявляєш собі Віктора Сидяка, то пасамперед чомусь чуєш його гучний голос, бойовий клич, з яким він кидається на суперника. Дрижить фехтувальний поміст, рвучко і нестримно мчить фехтувальник в атаку. Скрегочуть клинки, миттєвий двобій закінчується, Сидяк правою рукою зриває з голови маску, і до суддів повертається його вусате добродушне обличчя з нависаючим русявим чубом, мокрим від поту.

Спеціалісти одразу помічають, що зброю Віктор тримає у лівій руці. Це означає, що він дуже «незручний» для всіх партнер: рисунок, накреслений вістряма його шаблі, завжди несподіваний, незвичний для суперника. Несподіваність дій Сидяка, взагалі його стрімкий злет від повачка до відомого майстра — приваблюють і вболівальників, і спеціалістів. Справа в тому, що авторитет у фехтуванні, зокрема в мистецтві володіння шаблею, завойовується й тримається роками.

У нього ж все було не так... Весною 1965 року у Львові відбувалася першість Збройних Сил СРСР з фехтування. Оскільки арміїці — одна з провідних груп у радянському фехтуванні, то на афілі бракувало місця для перерахування найбільш знаменитих учасників. На телестудію для бесіди запросили відомого тренера Давида Тишлера і запропонували привести з собою кого-небудь із «зірок». Але Тишлер, на диво нам, привів одного з львівських фехтувальників, про якого чули навіть не всі працівники спортивної редакції.

І ось в інтерв'ю зі мною цей русявий, скромний хлопча, який недавно виконав норму майстра спорту, заявив, що його мета — золота олімпійська медаль!

Звали його Віктор Сидяк.

Я не сприйняв всерйоз заяви Віктора і, повертаю-

чивсь додому після передачі, спитав у Тишлера, чому саме цього хлопця він привів на телестудію. Той посміхнувся якось загадково і сказав: «Щоб тут, у Львові, не забували традицій... Фехтувальних традицій! А Сидяк, до речі, серйозно мріє про великий успіх, і раджу прослідкувати за його кроками в спорті. Він вміє і працювати до нестями, і тонко продумувати свої дії. Серйозний хлопець!»

Саме Сидяк є героєм папної розповіді. Обіцянку, дапу ним тоді, під час інтерв'ю, він виконав. Згодом, вже 26-річним, офіцер Радянської Армії Віктор Сидяк став володарем золотої олімпійської медалі. І не одної...

Виріс Віктор у Донецьку, де батько працював інженером на шахті. Ще юнаком він теж пішов працювати до батька, у вибій, бо неодмінно хотів своїми руками «торкнутися життя», як казав згодом. Цей трудовий гарт їй згодився, мабуть, потім, на пелегкому спортивному шляху.

Коли товариші запропонували йому відвідувати секцію фехтування, то погодився просто так, «за компанію», не уявляючи як слід, що саме криється за цим словом — «фехтування». Умови для запяття були не з кращих, до того ж пелегка праця електромонтажника і павчання у вечірній школі не сприяли активним запяттям спортом, але все-таки тренер Гепадій Галіакбаров вважав Віктора здібним учнем і завжди запрошував на юнацькі змагання. У 1962 році Сидяк став студентом Донецького політехнічного інституту і, вже першорядником, майже зовсім закинув трепування. Не хотів вчитися абияк. Тому здивувався, коли весною його ввели до складу збірної області для участі в III Спартакіаді України — кращих у Донецьку не було. Ці змагання відбувалися в Одесі, павесні, і Віктор вирішив поїхати.

А в збірну команду Львівщини потрапив майстер спорту Олександр Фель — молодий трепер армійського клубу. Він у той час ще зрідка виступав у змаганнях, а водночас підшукував собі учнів, придивлявся, як працюють його більш відомі колеги.

Сталося так, що доля, вірніше жереб, чи, може, те і друге звели на доріжці Сидяка з Фелем. Майстер не звернув особливої уваги на русявого, кремезного хлопця, лише відзначив, що суперник трімас

шаблю у лівій руці. Таке траплялось у ці роки не часто.

Обмінявшись ударами з донеччанином, Фель запримітив, що, коли того атакують в третій захист, він завчено відповідає ударом в голову. Дай, думас, провчу хлопчиська! Заатакую ніби в третій, а візьму п'ятий і вдарю у вільне місце. Але раптом, коли майстер імітував удар в третій захист, Сидяк миттю зреагував і у відповідь провів такий удар, що Фель, який навіть не встиг цього запримітити, ще довго крутив очманіло головою, приходячи до тями.

Майстрові все-таки вдалося довести бій до переможного кінця, але цей удар він запам'ятав надовго. Хлопець з Донецька йому сподобався. Сидяк нато-мість ніяк не міг зрозуміти, яким чипом він програв. Чи судді винні, чи майстерності бракує?! Вперше у нього з'явилося справжнє бажання навчитись фехтувати легко, красиво, як ось ці фіналісти, в число яких він так і не потрапив...

Можливо, через це несподівана пропозиція Олександра Феля переїхати у Львів і вчитися фехтувального мистецтва в місті з відомими, славними традиціями примусила його всерйоз замислитись. Доводилось покидати батьківський дім, інститут, своїх друзів... Таке відразу вирішити важко. А може, той тренер зі Львова пожартував?.. Адже ні за віком, ні за підготовкою Віктора не можна було зараховувати до перспективних. Та коли восени прийшов ще один лист зі Львова, Віктор вирішив присвятити себе фехтуванню. «Починаю нове життя, — заявив він батькам, — їду до Львова. Почну солдатом... — І несподівано додав: — А буду чемпіоном світу!..» — «Хай шабля принесе тобі щастя!» — сказали йому на прощання в батьківському домі.

Щодо того, як іти обраним шляхом, думки тренера і учня співпадали. Щоб досягти високої мети, треба було пожертвувати багато чим. До цього Сидяк не знав, що таке справжній спортивний режим, самодисципліна, обмеження бажань, звичок. Разом з тренером вони розробили детальну, поетапну, розраховану на ряд років програму зростання. Першим пунктом у їхній програмі стояло: набути доброї загальнофізичної підготовки, опанувати всебічно фехтувальне мистецтво. О. Л. Фель зумів переконати

Віктора, який дуже переживав при перших поразках, що думати про результати, обов'язкові перемоги не потрібно. Насамперед треба оволодіти всіма тонкостями великого шабельного фехтування. А результат прийде!..

Починав Віктор з того, що виграв першість частини, в якій служив, потім став чемпіоном Прикарпатського військового округу. Перший успіх, який вони з тренером відзначили, прийшов у день свята Радянської Армії в 1964 році: Віктор виграв турнір краєвих шаблестів Львова. Відтоді сам повірив у свої сили, а спеціалісти відзначили, що в нього є задатки справжнього майстра. Відзначив це й батько Віктора, якого тренер запросив у Львів переконатися, що не дарма так круто повернув долю його сина.

Вже після року напруженої, самовідданої праці Сидяк потрапив до збірної команди України. Виступаючи у змаганнях разом із тренером, вони розділили 2—3-тє місце на республіканському турнірі. Олександр Леонідович Фель передав своє місце в збірній учневі.

Весною 1965 року разом з відомим львівським шаблестом Є. Череповським Віктор уперше виїхав за кордон на зустріч збірних команд Румунії та України. Він, як звичайно, дуже серйозно сприйняв це випробування, хоч румунських шаблестів не вважали за основних конкурентів. Тоді ж, повернувшись з Румунії, Сидяк здобув другий приз на чемпіонаті Збройних Сил у Львові, собі підкріпивши обіцянку, дану напередодні цього змагання у вищезгаданому телевізійному інтерв'ю. Зрештою, досить йому було потрапити того ж року у фінал всесоюзного чемпіонату, як його визнали гідним партнером країні шаблестів країни. Треба було докласти всіх зусиль, щоб закріпитися на досягнутих рубежах. Адже фехтування знає чимало прикладів, коли спортсмен, відзначившись одип-два рази, не зумів закріпитися в когорті найсильніших і зник з обрію.

І Віктор здобув одну дуже важливу для себе перемогу. У Києві на турнірі збірних команд України, Росії, Угорщини та Італії він набрав однакову кількість очок з Марком Ракітою, а в перебої за 1—2-ге місце зумів подолати олімпійського чемпіона. Ця перемога принесла йому велике задоволення.

— Я відчув, що таке щастя, здобуте власними руками, — сказав він треперові.

Стало зрозумілим, що манера і стиль, над якими вони працювали, були обрані правильно. Тепер треба вдоскопалювати технічний арсенал, кувати волю, примушувати темперамент підкорятись розумові. Бо як бовць він був надто нестримним, часто навіть нерозважливим. Програвати спокійно так і не навчився. Але ламати цей кремінний характер трепер не став.

— Віктор прекрасно бачить доріжку, — каже Фель. — Хоч за своїм стилем він суто пападаючий, його надійність у захисті стає все вищою. Він любить бути господарем бою. Нехай! Може, тому так дбайливо готує атаку. А вміння наносити чисті удари — вагомий козир! Адрє шаблісти не мають електрофіксаторів, тут судять «на око»...

1967 рік. Закреслено ще один пункт «програми дій». Віктор потрапив до збірної СРСР. Цікаво, що він не зіткнувся з проблемою акліматизації в збірній, йому не доводилось ламати свої тренувальні звички, пристосовуватись. Справа в тому, що тренер збірної Тиншлер мав з Фелем однакові погляди на методику і засоби тренувань. Фель цінував уміння старшого товариша знайти раціональну індивідуальну техніку для кожного учня і підшукати для цієї техніки відповідні тактичні рамки.

— Як коротко охарактеризувати стиль Сидяка?.. — Тиншлер на мить задумався, підбираючи влучне порівняння. — Це руйнівник, саме так! Руйнівник усіх тактичних задумів, всіляких дбайливо підготовлених і вивчених на тренуваннях комбінацій. Він навмання, лавиною звалюється на суперника. А влучивши момент, вмє так акуратно папести удар шаблею, що навіть не досить досвідчені судді без сумнівів віддають перевагу Сидяку. Просто неймовірно, як він умє чисто фехтувати. А це ціпується у шаблістів чи не пайбільше...

Перні змагання в складі збірної СРСР Віктор провів у Варшаві. Для розиграння традиційного призу «Шабля Володимерського» в польську столицю завжди збирається еліта світової шаблі. Це прекрасна школа — схрестити зброю з такими майстрами... Тепер Віктор признається, що тоді, у Варшаві, хвилювався значно більше, ніж згодом у Мехіко чи Мюнхені, де

здобував олімпійське золото. А тренер збірної ІНР Річард Зуб записав у свій блокнот всі дані про цього лівшу, першого, до речі, в складі збірної СРСР! Зуб сам фехтував лівою рукою і знав, яку це дає перевагу спортсменові. Так Віктора прийняли в свою компанію кращі шаблісти світу, але Віктору потрібно було ще не раз довести, що він рівний серед асів, як Марко Ракита, Борис Мельников, Яків Рильський...

Друге місце на турнірі фехтувальників соціалістичних країн у Софії, четверте — на ювілейній Спартакіаді народів СРСР, перемога на турнірі у Бухаресті. Всі здобутки — протягом першого року перебування в збірній. Попереду — олімпійський рік.

Потрапити до складу команди для поїздки на Олімпіаду — це надзвичайно складна, майже неможлива справа для учорашнього повачка збірної. А потрапити треба обов'язково! Западто довго чекати — чотири роки — до наступної можливості здобути олімпійську медаль. Відбіркові турніри пройшли для Віктора успішно. Він домігся великого успіху в Італії в турнірі Мазіно: припис команді СРСР п'ять перемог у фінальній зустрічі з італійцями, а в особистому турнірі здобув перше місце. І раптом — лише шосте місце в чемпіонаті Радянського Союзу. Поїздка в Мехіко під загрозою!

На турнірі фехтувальників соціалістичних країн у Будапешті Віктор знову успішно виступив у командних змаганнях, і трепери дали йому можливість ще раз перевірити себе у відбірковому турнірі в Цахкадзорі. Відбір проводився дуже строго, адже наші шаблісти в Токіо вперше здобули золоті нагороди, і тепер треба було їх відстоювати. А це, як кажуть, важче, ніж здобувати!

На змаганнях у Цахкадзорі Сидяк переміг, як іподі буває, не переводячи подиху. І в тренерів збірної щезли сумніви. Сам старший тренер Лев Кузнецов рішуче проголосував за Сидяка і тим самим — проти свого учня Бориса Мельникова. Отже, у Мехіко поїхали перевірені в багатьох «битвах» У. Мавліхапов, М. Ракита, Е. Випокуров, В. Назлимов і повачок офіційних змагань такого рангу — львів'янин В. Сидяк. Справжній боєць з незламною волею, володар вогневого темпераменту, гнучкої тактики і філігранної техніки — так характеризували Віктора.

Столиця Олімпіади приваблювала екзотичною природою, незвичними ансамблями будівель, спокусами великого міста. Але в радянських фехтувальників була одна думка: як найкраще підготуватися до поєдинків. Тренування — двічі на день, лише у вільні хвилини — музеї, кориди, численні зустрічі з новими друзями.

— Тренери дали мені завдання під час особистих змагань вивчати уважно основних суперників. А я більше слідкував за успіхами друзів і радів за них. Марко Ракита здобув срібну медаль, а Володя Назлимов став четвертим. Йому трохи не пощастило. Зібравшись після вечери разом, ми вирішили, що для початку і це непогано, а завтра поборемося за золото, — розповідає Віктор. — У той день, коли починався командний турнір, двадцятого жовтня, пригадую, я прокинувся чомусь дуже рано, десь перед шостою. Хвилювання не було, лише незвичне збудження. Попередні зустрічі ми провели без ускладнень, навіть півфінал — з французами — пройшов легко. На другий день — лише одна зустріч з італійцями, які дещо несподівано перемогли грізних для нас угорців.

Перший раз я вийшов на доріжку проти Каларезе при рахунку 2:1. Це Ракита і Назлимов перемогли своїх суперників, а Винокуров зазнав поразки. Треба ж було статися: олімпійський дебют — і проти Каларезе — живої історії італійського фехтування! Звідкись взялося хвилювання, і я програв. Після того досить легко переміг наступних суперників Мафей та Кика. А при рахунку 7:6 на нашу користь, цілком несподівано, маючи перевагу, програю Сальвадоре. Але це був останній успіх втомлених італійців. Винокуров і Назлимов доводять рахунок до 9:7, і ми обнімаємось. Глядачі в залі «Магдалена Мішуро», де змагались фехтувальники, добре вивчили радянський гімн. Цьому сприяли блискучі виступи наших хлопців.

Цікаво, що аналізуючи з тренером свій виступ у Мехіко, Віктор залишився незадоволеним. «Я міг більше!» — каже він.

Золота олімпійська нагорода, якою з таким задоволенням бавилася маленька Валерія, стала для її тата лише авансом на майбутнє.

— Без мрії не можна жити,— всміхасться Віктор.— А прожити чотири роки до ігор XX Олімпіади треба як слід. Хочу стати чемпіоном світу в особистому заліку! — твердо каже він.

Через чотири дні після повернення з Олімпіади Віктор знову прийшов у тренувальний зал.

— Треба зустріти наступний рік у хорошій формі, а для цього надовго розлучатись з нею не можна,— пізно споглядаючи на шаблю, промовив він.

І почав 1969 рік з перемоги. Виграв кубок Радянського Союзу. Потім у змаганнях на кубок Європи в Будапешті разом з товаришами стояв на найвищій сходинці п'єдесталу пошани. А влітку цього ж року, в далекій Гавані, здійснилась, нарешті, його мрія, яку він проголосив, залишаючи батьківський дім. П'ять років минуло від того дня, коли він сказав: «Я буду чемпіоном світу». І він став чемпіоном, рішуче і впевнено подолавши багатьох грізних конкурентів.

А в олімпійському Мюнхені Віктор зійшов ще на один щабель спортивної слави, здобувши золоту олімпійську медаль в особистому турнірі. Тоді виявилось, що Сидяк має не лише віртуозну техніку та нестримне бажання перемогти.

...В одному з гострих фінальних поєдинків особистої першості, коли спортсмени невтомно танцювали свої палкий танець з шаблями, Віктор враз відчув гострий біль в оці. Шматочок клинка, проїшовши через захисну маску, потрапив у око... Термінова операція відвела небезпеку. Тож чи мав Віктор моральне право не вийти на доріжку під час командного турніру? Безумовно, мав, міг не вийти. Але він, олімпійський чемпіон, вийшов і боровся до останнього, хоч часом від болю її напруження втрачав зір. Мужність, вірність команді, свідомість обов'язку відстояти честь радянського спорту — ось що керувало Сидяком у ці відповідальні хвилини його звитяг.

Уже декілька років офіцер Радянської Армії Віктор Сидяк служить у Білоруському військовому окрузі, мешкає в Мінську. Він і тепер є одним з найсильніших шаблестів країни, світу. Після тріумфу в Мюнхені Віктор блискуче виграв чемпіонат СРСР 1973 року, а потім довго не міг повторити цей успіх. І ось

чемпіонат країни 1978 року проводиться у Львові. З радісним настроєм приїхав Сидяк у місто, де став відомим фехтувальником.

— Тепер мої шанси не розцінюються високо, підросла здібна зміна, конкуренція дуже сильна. Але у Львові, де мене добре знають, я не можу не перемогти. Докладу всіх сил... Під час московської олімпіади мені буде 37... Вік надто зрілий навіть для шабліста. А втім, позмагаємось!..— хитро посміхнувся Віктор, і його русяві вуса якось дивно ворухнулись, ніби стверджуючи правильність сказаного.

І 35-річний Віктор Сидяк, вразивши всіх певгатовною жагою перемогти, непримиренністю в боротьбі, а разом з тим здивувавши знавців високим рівнем поєдинків, їх змістом — таким його бачили колись, в дні тріумфу у Мюнхені, наприклад, — упевнено переміг у Львові на чемпіонаті країни. Згодом він став володарем Кубка СРСР.

А коли, виступаючи з тим же молодечим запалом і бадьорим настроєм, Сидяк здобув срібну медаль VII Спартакіади народів СРСР, тренери збірної переконалися: у Віктора серйозні наміри потрапити ще раз до складу олімпійської команди СРСР.

ПЕРЕМОЖНА ПІСНЯ ТЯТИВИ

— Лікар Ковпан цього тижня не приймає. Вона поїхала на чемпіонат світу! — таку відповідь одного разу почув я у віконечку інформації в реєстратурі поліклінічного відділення 3-ї міської лікарні у Львові.

Сказано це було якось особливо, з гордістю. Справді, як з'ясувалося згодом, колектив лікарні пишається лікарем-стоматологом Валентиною Ковпан, слідкує за її виступами, радіє успіхам у спорті. Медсестри стоматологічного відділу подбали про велику географічну карту, на якій систематично відзначають місця, де змагається «наша Валя».

Відзначені там у різні роки Ашхабад і Копенгаген, притулені до підніжжя Альп французький Гренобль і швейцарський Інтерлакен, добре знайомі нашим лучникам Нова Каховка і Клайпеда, а також Загреб і Монреаль. Позначок на карті багато, адже за останні десять років Валя пропустила тільки одне важливе змагання — чемпіонат світу 1977 року в Австралії. Ранньої весни того року її поздоровляли з великою радістю — народженням сина Дениса.

Не всі спеціалісти вірили, що Валентина Ковпан зможе так швидко повернутися у великий спорт, знову стати лідером збірної. Адже після здобуття срібної медалі на Олімпійських іграх у Монреалі Валя практично півтора року не брала до рук свій лук.

Зустрічаючи іноді її чоловіка, відомого львівського п'ятиборця Леоніда Іванова, також, як і Валя, заслуженого майстра спорту, я неодмінно запитував: «Як Валя?.. Як Денис?..» — але ніколи не цікавився вголос, чи скоро Валя вийде на стрільбище, бо знав, як сильно віддана вона спортові.

Більше, ніж будь-хто, вірив у спортсменку, знаючи відмінно її можливості, Михайло Кронідович Хусківадзе — перший тренер, людина, яка навчила її тримати лук та привела до вершин спортивної слави.

Валя пригадує, як уперше приїхала до Львова з єдиною метою: вступити до медичного. В рідному селі Петроострові на Кіровоградщині, закінчуючи десятирічку, дівчина мріяла поїхати у велике красиве місто вчитися, щоб стати лікарем, допомагати людям у біді. Вже тоді у тихої, спокійної та милої дівчини проявлявся твердий характер, неабияка наполегливість. Якщо своїм співучим приємним голосом вона твердо казала «так», то ніщо не могло похитнути цього слова.

Вступні екзамени до інституту пройшли успішно, і восени 1966 року Валя стала студенткою. Подружки з кімнати в гуртожитку швидко знайшли собі заняття до душі. А Валя вирішила зайнятися спортом. Спокійна, може, навіть трохи флегматична, вона хотіла перевірити свої здібності, наполегливо трудитися, досягти чого-небудь. У ній, душевній та ліричній, з дитинства невибагливій, жила здатність здійснювати рішучі кроки.

В інституті в той час ходили легенди про керівника секції стрільби з лука Хусківадзе. Мовляв, кожного робить майстром спорту, чемпіоном. До того ж там усі — відмінники навчання...

Одного разу, після занять, дівчата попросили завідуючого кафедрою фізвиховання інституту, кандидата педагогічних наук Володимира Миколайовича Мухіна розповісти про Хусківадзе — людину, яка видавалася їм, першокурсницям, загадковою і суворою. В цій розповіді вони почули багато цікавого і повчального.

Тривалий час кафедру фізвиховання інституту очолювала заслужений тренер УРСР Алла Олександрівна Софропенко. Енергійна, вольова жінка, спеціаліст з художньої гімнастики, вона добре розуміла, як важливо мати на кафедрі людей, повністю відданих спорту, готових на самопожертву заради улюбленої справи. І восени 1963 року Софропенко запрошує на кафедру нового викладача, спеціаліста з кульової стрільби та стрільби з лука Михайла Кронідовича Хусківадзе. Згодом він і його вихованці принесли медичному інституту всесоюзну славу. Але все по порядку.

...У листопаді сорок першого року він вступив у бій з фашистами під Москвою, біля села Волоколам-

ська, коли вирішувалась доля величезної битви за столицю нашої Вітчизни. Кілька ворожих атак протягом дня відбивав знесилений 35-й мінометний батальйон, яким командував старший лейтенант Михайло Хусківадзе. А потім бійці пішли в контратаку... Міна розірвалася майже поруч, і його висока фігура залишилась чорніти на білому снігу. Контузія, поранена ліва рука й обидві ноги. Велика втрата крові, гангрена, ампутація пальців руки й ступні... 200 днів у госпіталях, операції, перев'язки. З війни капітан Хусківадзе прийшов без нагород, пенсіонером у 27 років. І орден Червоної Зірки комуніст Хусківадзе отримав лише згодом.

Ще в останні роки війни працював у військових училищах, вчив курсантів влучно стріляти. Згодом, перепробувавши кілька професій, зрозумів, що жодна не до вподоби. І знову пішов учити стрільби, тепер уже спортивної. Вже через рік, працюючи цілий день замість трьох годин, запланованих йому, підготував групу розрядників. За власною ініціативою збудував 50-метровий тир, де сотні юнаків і дівчат навчилися мистецтва влучної стрільби. А в 31-річному віці Хусківадзе сам став майстром спорту в стрільбі з пістолета.

Вирішив піти вчитися в інститут фізкультури, адже чимало проблем фізіології, теорії фізвиховання, методики тренувань необхідно було пізнати, щоб іти в ногу з вимогами часу. Однак у прийомі (перед цим Хусківадзе закінчив педагогічний інститут) йому відмовили. Який, мовляв, з інваліда фахівець фізкультури?.. І в республіканському спорткомітеті не зрозуміли його. Та випадково зустрівся з генералом Я. Лукашенком, головою Республіканської федерації стрілецького спорту. Фронтівники зрозуміли один одного, і Лукашенко домігся у Москві дозволу на навчання для Хусківадзе.

Так у 42 роки Михайло Кронідович став студентом. І інститут закінчив відмінно. А під час навчання вдруге виконав норму майстра спорту. На цей раз у стрільбі з лука. Нині Михайло Кронідович Хусківадзе, доцент кафедри фізвиховання Львівського медичного інституту, заслужений тренер СРСР, є одним з кращих у країні фахівців лучного спорту.

Ще в 1960 році зацікавився луком. Спробував скептично поставитись до існуючих рекомендацій. Йому, сміючись, зауважили: «Як ти можеш сумніватися, коли ще не зробив собі... протез?» Він зробив протез. Цим самим продовжив свою ампутовану руку, щоб можна було утримувати лук, укріпити його. Скептики посміювались, коли Хусківадзе стріляв саморобними стрілами з дерев'яного лука, за власною методикою. Однак перестали сміятися, коли він став чемпіоном України, а згодом переміг на все-союзних змаганнях.

Однак його ідеї і методи, система і техніка тренування тривалий час не отримували належного визнання. А він продовжував наполегливі пошуки, програючи в теоретичних суперечках і перемагаючи на змаганнях. Починаючи з 1966 року його вихованці щороку потрапляли до збірної СРСР. Володимир Сидорський, Рая Редько, Михайло Загоруй, Галина Самолюк, Світлана Салюк, Люба Харитонова та інші, які прийшли в його секцію новачками, стали майстрами міжнародного класу, а насамперед — хорошими лікарями, вірними своїй професії, працелюбними й наполегливими. Бо інших Михайло Кронідович у своїй секції не виховує...

— Я маю у Львівському медичному інституті ті умови, які цей вуз міг мені створити, — підкреслює Хусківадзе. — А головне, я перебуваю тут у зоні своєрідного психологічного комфорту. Це не дозволяє мені піти з мого інституту, хоч умови для плідної роботи тут далеко не ідеальні.

— Михайло Кронідович — це гордість нашого інституту, — розповідав Володимир Миколайович Мухін. — За п'ятнадцять років праці в медичному він підготував 12 майстрів міжнародного класу, близько 50 майстрів спорту, які здобули визнання на чемпіонатах СРСР, Європи і світу.

Він щодня приходив у студентський гуртожиток, що на вулиці Радянській, 30. Тут «штаб» секції, майстерня, стрільбище, де водночас може стояти лише троє спортсменів. Йде копітка, наполеглива праця тренера, який вчить влучно стріляти з лука.

Сюди й прийшла якось Валя, попросилася у секцію до Михайла Кронідовича. До речі, відомий тренер віддавав перевагу саме новачкам, готовим сповна

присвячувати вільний час заняттям. Валя виявилася саме такою, вона сподобалась тренерові своєю спокійною рішучістю. Її прийняли. Їй теж сподобалось в цьому дружньому колективі, який невдовзі став її другою домівкою.

Турботливий, уважний до дрібниць, але вимогливий в усьому, Хусківадзе ціпував у своїй новій учениці велику працездатність та вміння терпляче зносити труднощі, лагідний характер, бажання засвоїти всі тонкощі вибраного виду спорту. Для сімнадцяти років, погодьтеся, такі якості — це рідкість.

Досить швидко Валя домоглася успіху: через рік зайняла друге місце на першості України серед дівчат, а навесні 1969 року стала переможницею у змаганнях кращих лучниць країни в Талліні. Тоді на неї вперше звернули увагу тренери збірної. Три роки йшла юна львів'янка до визнання. Однак тренер надмірно не захоплювався цими ранніми успіхами, вчив Валю сприймати їх спокійно. Попереду, вважав віп, будуть і вагоміші. Головне — навчитися спокійно переживати невдачі, тоді їх буде менше...

Не забувала про навчання, адже Хусківадзе не терпів у секції невстигаючих. Валя його не підводила: декілька років портрет відмінниці Ковпак висів на інститутській Дошці пошани. Звичайно, важко було поєднувати відмінне навчання з успіхами в стрільбі, однак Валя труднощів не лякалася.

Уже позаду роки навчання. У Валі цікава робота, що вимагає вміння й терпіння, це їй до душі. Вона дбайлива мати, любить погосподарювати у своїй просторій, затишній квартирі. Валя вважає, що саме спорт привчив її працювати наполегливо, припіс чимало радісних хвилин. Повертаючись додому з далеких мандрів, любить іноді зручно влаштуватися у м'якому сидінні авіалайнера, пригадувати степовий Петрострів, інститут, подруг, Михайла Кронідовича...

Валя поважає свого вчителя, гордиться ним. Знаючи, що вона здатна надто хвилюватися, тренер поступово підводив її до майбутніх успіхів, привчаючи до самостійних рішень. Бувало, що за першими успіхами йшли неприємні, неочікувані зриви. Через це й тренери збірної іноді сумнівалися в її таланті, боялись випадковостей. А Хусківадзе твердо

вірив у неї. І часто посилав саму па відповідальні турніри. Й не тільки тому, що у Львові його чекала ціла група таких, як Валя, які мріяли оволодіти таємницями лучного спорту.

— Пехай вчиться думати, шукати вихід із скрутних ситуацій!— казав Михайло Кронідович, який у своєму житті пройшов не через одне складне випробування.— Це їй не раз знадобиться...

І молода львів'янка з кожним турніром набувала вивченості, стріляла щораз краще. Часто виборювала призові місця, та вони з тренером мріяли про більш вагомий успіх: наближалася Олімпіада в Мюнхені. Однак Валю не взяли в олімпійську команду. В той час вона закінчувала інститут, тож клопотів вистачало. «Не журись,— утішав тренер,— попереду в тебе чимало Олімпіад...»

Вже в наступному році Ковпан очолила збірну СРСР на чемпіонаті світу в Греноблі. Результат: «золото»— за командний успіх і «срібло»— в особистому заліку. І водночас — велика радість: Віктор Сидорук, земляк, першим з наших лучників став чемпіоном світу. Через два роки Валя, чемпіонка VI Спартакіади народів СРСР, повторила цей успіх на чемпіонаті світу в Швейцарії. У 1976 році в Данії — теж «золото» і «срібло»— тільки вже на чемпіонаті Європи. Тепер Ковпан стала повноправним членом збірної країни. В олімпійський Монреаль львів'янка їде першим номером команди. Додому повертається знову з «сріблом» за особисту першість. Коли ж буде золота медаль?..

Ця думка не мучила, лише було дивно, чому ніби зачарованою була для неї верхня сходинка п'єдесталу пошани... На багатьох турнірах лучникам заважав дощ, поривчастий вітер. Так було в Греноблі, Інтерлакені, Копенгагені, Монреалі. Здавалося б, розпал літа, навкруги сонце, а лиш вийдуть вони на рубіж — то вітер, то дощ... Але ж подругам по збірній теж заважала непогода, а вони перемагали... Подругам Валя любить допомогти. Москвичку Емму Гапченко вона підтримувала на чемпіонаті світу в Греноблі, чорнооку Зебінісо Рустамову з Душанбе — в Інтерлакені, студентку з Ташкента Ольгу Руленко — в Брендбі біля Копенгагена. Всі вони поверталися додому чемпіонками, але саме Валю, найбільш надійну

в команді, завжди хвалили тренери, саме їй, вірній подрузі, діставалася найбільша вдячність від нової чемпіонки — за підтримку, добру пораду, людяність. За це її й люблять усі в команді — тренери, спортсмени.

Повернувшись до збірної після народження сина навесні 1978 року, Валя здивувала всіх високим рівнем тренуваності, високими результатами. На перших всесоюзних весняних змаганнях у Душанбе — одразу ж 2508 очок в сумі чотирьох дистанцій (а 2500 — це був рубіж екстра-класу!). На чемпіонаті СРСР в Клайпеді — перекоплива перемога: три золоті медалі з п'яти, що розігрувалися, а до того — нові рекорди України: 1280 і 2547 очок! Це означало, що з 288 стріл, пущених вправною рукою чемпіонки, кожна четверта потрапляла в десятку!..

Знову Валентина Ковчип — лідер збірної. На чемпіонаті Європи в Стоунлеї, англійському містечку неподалік Ковентрі, вона підтвердила свій високий клас. Знову, як і колись, було хмарно, рвав полотнища прапорів вітер з півночі, але Валя сміялася, жартувала з подругами, хвилювання не було. Вона перемогла на всіх чотирьох дистанціях й набрала відмінну суму — 1279 очок — в особистому заліку. Радянська команда теж посіла перше місце. Отже, є дві золоті! Нарешті.

Повернувшись з Англії, Валя з чоловіком поїхала відвідати сина, що «господарював» у бабусі на Кіровоградщині, й невдовзі знову почалися звичні заняття: праця, тренування... Адже попереду московська Олімпіада 1980 року.

...Струнка, спокійна, впевнена в собі, Валя завжди привертає до себе увагу на лінії стрільби. Зосереджено вдивляючись у далеку мішень, вона навпомацки бере з сагайдака стрілу, здавалося б, легко натягує міцну тятиву. Тонкі, гнучкі, але міцні пальці охоплюють лук, звично розташовуючись на його корпусі. В цей момент для спортсменки не існує нічого, крім лука, стріли й наміченої цілі. Пущена сильною рукою, стріла дзвенить, розтинаючи повітря, мчить до цілі...

Постріл влучний!.. Мети досягнуто. Але попереду тисячі інших. І головна з них — домогтися вирішального успіху на Олімпійських іграх у Москві.

ГЕОРГІВСЬКА МЕДАЛЬ

Паступив 1964-й, олімпійський рік. Таблицю світових рекордів з плавання захлеснула хвиля високих результатів спортсменів США, яка назавжди поглинула міф про неперевершеність досягнень австралійців. Європейські плавці даремно пробували втриматись під натиском цієї хвилі, і лише двом чемпіонам Європи, найбільш відважним, вдалося осідлати її спінений гребінь та домчати на ньому до Токіо — олімпійської столиці.

Один з цих сміливців — Аллан Готваллес — мешкав у Парижі, другий — Георгій Прокопенко — у Львові. Однак французький «вихор на воді», як називали Аллана швидкі на порівняння західні газетні репортери, здивувавши протягом одного сезону спортивний світ, швидко відійшов у тінь своєї слави. В олімпійському фіналі він не відіграв помітної ролі, поступившись молодшим суперникам. Натомість львів'янин, демонструючи незвичну для своїх років мужність і впертість, декілька років підкоряв одну за одною рекордні вершини: на його рахунку 38 рекордів СРСР, шість європейських, чотири рекорди світу. І одна олімпійська нагорода. Срібна, але на вагу золота...

Про Георгія Прокопенка не можна сказати, що це просто талановитий спортсмен. Це талант, помножений на впертість, наполегливість і відданість своїй справі, на пристрасне бажання будь-що досягти високої мети.

Шлях, яким Георгій ішов у великий спорт, був досить довгим і складним.

Сім років було витрачено на пошуки: Георгій шукав своє місце в плаванні. Спочатку зо три роки плавав на спині — вагомих результатів досягти не вдалося. Засвоїв батерфляй, а його невдовзі замінили на дельфін, перевчатися ж, виявилось, не так

легко. Кріль, тобто вільний стиль, теж не приніс йому лаврів.

Самі невдачі. А йому вже 20 років. У плавальні в такому віці більшість «зірок» закінчує спертивну кар'єру. Але ж позаду — шість років наполегливих тренувань, тисячі кілометрів, відміряних доріжками басейну. Любові до праці Георгію було не позичати. Її він звик доводити своїми результатами. Але саме їх і не було...

Якось у басейні «Динамо» Прокопенко завів розмову з Олександром Андрійовичем Ткаченком, відомим тренером, який виховав цілу плеяду стрибунів у воду, хоч сам у молоді роки був плавцем. Георгій поділився з ним своїми турботами, попросив поради.

— Ну що ж! — напівжартом, на перший погляд, мовив Ткаченко, уважно вислухавши Георгія. — Ти вже все спробував, давай, спробуй поплавати брасом. Якщо хочеш, спробуємо разом. Допоможу тобі!..

Прокопенко не вагаючись погодився. Так народився незвичний тандем: тренер, який готував стрибунів, і спортсмен, який хотів стати класним плавцем. Вже через рік їх творча спілка мало не розпалася: не встигли вони з тренером засвоїти як слід класичний брас, як було введено правило, що дозволяло брасистам долати дистанцію, пірнаючи під водою. А це знову не вдавалося Георгію...

— Невже доведеться все покинути?!.. — мучився Георгій. — Чи все я зробив, щоб з чистою совістю піти з спорту, який приніс мені стільки радостей, а це більше гіркоти невдач?.. Здається, все. Більше нічого, мабуть, не вдію...

Змушував себе працювати до сьомого поту, плавати тоді, коли вже, здається, не було сили. Щоденно вставав о 6-й ранку, щоб перед заняттям в інституті фізкультури провести тренування в басейні. А ввечері, після занять, втомлений, але бадьорий, Георгій знову приходив у басейн і плавав, кілометр за кілометром долаючи дистанцію, згідно з настановами тренера. Ткаченко міряв кілометри вздовж по бортику басейну, а Георгій плавав, без упину крутячись у тісній 25-метровій ванні басейну на вулиці Руставелі.

Проте секунди вперто не підкорялися йому. Високі секунди, які були визначені в таблицях рекор-

дів... Зрештою, «підводний» брас заборонили на офіційних змаганнях, і всі знову повернулися до класичного стилю. До речі, брас, мабуть, найстародавніший стиль плавання. І змін в його техніці за століття майже не сталося. Віддавна спеціалісти вважали, що поги в брасі — головна рушійна сила, а руки повинні лише допомагати плавцеві.

«Чому ж лише допомагати? — міркував Прокопенко. — Може, краще навпаки? Руки — основна сила, а поги — допоміжна. Варто спробувати, адже у всіх способах плавання основне павантаження лягає на руки. Хіба брас мусить бути винятком?..»

Прокопенко починає втілювати свій стиль у житті, поступово поліпшуючи результати. Велике враження справило на нього те, що він побачив під час змагань II Спартакіади народів СРСР. Першість у плаванні брасом виграв маловідомий до цього плавець з Батумі Альберт Антопян. Георгія вразила не ця перемога сама по собі, а стиль Антопяна. Він був майже таким, як уявляв собі Прокопенко, лише з одним недоліком: Антопян вдихав повітря у момент руху руками, а не під час розслаблення.

— Це треба змінити, — сказав Георгій Ткачепкові, повернувшись у Львів. — І тоді попливу я так, як мені мріялося, так, як ми з вами задумали, Олександрє Андрійовичу!

І знову «перший раз у перший клас», знову тисячі кілометрів, сотні тренувань. Після кожного воя з трепером обов'язково обмірковували, що й як у них виходить. Слід сказати, що Ткачепко був для Георгія не стільки тренером у звичному розумінні цього слова, скільки людиною, з якою про все можна було порадитися, людиною, величезним життєвим досвідом, інтуїцією та знанням якої він перевіряв ті сумніви, які мучили його, ті новинки, які випробовував на собі.

Наприклад, Прокопенко раніше, ніж австралійці, зрозумів секрет «довгих» тренувань. Вони щойно почали плавати по 5—6 кілометрів на день, а він це практикував у тренуваннях ще з того часу, коли повернувся з Олімпіади з Риму, як і вся радянська команда, без жодної медалі. Георгій разом з тренером вирішив, що ці «додаткові» тисячі кілометрів ляжуть у фундамент майбутніх успіхів. На ті роки

то був досить сміливий експеримент, ризикований, але потрібний. Іншого шляху не було.

Георгій розповів тренерові, як тоді, в олімпійському басейні в Римі, переконався, що тренуються вони не так, як слід, не вистачає сили для кількох напружених запливів підряд. Адже Прокопенко їхав на Олімпіаду не туристом, він отримав путівку в Рим після того, як проплив 200 метрів брасом за 2 хвилини 38 секунд (рекорд Радянського Союзу, другий результат у світі). Цей результат у попередньому запливі в Римі показав американець Бім Маллікен, а Георгій фінішував другим — 2.39.2. Він розумів, що для просування вперед — у чвертьфінал, півфінал чи, нарешті, у фінал слід пливати все швидше. Однак не зміг цього зробити. У півфінальному запливі проплив гірше на 1,8 секунди. П'яте місце — прощай, фінал! Маллікен здобув медаль з рекордним часом — 2.37.2 сек.

Прокопенко не картав себе. Він твердо вирішив: треба працювати ще більше. Попереду нова Олімпіада, а роки — не перешкода. На приціл взято результат 2.30.0. Друзі дивувалися: фантастика та й годі! А Ткаченко лише зніяковіло посміхався у відповідь на запитання, чи не перегнули вони з Прокопенком, та заходився протирати товстелезні скельця своїх окулярів.

Георгій використовував все, абсолютно все, що могло б допомогти йому наблизитись хоч на крок до вершини. Одного разу (була вже пізня осінь) він вийшов на старт у дивному, як на думку глядачів та суддів, одягові. Два тренувальних костюми, на ногах — вовняні шкарпетки, а зверху — ще й теплий халат. Він переміг у запливі та, не зодягаючись, босоніж пішов у душу.

— Що це, чергове дивацтво Прокопенка? — питали у тренера.

І лише згодом, коли поняття «акумулявати тепло в собі» стало для плавців так само необхідним, як передстартова розминка, зрозуміли секрет Георгія.

Якщо треба було пробігти крос або марш-кидок під час занять в інституті, він завжди пробігав більше від інших. Однокурсники пригадують, як під час роботи в колгоспі Георгій ніколи не їхав у поле машиною, а вставав раніше і бігцем відправлявся до

місця роботи, встигаючи раніше від усіх. А те, що тренувався він більше за інших, стало притчею. Мовляв, таланту бракує, то «горбом натягує»...

Прокопенко міркував інакше:

— Коли людина досягає мети без великої затрати сил, вона звикає до легких перемог. А в спорті не обійтися без труднощів. І щоб уміти їх долати, дуже часто потрібно проявляти неабияку стійкість і впертість. Я знаю багатьох спортсменів значно здібніших за мене, навіть талановитих. Ми разом починали, разом тренувалися. За рік вони могли досягти того, що мені й за три не вдавалося. Однак вони швидко відійшли, не зумівши проявити своїх здібностей у належній мірі. Занадто легко їм було спочатку...

Чому так виходить? Де той бар'єр, вперше зустрівшись з яким перестаєш боротися? І де знайти силу, здатну змусити людину подолати цей бар'єр? Можливо, сам того не підозріваючи, Георгій постійно знаходив цю додаткову силу в праці, у вмінні доводити своє право на оригінальні, непроторені шляхи.

Якось, складаючи черговий перспективний план тренувань, Ткаченко спитав Георгія: «На скільки років планувати?»

Прокопенко відповів не відразу. Мовчки довго дивився в прозору блакить басейну. Юність свою він віддав без вагань спорту, плаванню. Однак не жалкував, хоч не завжди ті радощі, які приносив йому спорт, відповідали мірі його бажань. Таким було його життя, іншого він собі навіть не уявляв. «На все життя плануйте, Олександрє Андрійовичу!» — почув тренер тверду відповідь.

Кажуть, Прокопенко зробив переворот у техніці брасу. Справді, тут немає великого перебільшення. Він чимало вніс нового в стиль цього «найповільнішого» виду плавання, далеко назад відсунувши рубіж колишніх рекордів. У Георгія спочатку не завжди вірили, навіть коли стрілки секундомірів стверджували його тріумф. І тоді, коли він вперше перевищив на півтори секунди норму майстра спорту, використовуючи лише йому притаманний стиль. І тоді, коли в 1960 році вперше став чемпіоном країни. І навіть тоді, коли встановив перший рекорд.

Наставники збірної весь час намагалися внести певні корективи у його «незвичний» стиль. Прокопенко пручався, намагався довести своє, конфліктував.

Після повернення з Риму його вивели зі складу збірної, як безперспективного. Мовляв, чого чекати від нього в 24 роки, до того ж від такого неслухняного. Бралися його критикувати, пояснювати, змушувати тренуватись згідно з планами збірної, а він знову за своє: проживу без ваших новчань, нехай у мене виграють...

І від старту до старту крокував непереможно, поліпшував результати, особливо на спринтерській, 100-метровій дистанції. Весь час вражав суперників чимось новим. Так, у 1962 році, готуючись до чемпіонату Європи в Лейпцігу, провідні наші плавці весною не поспішали набирати спортивну форму, зберігаючи сили для вирішальної підготовки. Натомість Георгій ще в березні встановлює два рекорди Європи, протягом літа наполегливо тренується і в серпні здобуває звання чемпіона Європи. Ото всі дивувалися — адже його результат у фіналі теж був рекордним — 2.31,8.

У плані збірної є такі розділи: перехідний період, період активного відпочинку, період загальнофізичної підготовки...

«Чи не западто довго я без води?» — сумнівався Георгій і, ламаючи всі вказівки наставників, залишався вірним собі. Вони з тренером вирішили інакше: до мінімуму скоротити «суху» підготовку, весь рік — на воді, ні на день не залишати басейну. І ряд високих результатів впродовж року підтверджують їх висновки. Згодом систему Прокопенка визнали інші плавці — життя змусило. Але він її «відчув» раніше, першим, і це дало йому значну перевагу, в цьому була його заслуга.

Швидко злетіли чотири роки між Олімпіадами. І хоч Георгій чимало досяг за цей період, він розумів, що в Токіо з такими секундами не перемогти. Наздоганяючи японців, вони «забули» про американців, які плавали з року в рік усе швидше.

Витривалість Георгій придбав, а ось швидкості такої, як у 18-річного американця Чета Ястремскі, йому б не завадило. Саме Чет розправився на початку олімпійського року з його світовими рекордами.

Тепер Георгію треба було наздоганяти. І за літо він значно наблизився до результату Чета, але переважно на 100-метровці, а на Олімпійських іграх медалі тоді розігрувалися лише на 200-метровці.

Зрештою, і на всесоюзній арені у Георгія було чимало серйозних суперників, за путівку в Токіо ще треба було поборотися. Досвідчений Леонід Колесников, молоді Іван Каретников, Володимир Тутакаєв тіснили його на п'єдесталі пошани чемпіонатів СРСР, теж мріяли про олімпійський старт. Але львів'янин твердо утримував лідерство.

— 1964-й рік був, мабуть, найкращим у моїй спортивній кар'єрі,— переконливо говорить Прокопенко.— Навесні я побив рекорд Чета Ястремскі, пропливши 100-метровку за 1 хвилину 06,9 секунди (цей рекорд «тримався» чотири роки!), а на дистанції 200 метрів встановив рекорд Європи. Під час чемпіонату СРСР знову поліпшив рекорд на короткій дистанції. На матчі плавців Англії та Радянського Союзу в Блекпулі перевершив світові рекорди на 110 і 220 ярдів. І потім було Токіо...

Щойно із зеленувато-голубої води цього басейну вийшла повою олімпійською чемпіонкою дівчина з радянської команди, 16-річна школярка з Севастополя Галина Прозумешчикова. Це дівча — хто б міг подумати! — завжди лагідне і мовчазне, виявилось, мов з криці, тут, у Токіо, коли вирішувалася доля олімпійських нагород, і випередило всіх грізних суперниць. Отже, фінальний заплив ігор XVIII Олімпіади на 200 метрів брасом серед жінок закінчився тріумфом радянської спортсменки — першим в історії плавання.

А як буде тепер, коли попливуть чоловіки? Вони сидять біля стартових тумбочок перед величезним блискучим дзеркалом води, серед переповнених глядачами трибун, сидять поруч, але наодинці зі своїми думками, з своїми сподіваннями і сумнівами. Хвилюється товариш Георгія по збірній, дебютант Олімпіади Володя Тутакаєв. Як завжди, взірцем незворушності є досвідчений Осао Цурумине — господар басейну. Зосереджений і діловий німець Егон Хеннінгер, у якого Георгій два роки тому відібрав звання чемпіона Європи. На диво спокійний, впевнений у своїх справді добре розвинених м'язах 17-річний

чорноокий австралієць Іан О'Брайєн, який нещодавно проплив 200 метрів з кращим часом сезону. А поруч — Чет Ястремскі, випромінюючи радість і самовпевненість, гордовитою посмішкою зустрів допитливі погляди своїх прихильників, немов дивуючись, що в когось можуть бути сумніви щодо його, рекордсмена світу, олімпійської перемоги.

— Самопочуття в мене було хороше, — розповідав згодом Георгій. — Перемоги прагнув не менше, якщо не більше, ніж мої суперники. Вирішив одразу після старту вийти вперед. Перші 50 метрів промайнули швидко, м'язи навіть не встигли відчутти навантаження. Ястремскі плив поруч, трохи позаду, часто і сильно розгрібаючи воду перед собою. Після 100-метрової відмітки бачу, що випереджую всіх приблизно на півкорпуса. Пам'ятаю про заключний ривок, однак на останньому відрізку дистанції американець пробує відірватись, довелося натиснути. Пливемо поруч, чоло в чоло, піт заливає очі, втягаю повітря широко відкритим ротом, лункий гамір трибун кудись пропав з свідомості, збуджене серце підганяло м'язи, аби швидше до фінішу, до кінця тих нескінченних двохсот метрів... Намагаюсь не прогавити ривок Чета і якимось підсвідомо відчуваю, що він на цей ривок нездатний. До фінішу вже близько, мепі здавалося, що справа зроблена, коли раптом заревли трибуни. Глипнув наліво — і ледь не захлинувся від несподіванки: австралієць О'Брайєн, використавши якусь мить мого розслаблення у боротьбі з Ястремскі, встиг проштовхнути вперед руки і першим торкнувся стінки басейну.

Важко дихаючи, наче в тумані, бачив Прокопенко фотографів, які з'юрилися біля австралійця, табло, що показувало його результат — 2.28.2 — на 0,4 секунди гірший, ніж у О'Брайєна. Як не гірко було Георгію — 195 метрів бути попереду і програти такий важливий у його житті заплив, — він перший поздоровляє Іана, міцно потиснувши йому руку. Той зі сльозами щастя на очах відповідає на поздоровлення, не вірячи ще в свою перемогу. Підливає Ястремскі, і ось уже недавні суперники, обійнявшись у воді, вітають глядачів. А диктор проголошує:

— О'Брайєн встановив новий рекорд світу, а Прокопенко — рекорд Європи.

Георгій піднявся з води спокійним, без дорікань собі. Гіркота невдачі минула, він міг щиро сказати собі, що зробив усе можливе, ба, навіть більше, ніж від нього могли чекати. Він отримав срібну олімпійську медаль — першим в історії радянського плавання серед чоловіків. Так її потім і назвали хлопці із збірної — «георгіївська медаль». Для Прокопенка ця срібна медаль була на вагу золотої.

27-річний спортсмен не збирався, як пророкував дехто, закінчувати на цьому свою кар'єру. Після повернення до Львова журналісти питали Георгія: «Чи досяг ти своєї вершини?» — «Нічого не зроблено, поки не зроблено до кінця», — відповідав він. У цьому був весь Прокопенко. Він не сприймав доказів, що виступ у Токіо — прекрасний здобуток, що під час наступної Олімпіади у Мехіко йому вже буде 31 рік, а в світовому плаванні ще не було випадку, щоб спортсмен у такому віці виступав на Олімпійських іграх...

— То буде такий випадок... — вперто твердив Георгій.

Наслідуючи його стиль, швидкого прогресу домоглися молоді радянські брасисти. Здавалося, у Прокопенка не буде ані сил, ані стимулу, ані бажання продовжувати свої настійливі пошуки.

— Не такий характер у цієї людини, щоб змиритися, — тихо мовив Ткаченко, відповідаючи на питання, чи будуть вони з Георгієм працювати далі, чи спочинуть на лаврах.

Не минуло й два роки, як знову спортивний світ заговорив про Георгія Прокопенка. Відгріміли постріли стартерів на черговому чемпіонаті СРСР — Георгій забезпечив собі місце у збірній, обігравши молодих конкурентів. На чемпіонаті Європи в голландському місті Утрехті знову на верхній сходинці п'єдесталу пошани ми бачили знайому худорляву постать Георгія, його скептичну посмішку на втомленому обличчі. Утрехтський басейн «Кромме» подарував йому дві золотих і бронзову медалі, підтвердив його славу кращого брасиста континенту.

Знову, здавалося б, прекрасний момент для закінчення довготривалої кар'єри для майже 30-річного плавця. Але де там! У наступному році Прокопенко, демонструючи завидну невтомність, здобуває

дві срібні нагороди у фіналах IV Спартакіади пародів СРСР, що було цінним вкладом у здобуток команди плавців України.

— Мені приємно, що своїм прикладом я можу продемонструвати великі можливості, які дає людині радянський спорт, дати урок спортивного довголіття, витривалості, волі,— казав у Москві журналістам Георгій.— Тепер, у 30 років, я можу спокійно залишати доріжку. Я зробив, гадаю, все, що міг. А свою естафету передаю лєнінградцеві Володимиру Косинському, який зумів мене двічі перемогти на Спартакіаді.

...Коли Прокопенко, по-юнацькому стрункий, підтягнутий, йде на чолі святкової колони спортсменів Львівського університету, де працює тепер викладачем, па широкій кумачевій стрічці, перекинутій через плече, виблискує чимало нагород та відзнак. А найбільш дорогими з них Георгій вважає свою «георгіївську» та дві золоті, привезені з Голландії. Це були дуже важливі нагороди в історії радянського плавання.

НА ЛІНІЙ ВОГНЮ

Його дуже рідко можна побачити невдоволеним, похмурим чи сердитим. Скоріше навпаки: з привітною посмішкою на обличчі, з веселими, а часом й лукавими іскорками в карих очах, що лише іноді ховаються в гущавині вій, а переважно відкрито дивляться на світ з-під густої кучерявої чуприни. Любить і жарт, гостре слівце, але скромний, педо-кучливий.

Така вже вдача у Бориса Мельника, заслуженого майстра спорту, срібного призера ігор XX Олімпіади, відомого радянського снайпера. Здається, нема такої гвинтівки, з якої не вмів би стріляти львівський спортсмен. Та ще й як! Стріляючи з малокаліберної зброї, Борис не раз здобував нагороди й звання чемпіона країни, встановлював рекорди. Коли запровадили пневматичну зброю, став чемпіоном країни й тут. А бачили б ви, як вправно діє він мисливською рушницею! Друзі навіть жартують, що не підуть разом з Борисом стріляти качок, якщо той не залишить зброї вдома... Однак найбільше любить цей кремезний, неквапливий на вид чоловік зброю справжню — армійську або крупнокаліберну гвинтівку довільного зразка. Саме з такою в руках Борис здобував найвищі титули, встановлював світові рекорди, піднявся на олімпійський п'єдестал.

На вогневому рубежі він завжди стоїть серйозний, гранично сконцентрований, тільки дещо бліднуть вилиці, а очі, час від часу відриваючись від мішені, відпочивають на зелені трави. Тоді здається, що Мельник злий на всіх, сердитий на себе, але ось після чергової вдалої серії повернеться, гляне піби втомлено — і розумієш: ні, він все такий же, добрий, лагідний, але просто гранично зосереджений. Інакше й не можна: стрілецький спорт — справа серйозна.

У дитинстві, у рідному містечку Літині, що на Вінниччині, Борис був незмінним капітаном шкільних команд з волейболу, футболу й навіть плавання, але найбільше любив заняття у невеличкому затишному тирі, в будівництві якого брав участь разом з друзями-школярами. Вчитель фізкультури підмітив нахил Бориса, виклав йому основи кульової стрільби.

Це придалося йому згодом. Навчаючись у Вінницькому будівельному технікумі, 17-річний Борис Мельник виконав норматив майстра спорту. Приблизно за рік серйозних занять стрілецьким спортом! А в 1965 році, коли його, тоді вже чемпіона країни серед юнаків, після закінчення технікуму призвали в армію, здібного хлопця одразу ж запримітили тренери спортивного клубу Прикарпатського військового округу.

— Мені дуже пощастило,— говорить тепер Борис,— що я потрапив під опіку відомого майстра, прекрасної людини і тренера Олександра Сергійовича Паркіна. Я чув про нього, коли тільки почав займатися стрільбою, мріяв колись зустрітися. І вийшло так, що він відкрив мені шлях у великий спорт, навчив розуміти, що таке справжні тренування, дисципліна, витримка, вміння терпіти, добиватися свого, без чого неможливі високі результати...

Минали роки. Борис Мельник здобув визнання на всесоюзній та міжнародній аренах, спеціалісти кульової стрільби пророкували йому визначні досягнення. Справді, вже за рік молодий снайпер став призером чемпіонату Збройних Сил СРСР, а у 1967 році, під час IV Спартакіади народів СРСР, здобув призове місце у стрільбі з армійської гвинтівки на 300 метрів, виконавши норматив майстра спорту міжнародного класу.

Наступного року львів'янин «обстрілявся» вже на міжнародних змаганнях у НДР, Угорщині, Польщі. Коли на одному з турнірів впевнено випередив рекордсмена світу угорця Ласло Паппа, його запросили до збірної СРСР. Ніби натхненний таким довір'ям наставників збірної, молодий снайпер блискуче виступав на всесоюзному чемпіонаті. Він здобув п'ять медалей, з них три — золотих, чемпіонських, що свідчило про появу нового зрілого майстра. Але, як це дивно, тренерська рада збірної виріши-

ла, що 23-річний Мельник — надто молодий для участі в іграх XIX Олімпіади. І тричі чемпіон країни залишався вдома.

Борис не впав у розпач, навпаки, затиснувши пристрасі в кулак, тренувався ще наполегливіше. І коли під час Спартакіади Дружніх армій у Києві львівський снайпер здобуває 10 медалей, в тому числі п'ять золотих, навіть скептики змушені були визнати його перевагу. Завоювавши ще й звання чемпіона СРСР, Борис поїхав на чемпіонат Європи у чехословацьке місто Пльзень першим номером серед «гвинтівочників» радянської команди.

А повернувся у ранзі чемпіона континенту і рекордсмена світу. У старовишньому місті чеських пивоварів, стріляючи з армійської гвинтівки на 300 метрів, Борис, як кажуть стрільці, «закрив» світовий рекорд: судді парохували в його мішені 200 очок з 200 можливих! Так закінчився пам'ятний для цього 1971 рік, коли свідками його тріумфів були Сухумі і Зуль, Москва і Будапешт, Пльзень і Львів. Відтоді ім'я львів'янина ще чотири рази виписували у таблицю світових рекордів.

На весняній першості країни на рідному львівському стрільбищі та на чемпіонаті СРСР у Мінську Борис, виступаючи у вправі «крупнокаліберний стандарт 3×40 пострілів», немовби давав фору своїм суперникам у стрільбі з положення «лежачи». Потім відігравав втрачене у стрільбі «стоячи», а в положенні «з коліна» вже закріплював успіх і впевнено здобув перемогу на обох змаганнях. Тренери збірної цього разу вже без вагань довірили майстрові спорту міжнародного класу Б. Мельнику місце у складі олімпійської команди. Йому визначили відповідальну ділянку, чи не найважчу в досить кутцкій стрілецькій програмі Олімпіади, — «бойовий довольний стандарт 3×40».

Це означало, що на олімпійському стрільбищі Хохбрюкке Борис Мельник повинен був зробити з улюбленої бойової гвинтівки довільного зразка 120 пострілів, по 40 з кожного положення — лежачи, стоячи і з коліна. Кожен з цих 120 пострілів ставав для спортсмена своєрідним екзаменом майстерності, стійкості, витривалості. По дорозі на стрільбище, в автобусі, Борис згадував, як стримано, без зайвих

емоцій, прощався з ним перед від'їздом у Мюнхен його наставник Дмитро Вікторович Бобруп (Паркін тоді вже виїхав зі Львова). Відомий у минулому снайпер чудово розумів, яка величезна відповідальність лягає на плечі його вихованця — дебютанта олімпійських баталій. І вийшло так, що молодший заспокоював старшого, — мовляв, не хвилюйся, Дмитре Вікторовичу, все буде гаразд!

Згадав про це і посміхнувся. Чи буде воно гаразд? Тут, на освітленому ранковим сонцем, причепуреному вересневим золотом розлогих клепів стрільбищі Хохбрюкке, що на околиці Мюнхена, Борис ніколи раніше не бував, однак почував себе впевнено, як удома. Попад 400 снайперів з 68 країн світу приїхали сюди змагатися. Серед них було чимало знайомих з попередніх баталій. Приємно було зустрітись, обмінятися думками, сувенірами. І все було б гаразд, якби не розлагодилась раптом гвинтівка. На одному з тренувань він відчув, що щось в його стрільбі негаразд. Знайшов несправність, все налагодив, а тут нова біда — розболівся не на жарт зуб, щока розпухла... Без коливань погодився — вирвати! Сьогодні, в день старту, піби все гаразд у нього. Але в команді справи не найкращі, і всі сподіваються на його. Бориса Мельника, медаль...

Ми, прихильники радянських снайперів, присутні при цьому, переживали за виступ земляка, хвилювалися, звичайно, більше від нього, прекрасно розуміючи, що олімпійський дебют — річ пелегка для будь-кого. У перші дні не пощастило таким нашим асам, як Григорій Косих, Віктор Пархимович, Володимир Корнев. А поруч з Борисом — 32 суперники, в тому числі добре відомі, досвідчені, з гучними титулами, визнані фаворити: американець Ларрі Бесхем, угорець Ласло Папп, Уго Вундерліх з ПДР, господарі стрільбища, швейцарці, чехи, фіни... Майор американських військово-морських сил Ларрі Уїтгер — чемпіон токійської Олімпіади в малокаліберному стандарті теж вирішив спробувати сили у цій справі, але його шанси розцінювалися невисоко, бо раніше він не відзначався у стрільбі з бойової гвинтівки. Напруження зростало...

Наші хвилювання дещо розвіяв головний тренер олімпійської команди Євген Поліканін:

— Не бійтеся, Борис не підведе. Витримки у нього вистачить, й не розгубиться на лінії вогню у найскладнішій ситуації. Дарма що дебютант!

Навкруги панують передстартова лихоманка, ажіотаж, загальне напруження, а спортсмен повинен спокійно, долаючи хвилювання, робити свою справу. І не просто робити, а якнайкраще, за найвищими показниками. Тут і йде справжнє випробування майстерності та волі класного снайпера. Слід нагадати, що змагання з «бойового стандарту» тривають звичайно по п'ять-шість годин, тому і називають їх «стрілецьким марафоном». Є коли похвилюватись, є коли й стомитися.

Після стрільби з положення «лежачи» лідерство з результатом 396 очок захопив фінський снайпер Як Мінкінпен, один з кращих у світі в цій вправі. В групі, що відставала від лідера на 2—3 очка, були угорець Папп, американець Уїтгер, пімець Вундерліх, наш Мельник. Натомість вибули з числа претендентів на медалі Ларрі Бесхем (США), англісець Вейн Ліппольдт, швейцарець Марк Трутман. Не зовсім вдало (391 очко) розпочав і товариш Бориса по команді — Володимир Корпєв.

Стрільба «стоячи» для багатьох є ключовою, вирішальною. Борисові вона не завжди вдавалася як слід, але на цей раз він задоволено посміхнувся, витираючи спітніле чоло — 374 очка, так, як на чемпіонаті СРСР у Мінську. Не засмутився він і тоді, як оголосили результат кращого — американця Уїггера — 379 очок, повторення світового рекорду. Зате між ними нікого не було. Найближче — 370 очок — чех Карел Булак.

Ларрі Уїтгер став лідером за сумою двох положень, потерплячі західні журналісти вже називали його в своїх експрес-коментарях новим олімпійським чемпіоном. Адаже до цього лише американські снайпери володіли цими титулами. Борис відставав на п'ять очок, але ні суперники, ні, тим більше, журналісти особливої уваги на нього не звертали. Це було лише на руку Борисові — менше хвилювань.

Але ми пам'ятали, що саме стрільба з коліна найкраще вдається Мельнику, є його коронним номером. І хоч тренери радили не гнатися за лідером, а зосередити увагу на боротьбі за друге місце,

Борис вирішив інакше. Зрештою, азарт боротьби дещо захопив його — у першій серії стрільби з коліна він мав лише 93 очка. Однак наступні серії львів'янин провів відмінно: 99, знову 99 і 96 очок. У сумі — 387 очок. Результат не з найкращих, але дуже високий для олімпійського фіналу. Уїтгер програв Борису в стрільбі з коліна аж шість очок. А був поперед, пам'ятаєте, тільки на п'ять?! Що ж скажуть судді?..

На інформаційному табло спалахнув напис: 1. Борис Мельник, СРСР — 1155 очок; 2. Ларрі Уїтгер, США — 1154; 3. Ласло Папп, Угорщина — 1149; 4. Уго Вупдерліх, НДР — 1140.

Всі кинулися поздоровляти Бориса. Він стримано і скромно посміхався (чи то характер проявився, чи втомився надто), просив почекати на остаточне рішення суддів. У нас же сумнівів не було — вперше львівський снайпер здобув олімпійську медаль!

— Майже півгодини всі вважали мене чемпіоном, — розповідав згодом Борис, — всі, в тому числі Уїтгер, поздоровляли мене, брали автографи. Тим часом представники американської команди наполягали на тому, щоб переглянути результати Уїтгера. Судді поступилися, і після контрольної перевірки мішеней зарахували одну з дев'яток десяткою. Це паспих «знайдене» очко, як виявилось, поміняло розподіл медалей на користь Уїтгера. Наші результати зрівнялися, а, згідно з правилами, за кращим показником в останній серії «золото» дісталось американцеві. До речі, представникам нашої команди судді відмовили у перегляді мішеней.

Коли Борису Мельнику вручили срібну медаль, йому аплодували значно більше, ніж Уїтгеру, а той все пропонував нашому снайперові зайняти місце на п'єдесталі пошани поруч з ним на першій сходинці, пемовби натякаючи на те, що обидва вони однаково заслужили перемогу.

Виступ львівського снайпера на олімпійському стрільбищі був гідно оцінений і в Спорткомітеті СРСР: за срібну медаль із золотим відблиском — найвищу нагороду наших снайперів у Мюнхені — йому присвоєно звання заслуженого майстра спорту.

Так Борис Мельник отримав першу в житті олімпійську нагороду за влучні постріли з своєї улюбле-

пої зброї — бойової гвинтівки. Однак згодом цей вид стрільби виключено з олімпійської програми. Невже ж ота медаль стане й останньою для нього? Борис не журиться. З притаманним йому гумором він заявляє: «Я ж умію стріляти не лише з бойової гвинтівки!»

І Борис Мельник це не раз доводив, завойовуючи чимало високих нагород протягом років, що минули від мюнхенської Олімпіади. Він каже:

— У Львові тепер споруджено стрільбище, не гірше від будь-якого олімпійського. Тренуючись на такому прекрасному стрільбищі, гріх виступати погано. За останні роки в нашому армійському клубі з'явилася група сильних молодих снайперів, здатних вдало виступати на Олімпіаді. Це Степан Старипський, Анатолій Кукса, Олександр Лисеко, Олександр Сорочинський та інші. В мене тривалий час стрільба не йшла, я змушений був дещо перебудувати свою техніку. Цей період пройшов, поступово досягати максимальних результатів. Відмінною перевіркою сил перед олімпійським стартом, вступними екзаменами, якщо так можна висловитися, для цього стали змагання VII Спартакіади народів СРСР та чемпіонат Європи, що відбувся на львівському стрільбищі у вересні 1979 року. Не помилюся, якщо скажу, що мої молодші товариші «по зброї» так само палко, як і я, мріють про поїздку до олімпійської Москви. Наприклад, 20-річний Станіслав Мацюкевич. Він ще зовсім юним приїхав з Херсона у Львів, щоб павчатися... стрільби. Тут знайшов всі умови для вдосконалення спортивної майстерності, досвідчених тренерів. Вчився у школі, наполегливо тренувався. І успіхи не забарилися. Два роки тому в Фіпляндії Станіслав здобув срібну, а на чемпіонаті Європи у Львові — золоту медаль у стрільбі з пістолета серед юніорів. Тепер у нього «на прицілі» Олімпійські ігри. Можливо, ще не в Москві, але наступні — напевне. І таких, як Мацюкевич, у нас багато. Це особливо тішить.

ЧЕМПІОНЦІ БУЛО П'ЯТНАДЦЯТЬ

«Найзнаменитішим» спортсменом одного з дворів на вулиці Базарній був тринадцятирічний Славко Малиновський. Він займався стрибками у воду, їздив на змагання до інших міст. До малечі, яка нестямно йому заздрила, ставився прихильно, не кепкував, як інші. Одного разу, коли Славко запросив дівчору піти з ним у басейн «Динамо», однією з перших зголосилася дев'ятирічна Таня Штирлова. Ніхто не дивувався, бо всі вже звикли: куди ватага хлопців, туди й це біляве дівчисько.

Басейн Тані сподобався: простір, зелені багато, є де побігати з новими товаришами. Тільки до води їй не кортіло — плавати Таня не вміла. «Нас це не хвилювало, — пригадує Олена Олександрівна Бараєва, тренер динамівської ДЮСШ. — Тих, що вміють вже плавати, забирають переважно тренери з плавання, а ми зацікавлені в дітях з чіткою координацією рухів, сміливих, рішучих. Саме такою і виявилася згодом Таня, а спочатку вона нічим не відрізнялась від решти повачків».

Через деякий час виявилось, що Таня все-таки відрізняється від інших дівчаток вродженою кмітливістю, спритністю, по-хлоп'ячому сміливими рішеннями. Леде навчившись триматися на воді, вона не боялась пірнати в неї з триметрового трампліна, а то й з вишки. На тренування завжди приходила з охотою. А через рік-півтора тренери відзначали поряд з дитячою безпосередністю та непосидючістю і небаянку працездатність Тані, щиросердну, а водночас і завзяту вдачу. Її всі любили, вона з кожним уміла знайти спільну мову. Хоч деякі Танині ровесниці — Пеля Тітенко, Валя Мурашова — на змаганнях виглядали краще і вже домагались деяких успіхів, усі чомусь були певні, що успіхи прийдуть і до цього веселого, кароокого дівчиська. Зрештою, дружна

сім'я динамівських стрибунів завжди разом переживала успіхи і невдачі кожного з них. Малі переживали за старших, старші підбадьорювали, навчали менших — це був по-справжньому хороший, згуртований колектив.

Старший тренер «Динамо» Олександр Андрійович Ткаченко в той час, за два роки перед Олімпіадою у Мюнхені, ділив когорту вихованих у Львові стрибунів у воду на три основні групи: тих, що вже зробили своє і відійшли з великого спорту, — Роман Бренер, Геннадій Галкін, Володимир Асасв, Володимир Мішин; тих, що саме тепер були у розквіті сил, — Тамара Саркісова, Олександр Ткаченко, Олег Мельников, Володимир Мариняк; та тих, кого він зі своїми помічниками якраз готував до найвищого рівня. В цю третю групу входила і майстер спорту міжнародного класу, чемпіонка СРСР 1969 року, школярка Тетяна Штирьова.

Тоді її ім'я часто з'являлося на шпальтах газет. Про неї писали як про досвідчену, увінчану багатьма нагородами спортсменку. А вона лише попередньої осені, коли настала пора йти у дев'ятий клас, сказала гордо: «Мені вже сповнилось п'ятнадцять!» Справді, за цими юними плечами — вже багато років конкретної праці, а перший успіх був зовсім недавно, вона його чудово пам'ятає...

Під час Спартакіади школярів України у 1967 році Таня Штирьова здобула свою першу медаль. Успіх юної спортсменки сприйняли досить спокійно. Всі звикли до того, що у Львові сильні стрибуні, тільки трохи дивувались, що така мала, а так відважно стрибає з десятиметрової вишки. Навіть Олександр Андрійович не усвідомлював повністю цього успіху — надто вже звичною, по-домашньому спокійною була обстановка на таких змаганнях школярів, та й суперниці не ті. Але щось тут було...

Незабаром на всесоюзних змаганнях дитячих спортивних шкіл Таня, впевнено лідируючи у стрибках з вишки, наприкінці фінального туру зірвалася, отримала нульову оцінку, як кажуть спортсмени, — «бублик». Незважаючи на цей зрив, її включили до числа учасників великих міжнародних змагань юних стрибунів у Львові. Це мало бути перевіркою можливостей Тані, її витримки. Тринадцятирічна дів-

чинка не злякалася прославлених «зірок», яких бачила вперше, стрибала впевнено, сміливо, в хорошому стилі.

— З цієї кирнатої, мабуть, будуть люди,— сказав у розмові з Ткаченком старший тренер збірної СРСР Г. Буров.

— Скоро до вас надішлю, готуйте місце в збірній,— посміхнувся Олександр Андрійович. А сам подумав: настав час накреслювати для дівчинки справжню програму, планувати вихід на велику арену.

Тані запам'яталася після цієї зустрічі майбутня чемпіонка Олімпійських ігор у Мехіко юна Мілена Душкова з Чехословаччини.

— Ось би так стрибати!— зітхала вона.

— Будеш, Таню! Обов'язково будеш!— тихо відповів тренер.

Олександр Андрійович, який знав труднощі життя, завзятого боротьби, втішати не вмів та й не хотів. Він знав, що таке виснажлива праця, повсякденний пошук, і привчав до цього своїх учнів.

Легко дати обіцянку, та не завжди легко її виконати. Справа в тому, що Таня найбільше любила стрибати з вишки, а у Львові не було зимового басейну з вишкою.

Високих результатів Таля домагалася завдяки невтримному бажанню стрибати якнайкраще, педитячому вмінню максимально концентруватися у найбільш відповідальні моменти змагань. Все звичнішими стають її успіхи для суперниць і суддів, все частіше з п'єдесталів пошани блищать її веселі очиці.

Після вдалого виступу на міжнародних змаганнях у Мінську Таню ввели до збірної СРСР, яка збиралася за кордон для участі в змаганнях на Кубок Європи. І хоча це був її дебют у такому відповідальному турнірі, характер не підвів дівчину. Вперше виступаючи за кордоном, Таня почувала себе у далекому італійському містечку Больцано впевнено. За сумою оцінок, за виступи на вищій та трампліні, вона першою з радянських стрибунів здобула головний приз. Які то були радісні хвилини для малої Тані, яка, крім титулу переможця, здобула і численних приятелів серед іноземних спортсменів...

Після Больцано Таня стала претенденткою на поїздку в Мехіко на Олімпійські ігри. Однак тренери збірної влаштували кандидаткам в олімпійці ще одну перевірку сил — на чемпіонаті країни. І тут трапилось несподіване: далась взпани втома від багатьох стартів року, зникла координація, чистота виконання вправ, і як наслідок — п'яте місце. Таня залишилась удома. А там, у Мехіко, тренери радянської команди не встигали відповідати на запитання, чому не приїхала Штирєва. Ті, хто бачив її в Больцано, не могли цього зрозуміти. Не могла заспокоїтись і сама Таня.

— Нам з тобою потрібно ще чимало попрацювати, — заспокоював її як міг тренер. — А Олімпіад попереду ще багато!

Зрештою, Таня переживала недовго. Певдача викликала в неї інші почуття: треба зробити так, щоб наступного разу не трапилось жодного зриву.

Взимку в основному займалася стрибками з трампліна. Шліфувала техніку, багато часу приділяла фізичній підготовці. Шляких конкретних завдань на сезон 1969 року Олександр Андрійович не ставив. «Стрибай, а там побачимо!» І Таня стрибала. Десятки, сотні, тисячі разів...

Сезон виявився напруженим — приз «Комсомольської правди», турнір стрибунів 11 країн у Ленінграді, матч Україна—Румунія, чемпіонат України, міжнародний турнір «Динамо», Всесоюзна спартакіада школярів у Єревані... Коли Таня перерахувала всі змагання, на яких вона виступала в тому році, забракувало двох аркушів паперу.

Спеціалісти почали відзначати особливий стиль Штирєвої — поєднання чіткості та артистизму із складністю та відвагою. Це наближало юну львів'янку до стрибунів екстра-класу. Крім того, притаманша дівчині особлива впевненість, зібраність і патхпення при виконанні найбільш складних і відповідальних заключних стрибків зробили її особливо грізною для конкуренток.

Маючи досить високі та стабільні результати протягом літа, в Єревані вона була найсильнішою на трампліні, але на вищій поступилася своїй подрузі та давній суперниці Аллі Селіній з міста Волзького. Нічого не вдієш: коли взимку довгих чотири-п'ять

місяців бачиш вишку лише в уяві — влітку нелегко звикати до неї.

Таня прилетіла з Єревана буквально напередодні чемпіонату СРСР. Настрій у неї був, як завжди, чудовий, хотілося якнайкраще виступити у Києві, де зібралися всі основні претенденти на чемпіонські титули. І раптом — така невдача!.. Вона навіть не потрапила до фінальних змагань на улюбленому снаряді — вишці. Схвильована до краю, Таня плакала, обнімаючи тренера. А той ласкаво погладжував біляву голівку, заспокоював як міг, хоч у самого дуже підозріло спітніли окуляри. Він розумів, що не під силу дитячому організмові (навіть добре натренованому) такі навантаження, важко йому боротися з виснажливими стартами, подорожками, суперниками. Протягом одного тижня — два таких відповідальних змагання — у Єревані й Києві. Якби ще не цей командний залік, що примушує подвоювати зусилля на кожних змаганнях, не дозволяє послабитись, пострибати просто так, для себе, для приємності... Чи не надто високу відповідальність покладає він на тендітні плечі своєї юної вихованки? Однак, більше з почуття обов'язку, втішав: «Тримайся, Таню! Адже попереду — стрибки з трампліна...»

Сам не очікував Олександр Андрійович, що така велика моральна сила закладена в цій невисокій дівчинці. На другий день, під час стрибків з трампліна, — на старті знову ціла група сильних суперниць, у тому числі Наталка Лобанова та Алла Селіна, які успішно виступали напередодні на вишці. Таня сміливо, без хвилювання вступає в боротьбу. Про вчорашню невдачу забуто остаточно. Тренер просив просто виступити без зриву, однак вона задумала щось своє.

Техніка і психологія стрибків з десятиметрової вишки та триметрового трампліна — принципово різні, і тому «універсалів» — тих, які однаково успішно виступають на обох снарядах, у нас не так вже й багато. Оскільки до цього Таня домагалася успіхів здебільшого на вишці, суперниці не вважали її серйозним конкурентом під час змагання на трампліні.

11 стрибків мусить виконати спортсмен у фінальній частині змагань. Це, по суті, 11 окремих змагань,

у кожному з яких схибити не можна, бо це вплине на загальну суму. Після п'яти стрибків, коли визначилась група лідерів, Таня ділила друге-третє місце з Наталкою Лобановою, попереду була Олена Анохіна, а позаду — Алла Селіна. Суперниці не примирилися з таким розкладом, і після восьми стрибків Таня опинилася вже на шостому місці. Залишилося три останніх, вирішальних стрибки. Що можна вдіяти на такому короткому відрізку? Виявляється, все! Якщо у тебе характер справжнього бійця.

Як розповідав мені згодом майстер спорту Олег Мельников, ніші заслужений тренер УРСР, який готує тепер Штиркову до змагань, навіть з львів'ян ніхто у київському басейні не вважав у цей момент Таню претенденткою на золоту медаль. Хотілося, казав Олег, щоб «мала» стала хоч призером, це повищо було б підтримати в ній віру в свої сили. Адже попереду ще стільки стартів.

Однак Ткаченко помітив, що Таня сьогодні особливо зосереджена, чудово настроєна на виконання складних стрибків. Тому напружено слідкував за ситуацією, що змінювалась від стрибка до стрибка. Поступово втратили шанси на перемогу Олена Анохіна, Алла Селіна та інші.

Ще після двох стрибків Таня перейшла на третю позицію, а попереду була москвичка Наталка Лобанова і Надія Трубочникова.

Висота трампліна над водою — три метри. Стрибок спортсменки відбувається миттєво, триває частки секунди, а рухи вправних майстрів створюють ілюзію тривалого, незвично насиченого подіями польоту, піби людина зринає в повітря як птах... Сильний і водночас м'який поштовх від пружної дошки трампліна, філігранна відточеність та естетична насиченість усіх обертів і рухів тіла в повітрі, а кішцівка — вхід у воду, як удар стріли! Ось як виглядає стрибок віртуоза. Тетяні в цьому плаші дещо не попустило: не вийшла зростом. А це так багато значить для створення красивої лінії польоту тіла під час карколомних стрибків. І якщо все ж таки стрибки львів'янки викликають бурхливі оплески на трибунах, то це наслідок наполегливого відточування кожного елемента, кожного найскладнішого руху до найвищої досконалості.

Залишався останній вирішальний стрибок. Ткаченко вирішив ризикнути: одинадцятим поставили стрибок «два з половиною оберти вперед із задньої стійки». Він ще не був остаточно засвоєний, але іншого виходу не було. Його коефіцієнт складності — 2,6, а у Наталі Лобанової останній стрибок був з коефіцієнтом 2,5. Це їй могло вирішити долю золотої нагороди. Адже сума оцінок за стрибок перемножується на коефіцієнт складності, і тут кожна десята частка зіграє чималу роль.

Таня вперше виконувала цей стрибок на змаганнях. До того ж вирішувалось питання, хто стане чемпіонкою Радянського Союзу! Завдання не з легких навіть для більш загартованого, дорослого організму. Дівчина чудово справилася з величезним психологічним навантаженням, яке випало на неї. У Лобанової, яка відчула «подих» суперниці за спиною, — 5 та 5,5 бала. У Тані — за складний, але ж належно підготовлений стрибок — 5,5 та 6 балів, і в результаті — переможна сума — 443,22. Коли Таня випірнула з води після стрибка, тренер вже знав, що доведеться прямувати його 15-річній вихованці на п'єдестал, на його найвищу сходинку. Приховуючи хвилювання, Олександр Андрійович міцно поцілував Таню, пригорнув її тремтячими руками. Це була і його перемога.

Вперше в історії вітчизняних стрибків у воду чемпіонкою країни стала 15-річна дівчинка. Це була дев'ятикласниця 43-ї львівської середньої школи Тетяна Штиррова.

Успіх Тані послужив сигналом для оповлення збірної, поклав початок наступу молодих спортсменок на позиції ветеранів. Тим більше, що на чемпіонаті Європи 1970 року в Барселоні наших стрибунів спіткала відчутна невдача, і перед іграми XX Олімпіади слід було вживати вагомих заходів.

Таня, здобувши бронзову медаль на Кубку Європи 1971 року, в цілому сезон провела не так, як хотілося: закінчувала школу, вступала до інституту фізкультури, клопотів з навчанням було чимало, тож тренуватися на повну силу не вистачало часу.

Новий поштовх у розвитку майстерності наших молодих стрибунів у воду дав перший матч збірних СРСР і США восени передолімпійського року. Зна-

мениті заокеанські стрибунки здивовано спостерігали, як юні радянські спортсмени, в тому числі й Тетяна Штиррова, демонструють програми високого класу, оригінальний стиль. Таня потоваришувала тоді з юною чемпіонкою США Джапет Елі, чимало корисного перейняла для себе з її виступу. Серія турнірів у Канаді, США, Швеції повинна була стати перевіркою сили й стабільності радянських стрибунів, але в той же час вони розкрили майбутнім суперникам чимало наших секретів.

Наближалась Олімпіада у Мюнхені, й Таня із своїм тренером знову наполегливо почала засвоювати найскладнішу програму. Вони добре розуміли, що у суперництві з олімпійською чемпіонкою Мехіко чехословацькою спортсменкою Міленою Душковою, чемпіонкою Європи шведкою Ульрікою Кнапе, титулованими американками успіх може принести лише програма, складена з максимально складних стрибків. А підготувати її слід так, щоб навіть не зовсім вдалий стрибок судді оцінювали не нижче як у 6—6,5 бала. Причому висока стабільність стрибків не гарантувала медалей, йшлося хоча б про місце у заліковій шістці.

Наполеглива праця в олімпійському році принесла Штирровій золоту медаль на чемпіонаті СРСР, що проходив у Львові, а тим самим — путівку на Олімпіаду.

По доріжці величезного олімпійського стадіону в Мюнхені вона, маленька львів'янка Таня, йшла в колоні радянської команди однією з перших. Попереду вона бачила лише могутню постать Олександра Медведя з величезним червоним полотнищем у простягнутій вперед правині. Прапороносець радянської збірної чітко карбував свій крок, а за ним — майже чотири сотні хлопців і дівчат: росіян і казахів, українців і латишів, білорусів і грузинів... 26 національностей у команді одного великого народу — радянського.

Таня, мабуть, на все життя запам'ятає урочисте відкриття Олімпійських ігор, зворушливі хвилини традиційних ритуалів, золотавий сніп олімпійського вогню. Вона пригадає, як поруч зі святковим настроєм вгніздила і стурбованість — адже незабаром починалися ігри, і хто знає, як складеться

боротьба. А боротьба склалася для дівчат з радянської команди вкрай невдало, ніхто з них не виправдав надій. Не здобула медалі і Джанет, а Мілена Душкова була лише десятою. Іменинницею ходила шведка Кнапе: золота і срібна медалі...

Згодом встановлено, що тренери припустились помилки у підготовчому періоді, що програма була обрана ними неправильно (чоловіки теж, до речі, крім Володимира Васіна, повернулись додому без медалей), але від цього було не легше. Тапя мала одну втіху: їй було лише 18 років, і до наступних Олімпійських ігор проблеми утриматись у збірній для неї не було.

Зрештою, той олімпійський рік приніс Тапі радість: на підготовчому зборі вона познайомилась з Сашком Волинкінім, московським студентом, неодноразовим чемпіоном країни в стрибках на батуті. Згодом Сашко переїхав до Львова, і вони з Тапєю одружилися.

Минув рік. У басейні «Динамо» до молодого ще тоді тренера Олега Вадимовича Мельникова прийшла немов нова спортсменка — Тетяна Волинкіна. Струнка, підтягнута, без грама зайвої ваги (що не раз заважало їй раніше). Ще недавно вони разом виступали у збірній України, а тепер Олег — її тренер. Олександр Андрійович Ткаченко йшов на пенсію і перед від'їздом до рідного Запоріжжя порадив Тапі тренуватись у Мельникова.

Перший успіх вони з Олегом Вадимовичем святкували в переповненому квітами і спекою Душанбе, під час фіналів VI Спартакіади народів СРСР. У програмі Тапі з'явилися такі складні стрибки, до яких не завжди навіть чоловіки вдаються. Продемонструвавши бійцівський характер, Тапя поступилася лише новій «зірці» — юній Ірпні Калініній. Срібна спартакіадна медаль дала Штирбовій право виступити на чемпіонаті світу в далекому колумбійському місті Калі, яке вони з Сашком ледь розшукали на карті.

Варто додати, що на відміну від перших років у збірній, Тапя тепер (через ті ж обставини — відсутність можливості тренуватися взимку на вищій) віддавала перевагу змаганням на трампліні. У Калі львів'янка вийшла на трамплін боротися за нагороди світового чемпіонату разом з 16-річною школяркою

з Пензи Іриною Калініною. І поруч, як і в Душанбе, стояли вони на п'єдесталі пошани: Ірина здобула — першою з радянських спортсменок — золоту медаль, а Тая — першою з спортсменок нашої республіки — срібну. Це була нагорода за її працю і наполегливість, волю і вміння віддати всі сили для досягнення мети.

Через рік після Олімпіади у Монреалі у них з Сашком народилася дочка. Дехто сприйняв це як повідомлення про закінчення Тетяниної спортивної кар'єри. Лише Олег Мельников, посміхаючись, сказав: «Ви погано знаєте нашу Таяню. Чого б це їй залишати спорт?.. Ось підросте дитина, й вона знову з'явиться у басейні. А як попрацює добре, то на VII Спартакіаді народів СРСР буде першим номером у збірній України. А там певдовзі і Олімпіада у Москві.

Олег Вадимович виявився провидцем. Все так і було, як він казав. Тетяна Волинкіна впевнено стала абсолютною чемпіонкою республіканської спартакіади, лідером збірної України. Лише вона принесла команді залікові очки у Москві, під час спартакіадних змагань. Не залишила мрії і про олімпійську нагороду.

ВЕСЛЯРІ З НАВАРІЇ

Коли завдяки передбачливості й праці людей невеличке озерце Наварія, неподалік від Львова, було перетворене на просторе водоймище, ніхто й передбачити не міг, що незабаром слава про нього розійдеться по всій країні. Спортивна слава...

Справа в тому, що швидко знайшлися ентузіасти, які обладнали на березі водоймища, у затишному кутку, дерев'яні причали, сховища для човнів, розмітили дистанцію для змагань та заохочували хлопчаків з навколишніх сіл до занять веслуванням. Хто ж міг подумати, що у «безводному» Львові, де не було ні озера, ні річки відповідної, виростуть згодом відомі майстри веслування на байдарках і каное, учасники (і переможці!) чемпіонатів Радянського Союзу, світу, Олімпійських ігор!

З тінистих зелених садків, що закривали чепуренькі хатки ближніх сіл, прибігали на озеро хлопчачки. І все частіше, наплававшись і напірнавшись досхочу, збиралися біля причалів, де гоїдались на хвилях прив'язані гуртом струнки, тендітні на вид, але такі прудкі на воді, красиві човни, запитували у тренерів, які роз'їжджали по озеру на потужних катерах, чи не можна б і їм отак, з веслами...

Новачків набирали пізньої осені, коли рясніли яскравими барвами садки, коли жовтіли кущі на берегах озера. Вчили їх працювати — в буквальному розумінні цього слова: на березі роботи по обладнанню баз було вдосталь, а як тільки перший сніг покривав усе навкруги білою пухнастою ковдрою, ставали майбутні весляри на лижі. Бігали вздовж берегів, з'їжджали з пагорбів, набиралися наснаги й сил. І лише навесні, коли озеро розкривало свою красу, зеленіли пагорби, вкривалися м'якими, ніжними бруньками дерева, сідали новачки у човни, ставали байдарочниками й каноїстами.

Завдяки зусиллям і енергії перших ентузіастів, піонерів львівського веслярства — Людмили Томачинської, Римми Волкової, Богдана Мороза, Анатолія Дідуха, Мирослава Герцика та інших львів'яни дебютували в 1955 році в регаті I Спартакіади УРСР. Біля озера були створені веслярські бази «Трудових резервів» і «Спартака», а згодом ДЮСШ об'єднано і «Динамо». Незабаром їх вихованців уже добре знали в республіці, а на чемпіонатах України визнані веслярі з берегів Дніпра чи Південного Бугу мусили поступатися місцями на п'єдесталах пошани хлопцям з озера Наварія. Палкими пропагандистами нового для Львівщини виду спорту стали й перші виховані на озері майстри спорту міжнародного класу Роман Карбівник, Павло Редько та Сильвестр Дмитрів. Беручи участь у регатах за кордоном, вони та їх товариші поверталися додому не лише з нагородами, але й збагачені досвідом, який охоче передавали своїм молодшим товаришам.

Зростали нові веслярі, дужі й засмагли хлопці, які легко поралися з верткими човнами, не лякалися холодного, пронизливого вітру і крутої хвилі, сміливо йшли наперекір стихії. Почали придивлятися до спортсменів з озера Наварія тренери збірної. І не лише придивлялися, а й запрошували для серйозних випробувань на міжнародних регатах.

Ріс серед спартаківських веслярів стрункий чорнявий каноїст, із привабливою білозубою посмішкою. Двічі він, львів'янин Роман Нагірний, ставав найсильнішим на чемпіонатах Радянського Союзу. А навесні 1971 року повернувся додому не лише із золотою медаллю чемпіона, а й з сором'язливою красунею-полтавчанкою. З'ясувалося, що тендітна дівчина з великими карими очима вміє, як ніхто інший з її ровесниць, майстерно вправлятися з хиткою байдаркою. Любо було глянути, як мчали вони навипередки посеред озера: Катря — на байдарці, а Роман — на каное.

— Добре оце ти, Ромку, зробив, — схвалювали тренери і старші товариші, — що привіз до нас оцю дівчину. І людина вона чудова, і байдарочниця прекрасна. Хай би за її прикладом і наші красуні сідали в човен...

Восени справили весілля. Наречена припесла «в посаг» золоту медаль чемпіонату світу, а наречений — квиток студента інституту фізкультури. Наступного року Катря і Роман разом поїхали у складі збірної на Олімпійські ігри у Мюнхен. Там, на олімпійській дистанції каналу Фельдмохінг, яскраво проявився веслярський талант 22-річної Катерини Курішко: разом з ленінградкою Людмилою Піпаєвою вона стала чемпіонкою на байдарці-двійці, здобувши принципову і переконливу перемогу над фаворитками Олімпіади — дівчатами з команди НДР.

Золота медаль Катерини привабила на озеро Наварія багатьох дівчат, яких до того часу якось обмаль було серед веслярів. Вони зрозуміли, що виснажлива й непроста веслярська наука до снаги і їм, що зможуть вони оволодіти всіма секретами майстерного володіння струнким човном, здобувати нагороди, як Катруся.

До цього найвагомішою нагородою, з якою поверталися львів'яни до рідного міста, була бронзова медаль чемпіонату світу 1971 року, яку привіз з Белграда Петро Грешта. Там, на тихому плесі дунайського рукава, Ада Цигапля, він — чемпіон СРСР — здобув її разом з білоруським хлопцем Миколою Хохлом у байдарці-двійці. Як завжди, стримано відповідав на поздоровлення. І хоч нічого не казав, відчувалося, що не задоволений «бронзою», готовий був до більшого, та досвіду забракло. Вірилося: це перша Петрова ластівка, будуть ще й інші!

Спортивний вік класного весляра чималий. Є у нас, та й за кордоном, майстри, які понад десять років успішно виступають на найвищому рівні. Тому й пробитися у збірну СРСР молодому спортсменові досить важко. Потрібні непересічний талант, сильна воля і значна праця.

— А ще треба дуже любити веслування, — казав Петро Грешта. — Весло і вода — моя стихія... Завдяки їм я пізнав багато радостей у житті. Тому готовий присвятити веслуванню всі свої сили.

У рідних Соکیلпиках вже тоді добре знали про справи веслярів з озера Наварія, коли 14-річний Петро зголосився до тренерів секції «Трудових резервів». Невисокий на зріст, але кремезний, мовчазний, Грешта не справляв особливого враження. Однак

його працьовитість, уміння витримувати значні навантаження далися взнаки, і вже через три роки Петро Грешта став чемпіоном України серед юнаків. Мріяв про дальші успіхи і наполегливо тренувався.

Якось на всесоюзних змаганнях товариства тренери посадили Петра в один човеп з мінчанином Миколою Хохлом. Хороший виявився хлопець, веселий, щирий, для мовчазного Петра якраз відповідний товариш. Веслувалося їм разом добре, і хоч мешкали вони в різних містах, часто на змаганнях виступали в одному човні. Аж поки влітку 1971 року не стали чемпіонами СРСР у байдарці-двійці, а на початку серпня в Белграді — бронзовими призерами світового чемпіонату.

Потрапити наступного року до олімпійської команди не вдалося. Микола захворів, а Петро сів у двійку з Михайлом Шургою, своїм молодшим товаришем з Наварії. Не все у них ладилося відразу, і на чемпіонаті країни — тільки «бронза». А для олімпійської збірної цього замало.

...Сонце грало в піжмурки з хмарами. Коли ви-зирне — побіжать по воді його веселі відблиски. Коли сховається — раптово чорніє вода, і вдаряють по ній дрібні краплини дощу. Хіба то літо?..

Петро звичним рухом витягнув байдарку з води, підхопив її і перевальцем пішов до хлопців з команди УРСР, що згуртувалися навкруг Сапка Шапоренка і уважно слухали ветерана. Прислухався й Петро. Мова йшла про олімпійські старты, про величезну відповідальність, яка лягає на їх учасника, про радість перемоги.

Петро, чого гріха таїти, дуже заздрих цьому добродушному здоровачеві Шапоренкові. Ото побачила людина на своєму віку! Але ж і веслує як! Неначе машина, та що там машина, скільки вкладає в гонку зусиль... Тому й перемагає скрізь.

Він гнав від себе геть думки про невдалий сезон, про труднощі, пам'ятав: треба закінчувати інститут. Тож не буде брати відпусток, а поєднає навчання з тренуванням. Засів за підручники. Склав зимову сесію, доздав перенесені іспити. Наступила весна, на Петра чекали державні екзамени. Збірна поїхала тренуватися в теплі краї, а він все сидів біля свого озера з підручниками в руках, а надвечір, коли сонце,

сідаючи край неба, золотило останніми променями широчінь плеса, брав у руки весло і допізна відміряв кілометр за кілометром уздовж притихлих берегів.

Аж одного разу мати кличе знадвору:

— Петре, поглянь, гості до нас!..

Визирнув у вікно: стоїть біля ганку, підпершись веслом, з невеличким клунком у руці Микола Хохол і посміхається.

— Приїхав у гості, приймай у хату,— спокійно, неначе це він з сусіднього села па годинку завітав, мовив Микола.— До екзаменів готуєшся?.. Це добре. А я приїхав готуватися з тобою до чемпіонату світу.

Петро зніяковів. Як це, до чемпіонату світу?.. Його ж не ввели до складу збірної. Хохол пояснював йому, що одне одному — не перешкода: можна і до екзаменів готуватися, і знайти час на озері повправлятися, а чи поїдуть вони на першість світу — покаже час.

Щоранку Микола заходився лаштувати човен до тренувань, робив усе, аби не відривати Петра від навчання. Запланували вони виступити у тих змаганнях, що недалеко — в Житомирі, Мінську: вирвуться на два-три дні — й знову додому, за підручники.

Невдовзі Грешта склав державні екзамени, одержав диплом тренера. Для радощів не було часу — через кілька тижнів поблизу фінського міста Тампере розпочинався чемпіонат світу. Тренувальні навантаження довелось збільшити вдвічі. Аж тут новий клопіт: Миколі запропонували місце у четвірці. У тій четвірці, знаменитий екіпаж якої мав уже всі титули. Але він не покинув друга і, крім четвірки, продовжував готуватися до виступу в байдарці-двійці з Петром.

Петро, знаючи, як важко другові, вирішив пересісти на другий номер, відступивши Миколі місце загібного. І ніщо не змінилось. Настільки звикли вони один до одного, настільки злагодженими були їх рухи в човні, що не мало значення, хто з них загібає. Таке не часто буває, тому тренери збірної віддали перевагу перед іншими екіпажами байдарці-двійці, в якій веслували Хохол і Грешта, і саме вони поїхали в Тампере.

...У Миколи настрої був кепський. Напередодні їх четвірка програла. За жеребом потрапили на вось-

му доріжку, на мілину, а хлопці всі важкі, ну й човен не пішов. Микола не спав, бідкався, переживав: як же так, ніколи раніше четвірка не програвала. Зрештою, хіба можна вважати програшем друге місце? Однак наші веслярі прагнули більшого, мріяли про золоті медалі.

Петро не заспокоював друга, знав, що той все віддасть, аби їх двійка була першою. По-діловому готував човен, обмірковував фінальний заїзд. Ситуація була гострою: у перших семи фіналах угорці здобули три золоті нагороди і стали лідерами змагань. На другий день, коли веслярі долали вдвічі коротшу, спринтерську 500-метрову дистанцію, вони виграли дві гонки підряд. Знову з дивовижною легкістю пройшов дистанцію кремезний балакуп Геца Чапо, завоювавши другу вже золоту медаль на байдарці-одиночці. Поступився йому знаменитий Шапоренко, а ось тепер і досвідчений Трукшин опинився позаду. Перед фінальним заїздом байдарок-двійок йшли каноести. Тут наш Сашко Федулов теж програв.

Отже, саме їм потрібно зробити все, щоб своїм виступом схилити чашу терезів у бік радянської команди. І знову головні суперники — угорці, їх добрі товариші Йозеф Деме і Янош Раткаї. Вже в попередньому заїзді та в півфіналі угорські веслярі перед фінішем вдалися до бурхливого спурту. Очевидно, подумав Петро, це їх тактична хитрість. Отже, у фіналі не можна послабляти пильність.

Разом з Миколою вирішили вже зі старту розвинути темп до 120 ударів веслом на хвилину, щоб збити з пантелику угорців, а з половини дистанції розпочати спурт, аби відірватися від лодки Деме і Раткаї. Головне — витримати. Йшли згідно з планом, а коли метрів за 100 до фінішу розпочали спурт угорці й румуни, Хохол і Грешта не лише вистояли, а й знайшли в собі сили додати у швидкості. Так прийшла перемога — 500 метрів за 1 хв. 41,57 сек. Угорці поступились їм лише півсекунди. Усього півсекунди! Та скільки праці було вкладено задля досягнення цієї мінімальної переваги.

Обнімаючи друга, Петро прямував до п'єдесталу пошани. Впевнено йшли вони, двоє сильних, вольових, об'єднаних одним задумом спортсменів, йшли, як люди, що добре виконали доручену їм справу.

Приймаючи золоту медаль чемпіона світу від президента Міжнародної федерації веслування Шарля де Кокремона, Петро радісно посміхнувся, коли на щоглу здіймався радянський прапор.

— Як зрадіють удома, коли почують про наш успіх, — вголос думав він, розглядаючи красиву важку медаль. — Скоріше б додому, на Наварію, з хлопцями б зустрітися... Десь там вже петерпляче чекає Богдан Дмитрович.

А заслужений трепер СРСР Богдан Дмитрович Мороз, зібравши групу веслярів «Трудових резервів», своїх вихованців, розповів їм про успіх Петра, про важкий плях, яким довелось іти їх 24-річному землякові — першому чемпіонові світу з озера Наварія — до цієї перемоги, закликав усіх працювати так само наполегливо, так само цілеспрямовано, як Грешта, як талановиті веслярі молодшого покоління Роман Вищенко і Ярослав Цимбала.

На наступний чемпіонат світу в Мексичі, на траси, прокладені вздовж екзотичного озера Кочимілько, веслярі Наварії делегували «здобувати золото» ще одного свого представника — Михайла Шургу.

Михайло, як і десятки інших його ровесників — підлітків з села Сокільники, любив подовгу слідкувати з берега за тренуваннями байдарочників і каноеїстів, милуватися їх мускулистими загорілими торсами. Його старші брати, Володимир і Йосип, одні з перших львівських каноеїстів, вперше посадили хлопця в спортивний човен, допомогли освоїтись у ньому.

До речі, це характерно для багатьох ветеранів львівського веслування: охоче залучати до свого виду спорту юних, які б згодом домагалися успіхів старших чи перевершували їх.

Брати так і сказали Михайлові — нам не вдалося, а ти повинен стати майстром спорту. І хлопець весь свій вільний час пропадав на озері, рвався до води, до весел. Він і його товариші по секції Петро Грешта, Роман Гривняк, Євген Шокало вважалися серед веслярів «Трудових резервів» найбільш перспективними в той час.

...Вони прокидалися раненько, з першими променями сонця, тоді, коли ще ранковий серпанок ліниво снував над землею, клубочився над сонними вербо-

лозами. Хлопці з веслами на плечах спішили по зарошеному моріжку до озера, до прив'язаних на пічліг човнів. Ще перед уроками в школі встигали провести перше тренування, а надвечір, після уроків та хатньої роботи — друге.

Не забарилися й успіхи. Влітку 1969 року учень львівського МПТУ № 29 металістів Михайло Шурга під час Всесоюзної Спартакіади «Трудових резервів» здобув три перших нагороди — в «двійці», «четвірці» та естафетній гоңці. Після закінчення училища юнак уперше виступав на чемпіонаті СРСР серед дорослих і несподівано для багатьох посів друге місце в «одиночці». Віп здобув звання майстра спорту і підтвердив, що є універсальним веслярем. Однак найбільше Михайло полюбляв все-таки «четвірку». Немов ліпкор серед спортивних човнів, цей 12-метровий човен стрімко розтинає поверхню води під натиском чотирьох потужних весел, з хвилі на хвилю злітає солідно, не гойдаючись, а коли штиль — мчить аж дух захоплює!

Наступного року Шурга з друзями — Грештою, Шокалом, Гривняком здобули на чемпіонаті УРСР аж 12 золотих медалей на різних човнах і дистанціях. І в чемпіонаті СРСР Шурга домігся золотої медалі. А ось на чемпіонаті світу в Тампере, де Грешта став чемпіоном, їх екіпаж «четвірки» залишився без медалей.

Зате сезон 1974 року виявився напрочуд вдалим. Їх дружній квартет здобув навесні Кубок СРСР, відзначився у Житомирі під час меморіалу Ю. Рябчинської — найбільш представницьких міжнародних змаганнях у нашій країні, переміг на популярній регаті в Дуйсбургу (ФРН), в змаганнях кращих байдарочників світу в ІДР і врешті-решт переконливо довів свою силу на ереванському озері, під час чемпіонату СРСР.

— Дерев'яно, Горбачов, Шарикін, Шурга — таким буде склад екіпажу байдарки-четвірки СРСР на чемпіонаті світу в Мексіці, — оголосили тренери збірної.

Вони стартували в останній день на завершальній 10-кілометровій дистанції — пайважчій, а водночас — пайцікавішій. 14 екіпажів, кращих екіпажів світу, завмерли на старті. За якусь мить вода високо-

гірного Ксочімілко закипіла під ударами десятків сильних весел. Угорці, румуни, поляки, шведи — основні суперники, їх треба мати на увазі насамперед.

Синхронні рухи весел, рівномірний рух човна ніби заспокоює, але відчуття напруженості не минає: на цій дистанції боротьба триває довго, понад півгодини, а розслабитись не можна пі на мить. Тому й вирішують хлопці, відчуваючи силу, не займатися тактичними маневрами, а нарощувати темп, збільшувати відрив від суперників уже на першій половині дистанції. Бризки води, зриваючись з весел, змішуються із струмками поту, що стікає обличчями спортсменів. Широкі спини, як живий двигун, рухаються в такт, виблискують щоразу на сонці весла, в ту ж мить знову занурюючись у воду. Йде велика гонка!

А ось і фініш! Суперники далеко позаду. Четвірка, яка не знала поразки в цьому сезоні, стояла на верхній сходинці п'єдесталу пошани найголовнішого змагання року. Звучать фанфари! Чотирьом друзям смугляві дівчата у національних мексиканських вбраннях дарують гаптовані золотом сомбреро. Лунає Гімн СРСР.

Михайло поринає думками у дитинство, пригадує, як бігали вони з друзями босоніж вздовж озера, надоганяючи легкі човни. Ще й тепер, повертаючись з далеких мандрів додому, вони з літака вдивляються в блискучу поверхню Наварії, намагаються розпізнати, хто там веслує сьогодні. Уявляє, як зрадіє мати, яка довго вважала заняття сина пустою забавою. Зате тепер, коли здалеку на сільській вулиці видно ставну, високу постать, мати чує, як кажуть сусіди: «Наш чемпіон!..» І материнське серце переповнює гордість: хто б міг подумати колись, за буржуазно-поміщицької Польщі, що нащадок простих селян доб'ється отакої слави. А хіба тільки він, Михайло Шурга? Навкруг десятки таких, як він. Їм створені всі можливості для навчання, занять спортом, відкритий шлях у широкий світ. І радіє материнське серце.

ПЕРШОВІДКРИВАЧІ

На пам'ятниках далеких епох — з часів Вавілону, Ассирії, стародавньої Греції — зображені воїни з луками і стрілами. Люди різних народів, з гострим зором і міцними руками, спритно володіючи цією зброєю, застосовували її на полюваннях і у військових сутичках. Лук, як зброя, був супутником людини з доісторичних часів до кінця минулого століття. У Росії, наприклад, луки, як бойова зброя регулярної армії, протрималися аж до петровських реформ.

Нині стрільба з лука — захоплюючий і корисний вид спорту, до речі — один з найдавніших (нещодавно відзначено його 100-річчя), а водночас — наймолодший з олімпійських видів, що культивуються в Радянському Союзі. Вперше наші глядачі побачили змагання лучників у 1957 році під час Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Москві.

Цей вид спорту сподобався, і в багатьох містах почали виникати секції стрільби з лука. Коли в 1965 році МОК ухвалив рішення про поновлення (після понад 50-річної перерви) стрільби з лука в олімпійській програмі, популярність лучного спорту в світі значно зросла, його розвитку приділили належну увагу і в нашій країні.

Одним з форпостів розвитку стрільби з лука став Львів. У нашому місті цей вид спорту мав давні традиції: в 1931 році у Львові проходив перший чемпіонат світу, і ще були люди, хто пам'ятав ці змагання, брав у них участь. Один із них — бухгалтер за фахом Роман Труш разом з інженером Георгієм Гордієнком та спортивним науковцем Миколою Калиниченком поїхали глядачами у Москву на фестиваль, щоб подивитись змагання лучників. Повернувшись до Львова, стали палкими пропагандистами нового виду спорту.

Нелегкими були перші кроки. Доводилось не лише навчати новачків, але й самим опановувати складні премудрості стрільби з лука, не лише виступати на змаганнях, а й власними руками створювати луки, стріли, щити, сагайдаки.

Роман Труш, в минулому досвідчений лучник, учасник чемпіонату світу, мав неоціненний практичний досвід. Георгій Гордієнко взявся за виготовлення луків, а Микола Калишченко, заслужений майстер спорту, чемпіон світу 1954 року в стрільбі з пістолета, а пілі — науковець, кандидат педагогічних наук, розкрив суто спеціальні аспекти нового виду стрільби, розробив методіку тренувань.

Захоплення ентузіастів підтримали у Львові, і результати не забарилися. Коли в 1963 році було проведено перший чемпіонат СРСР, золоті медалі здобули саме львів'яни: учениця технікуму радіоелектроіки Тетяна Образцова і випускник інституту фізкультури Віктор Сидорук. Незабаром вони ж — першими з радянських лучників — відзначились на міжнародних змаганнях у Джакарті. Чемпіонат СРСР 1964 року завершився тріумфом команди України, яка майже повністю складалася з львів'ян. У 1968 році радянські лучники дебютували на чемпіонаті Європи в австрійському містечку Рейте. І там знову ж відзначились вихованці львівських тренерів: Нонна Козіна перемогла на двох дистанціях з чотирьох, а Віктор Сидорук здобув срібну медаль у багатоборстві. Через рік — знову сенсація! Дебютуючи на світовому чемпіонаті в американському містечку Веллі-Фордж, збірна СРСР перемогла у командному заліку серед жінок, а лідер команди Нонна Козіна, крім того, була третьою у багатоборстві. Нарешті, у 1970 році Віктор Сидорук став переможцем чемпіонату Європи, Тетяна Образцова здобула срібну медаль, а Любомир Стрельбицький — бронзову.

Львівська школа лучників отримала, таким чином, міжнародне визнання. Естафету від фундаторів — Р. Труша, М. Калишченка, М. Хусківадзе, В. Копачинської підхопили молоді тренери. Вони виховали десятки майстрів спорту міжнародного класу, чимало чемпіонів СРСР, переможців спартакіадних турнірів, їх вихованці плідно працюють у багатьох республіках Радянського Союзу.

Подружжя Інеса та Ігор Орлики після закінчення Львівського інституту фізкультури поїхали працювати до братньої Молдавії, і незабаром їх вихованці Світлана Похіс та Анатолій Іваненко потрапили до збірної СРСР. Ще одне спортивне подружжя — Христіана і Борис Безвершуки очолили спартакіадну дружину Казахстану. В Туркменії ~~іноземцем~~ стрільби з лука був паш земляк Юрій Тимергазін, абсолютний чемпіон СРСР 1964 року. Перших майстрів міжнародного класу в Таджикистані — нині всесвітньо відомих лучників Зебінісо Рустамову та Олександра Напжина — підготував тренер Віктор Пряхін, який приїхав у Душанбе з дипломом Львівського інституту фізкультури. Чемпіонку V Спартакіади народів СРСР, переможницю багатьох визначних змагань Любов Асатурову підготував, працюючи в Тбілісі, львів'янин Анатолій Мамасв. У Баку плідно працюють вихованці львівських тренерів Володимир Чернов та Станіслав Комап.

Так, для львівських лучників у Радянській Вітчизні — всюди рідний дім. Своєю працею, спортивними досягненнями вони підкреслюють суть нашого суспільного ладу. Приклад з іменитих — Віктора Сидорюка, Нонни Козіної, Валентини Ковчан — сьогодні бере здібна молодь — Надія Оклиш, Світлана Білявська, Олександра Живко, Віктор Михайленко та багатьох інших. Про одного з тих, хто був першовідкривачем вершин у лучному спорті, ми й хочемо розповісти.

* * *

Динамівець Віктор Сидорук у 1963 році став першим чемпіоном СРСР у стрільбі з лука, а через десять років першим серед радянських лучників завоював золоті медалі чемпіона Європи і світу.

«Радянський спортсмен Віктор Сидорук виявився найвлучнішим у змаганнях лучників 35 країн, що виступали у французькому місті Греноблі на черговому чемпіонаті світу. Він здобув звання абсолютного чемпіона». Ці рядки взято з повідомлення ТАРС. Рядки такі короткі, але радісні й хвилюючі. Це був початок визнання радянських лучників на світовій арені. Хто ж він, Віктор Сидорук, хто навчив його так влучно стріляти?

...На початку 50-х років на вулиці Варшавській, що поблизу львівського стадіону СКА, майже кожен хлопчисько був спортсменом чи, принаймні, вважав себе ним. Віктор Сидорук теж ні в чому не бажав відставати від ровесників.

Спочатку, як водиться, — футбол. Гра до ночі, до пестями, щодня. Потім вже серйозніше захоплення — бокс. Однак лише до першого прочухана... Поруч був зал, де займалися класичною боротьбою, і Віктор забрів туди. Надивившись сутичок на килимі, завваживши атлетичні постаті борців, вирішив зайнятися боротьбою. Тренувався мов заклятий. Удома, в садочку, тягав колеса від вагонетки, наганяючи м'язи, взимку бігав на лижах, влітку ганяв м'яча. Справи на килимі йшли непогано. Став першорозрядником, чемпіоном республіки серед юнаків, тренери хвалили Віктора за старанність.

Природно, що батьки не заперечували, коли після школи вступив до інституту фізкультури. Однак досягти запланованого за час навчання не вдалося: майстром спорту з боротьби не став. Норматив майстра, щоправда, виконував, а от присвоїти звання йому не встигли, бо змінилися правила. Залишився працювати інструктором спортивно-масової роботи в спортклубі інституту.

Якось у 1960 році Віктор повинен був організувати команду викладачів на першість міста серед вузів із стрільби з лука. А в той час серед викладачів інституту не було нікого, хто міг би вправно володіти луком і стрілами. Погодились виступити двоє з кафедри легкої атлетики — стрибун Всеволод Тіпаков і металник Євген Сюч. Хто ж буде третім?..

Тіпаков закріпив на пагорбі мішень й заходився тренуватись, готуючись до змагань.

— Дай стрілу, я її рукою докину до тієї мішені! — жартуючи, підійшов Сидорук. — Ну що ж тут складного?..

Тіпаков терпеливо пояснив йому, як тримали лук древні печеніги, які особливості техніки індійців-ірокезів (звідкіля він все це знає? — дивувався Віктор) та як слід закладати стрілу у тятиву, щоб полетіла куди слід. Віктор вистрелив. І влучив у мішень...

— Непогано, — похвалив Тіпаков, — з тебе, може,

щось вийде... Ці «пророчі» слова потім часто згадували в інституті. Так під час буденного, на перший погляд, епізоду для Віктора відкрилася стрімка кар'єра лучника, яка вказала йому шлях у житті, зробила всесвітньо відомим спортсменом.

Отже, Віктор вирішив виступити на змаганнях. Зрештою, згодом навіть зацікавився стрільбою з лука, знайшовши в цій «легкій» справі «важкоатлетичний» аспект. Який? Зважте самі. Лучник, щоб натягнути належним чином тятиву, мусить докласти зусиль у 16—20 кілограмів. І так 72 рази — за кількістю випущених стріл. На кожній дистанції. А їх чотири. Отже, чотири на 72 дорівнює 288. Перемножте на кілограми і отримаєте цифру вантажу, який протягсч кількох тренувань піднімає штангіст важкої категорії.

Таким чином, за чотири (або два) дні змагань лучник повинен виконати величезний обсяг роботи. А що тоді казати про тренування? Одноманітні, буденні, з доведеними до автоматизму звичними рухами, сповнені поту й терпіння. Зате змагання лучників — справжнє барвисте свято. На просторому зеленому килимі трав'яного поля зодягнуті у все біле спортсмени пускають зграї срібних блискавок — стріл — до чепурних різнокольорових мішеней.

Змагання тривають чотири-п'ять годин на день... Отже, потрібна незламна воля, залізна витримка. Саме це разом з можливістю відчувати реальну силу своїх м'язів і привабило Сидорука до стрільби з лука.

Першим наставником Віктора був заслужений майстер спорту М. О. Калиниченко — один із засновників лучного спорту на Львівщині. Однак Сидорук не завжди дотримувався приписів та законів, а ішов своїм шляхом. У методиці й техніці, тренуючись самостійно, випукував власні напрямки, немало дивуючи спеціалістів. Їх здивування все зростало, коли від змагань до змагань результати Сидорука поліпшувались.

Вдалий виступ на турнірі 10 міст країни — найбільших на той час змаганнях лучників — відкрив йому шлях на чемпіонат СРСР. Дебютант чемпіонату став його абсолютним переможцем! І згодом ще не раз здобував це звання, практично протягом 10 років

домінуючи на всесоюзній арені. Тоді, у шістдесят третьому, це була сенсація.

Спортивна доля сприяла Віктору, він став справжнім першовідкривачем у радянській стрільбі з лука: першим абсолютним чемпіоном країни, першим переможцем офіційного міжнародного турніру за участю збірної СРСР (в Джакарті, восени 1963 року), першим з наших лучників став чемпіоном Європи в 1970 році у Градець-Кралове (Чехословаччина) і чемпіоном світу 1973 року у французькому місті Греноблі.

Після повернення з чемпіонату Європи в Чехословаччині Сидорук відпочивав на динамівській базі у Славську. Якось у колі друзів, згадуючи події минулого сезону, в якому він став абсолютним чемпіоном континенту, а до того завоював всі п'ять золотих нагород на чемпіонаті СРСР і оновив 12 рекордів країни, Віктор сказав:

— Шкода, що не було в цьому році ще якогось великого турніру — силу відчуваю неабияку і жадо-бу змагатися... Чи буде ще таке?..

— Буде, обов'язково буде, Вікторе! — відповіли друзі. — Ти у розквіті сил (Віктору йшов тоді 28-й рік), попереду — чемпіонат світу в Англії, Олімпіада в Мюнхені. Є де позмагатись!..

Однак перемоги не давалися. В Англії на чемпіонаті світу чоловіча команда була лише п'ятою, а Віктор Сидорук не потрапив у число призерів. Не пощастило йому і в Мюнхені. Він любив змагатися, коли вітер вириває зброю з рук, коли потрібна сила, щоб надіслати стрілу крізь повітряні перепони, щоб туга тятыва аж дзвеніла, посилаючи у далечинь свої подарунки. А тут, у затишку столітніх в'язів Англійського саду, тепло гріло не по-осінньому яскраве сонце, легенький вітерець з'являвся ненадовго і зникав, ніби соромлячись чіткої білої шеренги лучників, строкатого натовпу глядачів. Змагання лучників викликали чималий інтерес. Ложу преси відділяв від спортсменів лише символічний бар'єр — товстенний декоративний шнур, протягнутий на дерев'яних підставках. Підійшовши ближче, я, на правах старого знайомого, запитливо подивився на Віктора. Той зрозумів мене одразу. — Не йде... Ніби й не хвилююся, а ось нічого з собою вдіяти не можу. Хочеться

виправдати титул чемпіона Європи, адже від мене чекають медалі, а от не виходить...

Вантаж психологічного навантаження вдалося скинути лише на наступному турнірі. А вже через рік Сидорук повертався з покритого вересневим золотом каштанів, схованого під величними вершинами Альп французького міста Гренобля з великою золотою медаллю чемпіона світу!..

Це була перша і поки що єдина перемога радянських лучників на світових форумах.

Де кілька років тому Віктор Сидорук переїхав до Києва, що в значній мірі було пов'язано з його переходом на тренерську роботу. Щоправда, вже й раніше Сидорук, — найстарший (в рік московської Олімпіади йому буде 43) та найбільш досвідчений у командах, в яких виступав, — Львівщини, України чи СРСР, — охоче виконував обов'язки наставника, залюбки передавав товаришам свій багатий досвід та вміння, нікому не відмовляв у пораді. Його учнями вважають себе, наприклад, відомий лучник, неодноразовий чемпіон СРСР Михайло Пеунов, дворазовий чемпіон країни серед юнаків Юрій Михайлов, ряд інших іменитих спортсменів. У численній колекції нагород заслуженого майстра спорту Віктора Сидорука — і знак «Заслужений тренер України». Три роки комуніст Сидорук був головним тренером збірної СРСР.

Слід підкреслити, що атмосфера в сім'ї Сидоруків завжди сприяла спортивним захопленням Віктора. Дружина Світлана, лікар, чимало часу проводила на тренуваннях разом з чоловіком, навчилася стріляти, виконавши норматив майстра спорту, внесла багато цікавих пропозицій у розроблену Віктором власну систему підготовки до змагань. «Мій головний тренер!» — жартома не раз казав Віктор. Піросла дочка й собі ставала на вогневий рубіж поруч з батьками. Захоплюється спортом і син — наймолодший Сидорук.

Найближчі мрії Віктора — викласти свій практичний досвід в дисертаційній роботі, створити у Києві школу лучників, яка втілить у життя його задуми. А шляхом, який проторив до вершин лучного спорту він, першопроходець, йдуть десятки талановитих радянських спортсменів.

НАЙЛЕГШИЙ ГЕРКУЛЕС

У великий спорт приходять у різному віці. Дехто вже дорослим, зрілим підпадає під вплив цієї могутньої сили, дехто зберігає в душі захоплення дитинства до сивини.

Важкою атлетикою раніше рідко хто захоплювався з дитячих років. Здебільшого тренери шукали майбутніх чемпіонів серед 16—18-річних силачів. Бо ж піднімати щоденно штангу — не така вже й насолода для молодого хлопця! Тоді на допомогу приходять педагогічний хист наставника, його вміння врізноманітнити тренування, зацікавити юнака, привчити до наполегливої праці. Щиро кажучи, не кожному тренерові це вдається.

Микола Дмитрович Комешев працював тренером у армійському клубі Львова. Через його руки пройшло чимало дужих хлопців, у різній мірі талановитих, по-різному готових до впертих поєдинків із мовчазною сталевною суперницею. Дехто з них домігся видатних успіхів, став відомим у країні. А тренер все шукав... Йому хотілося знайти юнака, якого можна було б навчати всього від самого початку, поступово робити його сильним і одночасно збагачувати складним мистецтвом «залізної гри».

Ці пошуки привели якось М. Д. Комешева у львівську школу-інтернат № 2. Придивляючись до групи хлопчаків під час запяць з фізкультури, він у думці відібрав декількох, як ось до залу рвучко вкотився (саме таке склалося враження) невисокий, кремезний хлопець, на диво жвавий, з добре координованими рухами. Природна сила, спритність, меткість — те, що й потрібно штангістові. Але закрався сумнів, чи не замолодий (хлопчині не було ще й 15-ти), чи не занизького зросту. Зрештою, після розмови з хлопцем виявилось, що Владислав навідріз відмовлявся займатися штангою. Він тоді захоплювався акроба-

тикою, мав уже другий розряд, і тренери обіцяли спиритному хлопцеві дальші успіхи.

Тим часом чим більше Владислав пручався, тим упертіше (хоч і дуже обережно) наполягав Микола Дмитрович. Він обрав шлях, що виявився правильним. Хлопчині, який уже декілька років перебував у інтернаті, цей суворий на вид чоловік видався близьким і рідним. Його ненастирливе, по-батьківськи тепле піклування, турботу хлопець відчував повсякденно. Поволі між ними налагоджувався потрібний контакт.

Нарешті одного весняного ранку 1961 року в списку важкоатлетичної секції СКА-Львів з'явилося нове ім'я — Владислав Крицишин. Тренерові йшлося вже не стільки про нового спортсмена, скільки про людину, хорошого хлопця, у якого важко склалося життя і якому треба було допомогти стати на ноги. У цьому випадку — з допомогою штанги, засобу, яким найкраще володів Микола Дмитрович.

Здавалося, все йшло гаразд. Владислав акуратно відвідував заняття, теплом відповідав на доброзичливість. Однак через півроку хлопчина щез. Не з'явився на тренування, не дзвонив по телефону, не просив порад. Тепер вони обидва згадують про цей випадок з усмішкою, а тоді тренер не на жарт хвилювався, не знаходив собі місця, шукав переконливих пояснень чи власних помилок, знову й знову ходив до інтернату, пробував відновити дружбу. А там вже його сприймали як наставника Владислава, ділилися всіма радощами і турботами. Аж ось одного осіннього вечора хлопчина знову переступив поріг тренувального залу, сповненого дзвіпким голо-сом заліза, підкорюваного дужими руками. Переступив, щоб залишитись у ньому серцем назавжди.

Владислав Крицишин залишився без матері, коли йому йшов шостий рік. Батько його, Василь Якович, був на заводі шанованою людиною, майстром слюсарної справи. Сина любив безмежно, намагався ласощами, іграшками замінити йому материнське тепло. Але не все вдавалося, і батькові порадили віддати хлопця в школу-інтернат.

Владиславу там сподобалося, швидко звик сам собі давати раду. Одне приносило прикроці — малий зріст. Що тільки не робив він, щоб «витягнутися»,

але все-таки залишався найнижчим серед ровесників. Правда, образ не терпів, умів давати здачі.

Викладачем фізичного виховання в школі був Юрій Першин, майстер спорту з акробатики. Він і прищепив Владиславові любов до спортивних занять. А потім передав своєму другові Миколі Комешеву. Той у свій час змагався на помості з такими прославленими атлетами, як Серго Амбарцумян, Яків Куценко. Правда, пробитися у чемпіони країни Комешеву не вдалося, тому й вирішив цей темпераментний чоловік виховати бодай одного чемпіона.

— Для мене Комешев став другим батьком,— розповідав якимось Крицишин.— Адже мені хотілося у чомусь відзначитися серед однолітків, і я повірив своєму наставникові, пішов за ним по шляху у великий спорт.

Згодом тренер взяв за звичку після встановлення Крицишиним чергового світового рекорду питати: «Не втечеш?» Владислав не ображався. Він відповідав посмішкою, щирою, схвильованою посмішкою людини, яка дуже любить свою справу, віддає їй усього себе.

Та рекорди прийшли не відразу. Спочатку були тривалі пошуки, роки невтомних тренувань, сотні тонн піднятого металу. Вже через рік наполегливих тренувань Владислав (всупереч прогнозам багатьох скептиків) переміг на обласних змаганнях самого Адама Гнатіва, одного з кращих тоді атлетів найлегшої ваги на Україні. Було взято приціл на рубіж майстра спорту. Крицишин подолав його досить швидко, встановивши своєрідний рекорд: до цього часу ніхто в країні в шістнадцять років не отримував звання майстра спорту з важкої атлетики. Через рік він став чемпіоном СРСР серед юніорів.

«Малого» геркулеса полюбили старші товариші — В. Войцеховський, А. Майданюк, В. Пономаренко, М. Яценюк. Ці відомі атлети допомагали тренерові виховувати Крицишина та його однолітків, привчати їх до високих навантажень. Молоді почували себе впевнено в атмосфері «великої залізної гри». На їх очах Володя Войцеховський готувався до підкорення всесоюзних рекордів, вони тягали штангу для Володі Пономаренка, який першим з львів'ян увійшов у клуб «п'ятисотників», вчилися всіх тонко-

пців спортивної боротьби, які необхідні кожному, хто пов'язав своє життя із цим нелегким видом спорту.

Паміри у Владислава були серйозні. Закінчивши школу, вступив до медичного інституту, але коли побачив, що навчання забиратиме левину частку часу з тренувань, перевівся в інститут фізкультури. Тієї ж осені став чемпіоном України. Це було 1966 року.

Свій перший світовий рекорд (для юніорів) Крицишин встановив, коли йому не було й двадцяти. Цей результат — 112 кг у жимі — перевищував все-союзний рекорд для дорослих В. Сметаніна — основного конкурента у боротьбі за золоту медаль чемпіона СРСР. Юний львів'янин відчув силу. Тепер йому хотілося більшого.

— Не поспішай! — наполягав Микола Дмитрович. — Твій час попереду. У твоєму віці люди лише починають знайомство з важкою атлетикою, а ти вже — рекордсмен світу! Не думай про суперників, звикай боротися лише з штангою. Мрію я, щоб ти досяг високих результатів не тільки серед юніорів, але й серед дорослих.

Тренер, не приховуючи задоволення, спостерігав, як Владислав працює на тренуваннях. Велика працездатність, кмітливість, сила волі — все обіцяло високі результати. Залишалось набратися досвіду, домогтися впевненості в собі під час змагань. Вірити в результат — значить домогтися його! — такий девіз обрав Крицишин.

З приємністю сприйняли тренер і учень повідомлення про встановлення Міжнародною федерацією щонайлегшої вагової категорії для атлетів вагою до 52 кілограмів. «Це для нас!» — сказали вони. Адже раніше доводилось змагатися з більш важкими супершкampi, а це чимало значить.

Наприціл був узятий чемпіонат світу 1969 року у Варшаві. Вперше там розіграють золоті медалі для атлетів щонайлегшої ваги. Їх дуже хотілося привезти на Батьківщину, у рідний Львів.

І ось тривала підготовка позаду. Фотокореспонденти не встигають виконувати замовлення редакцій на фото Владислава Крицишина. Ростов, Львів, Тегеран, Київ... На кожному турнірі перемоги, всюди рекорди... Молодий львів'янин набирав досвіду,

впевненості у своїх силах, відчував смак справжньої боротьби й насолоду перемоги.

Останнім аргументом був його виступ на Спартакіаді Дружніх Армій у Києві. 3 серпня телетайпи рознесли по планеті звістку про народження трьох нових світових рекордів для важкоатлетів щонайлегшої вагової категорії: сума триборства — 332,5 кг; жим — 112,5 кг; поштовх — 121 кг. Проти кожної цифри стояло прізвище: В. Крицишин (СРСР).

Тренер не їздив на змагання із Владиславом. Він був спокійний за нього, вивів його.

— Мені все-таки пощастило, — каже Микола Дмитрович, — що я зустрів його тоді в маленькому залі школи-інтернату. Це все одно, як шукачеві діамантів раз у житті пощастило знайти камінь дивовижної чистоти й величини. Рідкісний талант у хлопця!

І ось настав день, коли Крицишину треба було вийти на поміст варшавського залу «Торвар». Там розігрувався чемпіонат Європи і світу, на якому мав дебютувати львів'янин. Я вирішив уранці, перед змаганнями, відвідати його в готелі, передати вітання від земляків, запевнити, що віримо в його успіх.

На східцях перед готелем, у якому мешкали учасники чемпіонату, зібралася чимала група важкоатлетів різних країн, а в центрі розташувався Леонід Жаботинський, загальний улюбленець, невгамовний жартівник та балакун. Він прибув до Варшави у ранці чемпіона мексиканської Олімпіади і привертав загальну увагу. Виступати мав Леонід лише в останній день, тому й не був зайнятий.

— Що, може, Владислава побачити хочете? — зачепив мене наш богатир. — Ідіть, ідіть, підбадьорити його треба, бо від самого спіданку робить вигляд, що спить, ніби сил набирається, а в самого дрижки дрижать, — зареготав він. — Хоч хлопчина вольовий. Нещодавно мене переміг... Жаботинський розповів присутнім, з притаманним йому гумором, про те, як під час підготовки до варшавського чемпіонату вони з Владиславом влаштували на березі Волги змагання... з спринтерського бігу. Крицишин переміг.

— Пабігався, ось і спить тепер, — закінчив під загальний регіт Жаботинський. — А ввечері його че-

кають поляк Смальцеж, іранець Пассірі, японець Хорікосі — від них не побіжиш...

Справді, Крицишин лежав у своїй кімнаті в теплому тренувальному костюмі, ще й загорнутий у покривало. Штори на вікнах були опущені. Побачивши нас, львів'янин зрадів, але було помітно, що хвилювання йому так і не вдалося побороти. Ми навмисне не говорили про вечір, про змагання, однак на прощання нагадали, що світовий рекордсмен — Крицишин, а не хто-небудь інший... Треба це підтвердити й у Варшаві.

Владислав блискуче підтвердив свій титул рекордсмена, збагативши його чемпіонським званням. Серед сімнадцяти найкращих атлетів світу, що були суперниками на помості «Торвару» в той теплий вересневий вечір, львів'янин виявився найкращим. Він виступав упевнено, як на тренуванні, — куди й поділося вранішнє хвилювання.

— Вийшов на поміст, — розповідав потім Крицишин, — побачив яскраво освітлену юпітерами штапгу, і такий запал охопив мене, що тільки про неї й думав!

Завоювавши першу золоту медаль — у жимі, з результатом 112,5 кг, Крицишин замовляє на штапгу 113 кг. І судді фіксують перший на цьому чемпіонаті рекорд світу.

— Добрий заспів, синку! — підбадьорює львів'янина тренер збірної Яків Крипицький.

А ще через дві години спортивний світ облетіла звістка: першим чемпіоном світу і Європи у новій ваговій категорії — до 52 кг — став радянський атлет Владислав Крицишин. Його результат — 337,5 кг — новий світовий рекорд! Суперники залишилися далеко позаду.

Наступного року Крицишин їхав на чемпіонат світу в американське місто Сан-Антоніо явним фаворитом. Однак трапилася біда. Виконуючи ривок, він пошкодив вже раніше травмовані м'язи спини і не зміг закінчити змагання. Варто підкреслити, що Крицишину рекордні кілограми давалися набагато важче, ніж будь-кому. Справа в тому, що у нього від природи погане включення рук у ліктьових суглобах, і він, коли тримає штапгу над головою, не може намертво замкнути руки, допомогти спині, яка виносить

на собі весь тягар. Яка потрібна сила волі для цього, знає тільки він сам...

Важка травма, до того ж погано залікована, не дала Крицишину змоги готуватися до Олімпійських ігор, про які він мріяв. Після інституту фізкультури Владислав успішно закінчив стоматологічний факультет медичного інституту. Перейшов у найлегшу категорію (до 56 кг), залишивши місце у збірній для земляка Адама Гнатіва, не раз ще перемагав на чемпіонатах України, спартакіадних турнірах, однак біль у спині заважав, і спроби повернутися у великий спорт не мали успіху.

Тепер заслужений майстер спорту лікар Крицишин зрідка приїжджає у зал, де тренуються вихованці заслуженого тренера СРСР М. Д. Комешева, полковника у відставці. Вони згадують минуле, разом оцінюють перспективи юних богатирів. У важкоатлетичний зал приходять тепер зовсім юні хлопці, і хоч вимоги значно зросли, 16—17-річний майстер спорту тепер нікого не дивує. Зап'яття важкою атлетикою з 12—14-річними хлопцями на Львівщині започаткував один з ветеранів радянського спорту, заслужений тренер УРСР К. В. Калішн. Приз його імені декілька років підряд розігрували команди юних богатирів спортивних товариств області. На цих змаганнях масового характеру вперше проявило себе багато здібних атлетів, що згодом досягли успіхів на республіканському і всесоюзному помості. Але не кожному з молодих вистачає такої наполегливості й любові до штанги, якою відзначався Владислав Крицишин.

ХЛОПЕЦЬ З ХАРАКТЕРОМ

Цю невеличку будівлю наприкінці вулиці Карла Маркса, пристосовану під спортивний зал, добре знають львів'яни. Тут завжди людно, гамірно, зранку до вечора тренуються боксери і борці товариства «Динамо». Чимало відомих шіпі спортсменів починали тут свій шлях.

Якось у неділю весняного погожого дня я завітав туди, щоб порозмовляти з Михайлом Юнаком, який першим з українських спортсменів став чемпіоном світу з боротьби самбо. Йшов і побоювався: чемпіонат світу закінчився недавно, мабуть, Юнак ще не відповив тренувань після напруженого турніру. Вже в дверях залу зустрів мене його господар, як звуть хлопці Дмитра Степановича, людину, яка близько двох десятків років працює тут.

— Здогадуюсь, напевно Михайла нашого шукаєте? — розпочав він з запитання.

— Авжеж! А є він тут, ваш чемпіон?

— Заплять, як і раніше, не пропускає. Не такий, щоб загордитися. Тільки сьогодні, у неділю, борці займаються на майданчику поруч. М'яча гапняють, і тренер з ними там. А ви посидьте, вже скоро вони повинні бути...

— А що, Дмитре Степановичу, раді хлопці за Михайла, з його перемоги?

— Звичайно. Хлопець він дуже хороший. Ось ми й радіємо, що пощастило йому. Це для всіх нас велика нагорода, для всього колективу. Пригадую, років 12 тому прийшов він сюди, у цей зал, в секцію до Олександра Опанасовича Столярова. Той і почав вчити Михайла вільної боротьби...

— Так, це було навесні 1961-го. Я, тоді 14-річний, разом з товаришами, так би мовити, за законом дитячого колективізму, прийшов у динамівську школу боротьби, вже досить відому тоді у Львові,—

розповідає Михайло. Невисокий па зріст (звісно, всього 58 кілограмів важить), але жвавий, мускулистий, з хвацьким чубом і відвертими карими очима, він одразу ж робить приємне враження.— До цього в школі займався всім потроху, а вдома звик до всякої праці, тому й не боявся труднощів. На «дотик» з'ясувалося, що боротьба — це не іграшка, і хлопці майже всі досить швидко повтікали із секції, а мені заняття припали до вподоби. Ще й молодшого брата Романа (тепер він теж майстер спорту) привів із собою. Сім'я наша велика — п'ятеро братів і дві сестри. Всі люблять спорт, шанують працю.

Михайло довго може розповідати про своїх братів, дружину Таню, двох синів — Ігоря і Андрія, яких дуже любить. Людина спокійна, врівноважена, ставиться до людей з повагою.

Коли Олександр Опанасович пішов на пенсію, Юнака передали в групу Михайла Федоровича Євтушова. Саме тоді він закінчував школу, потім пішов працювати на сусідній паровозовагоноремонтний завод. Тренування забирали багато часу, після робочого дня не завжди хотілося йти в зал, адже спокуса розваг для молодого хлопця навколо було чимало. Починалися сумніви: «Навіщо мені це?.. Майстром, чемпіоном я, мабуть, не стану, а стільки терпіти доводиться...» Аж одного разу під час перерви на обід його наставник, старший наладчик верстатів Теодозій Володимирович, спитав: «Нащо ти, Михайле, боротьбою займаєшся, ким хочеш стати?» Юнак не вагаючись випалив: «Хочу бути майстром спорту, чемпіоном України!» Всі шанобливо притихли, а Михайло зрозумів: люди повірили йому. Так з'явилася впевненість, бажання досягти мети.

Мети цієї вони з тренером досить швидко досягли. Михайло став майстром спорту з вільної боротьби, чемпіоном України, вдало виступав на багатьох змаганнях. Аж ось Євтушову запропонували посаду старшого тренера облради «Динамо» з боротьби самбо. Він погодився, а чимало його учнів, не бажаючи покидати свого тренера, теж змінили амплуа. Одягнув куртку самбіста і Юнак. На той час він закінчив службу в армії, пішов працювати в міліцію. Серед його товаришів по роботі самбо було надзвичайно популярним.

— З'ясувалося, що самбо мені просто необхідне для роботи, і я із захопленням поринув у вивчення секретів і тонкощів цієї надзвичайно цікавої боротьби. Вчився сам у секції, вчив товаришів по роботі, виступав у змаганнях. Згодом я викопав порму майстра спорту і в самбо, почав мріяти про більше. Але ніяк не вдавалося виграти великі змагання...

Тренер потім скаже: «Западно ти на килимі добрий, Михайле, м'який, нема в тобі злості. Суперника жалієш, а він викручується. Не можна так».

Михайло це розумів, однак перебороти себе не міг. Зрештою, відчував, що колись прийде його час. Визнавши у республіці, він зумів пробитися в чемпіони свого товариства. До того ж три роки підряд вигравав всесоюзну першість «Динамо». А це справа не проста, адже саме серед динамівців — найкращі самбісти країни.

Коли стало відомо, що невдовзі відбудеться перший чемпіонат світу з боротьби самбо, вони з тренером вирішили, що Юнак повинен відзначитися на чемпіонаті СРСР. У Майкопі Юнак здобув срібну медаль у ваговій категорії до 58 кілограмів. До чемпіонату світу в Тегерані — так задумали тренери — будуть готуватися обидва — новий чемпіон СРСР В. Бірюков з Липецька і львів'янин.

Але перед остаточним визначенням складу збірної стало відомо, що відповідна комісія ФІЛА — Міжнародної федерації боротьби — змінила розподіл вагових категорій в самбо, зробила їх такими, як у вільній та класичній боротьбі. Терміново тренери збірної призначили відбірковий турнір у Рибінську, щоб остаточно виявити нових кандидатів у команду на виступ у Тегерані.

— На цьому турнірі, виступаючи у вазі до 57 кг, я зумів перемогти Бірюкова, а також інших сильних конкурентів — Аслапова, Погорлова, і мене ввели до складу збірної, — пригадує Михайло. — Поїздка в Тегеран була дуже відповідальною, а водночас і цікавою. Перший раз я виступав у офіційному турнірі за кордоном. Атмосфера світового чемпіонату, екзотика іранської столиці, експансивна тегеранська публіка (борці до такого ажіотажу не звикли) зробили на мене незабутнє враження. Але хвилювання не було: дружня атмосфера в команді, вдалі виступи

радянських спортсменів у турнірах з класичної та вільної боротьби — все це ліквідувало напруження, додавало впевненості.

Боролися ми за новим, не зовсім звичним для нас регламентом — чотири дні по одній зустрічі щодня. Першим моїм суперником був болгарин Парванов, срібний призер чемпіонату Європи, дуже сильний борець. Мені вдалося його перемогти, я полегшено зітхнув, але з'ясувалося, що вже у наступній зустрічі суперник буде ще грізніший — іранець Чапар, призер світового чемпіонату з вільної боротьби. Іранець дивувався, коли переконувався, що я так добре знаю захист проти його улюблених проходів у ноги і не даю себе піймати на цей ефектний прийом. Адже запяць з вільної боротьби я ще не забув! До речі, перед чемпіонатом світу тренери збірної просили мене показати товаришам деякі прийоми вільної боротьби та захист проти них. Адже в турнірах самбістів завжди виступає чимало колишніх «вільників». А коли іранець Чапар втомився, в хід пішли мої знання самбо. Не допомгла господареві чимала підтримка земляків, він програв. Поєдинок з моголом Тучлуме Балдоржомом (я виграв по очках) несподівано виявився для мене останнім, бо верткий японець, якого я остерегівався, вибув з боротьби, не дійшовши до фіналу. Так ми з Геннадієм Георгадзе, який теж достроково «позбувся» конкурентів, стали чемпіонами світу вже на третій день змагань, раніше від усіх наших товаришів.

Радоцям не було меж, адже це був перший в історії боротьби чемпіонат світу з самбо. Ми дуже хотіли, щоб якнайбільше хлопців з нашої команди стали переможцями, адже радянські борці — родоначальники цього виду боротьби, їм гріх було б комусь поступатися. Насамперед ми вболівали за Давида Рудмана — нашого капітана, доброго і чуйного товариша. У нього завжди можна було отримати добру пораду, повчитись на килимі. А як він у полі працював!.. Пригадую, під час змагань у Майкопі пас, самбістів, запросили в гості до колгоспу. Ми вирішили допомогти колгоспникам збирати кукурудзу. Ось тут хлопці показали, на що здатні — колгоспники лише дивувалися, а Давид, на це він і капітан, — усіх перевершив. Та ось, у Тегерані ми понесли капі-

тана з п'єдесталу пошани па руках, віп ледь пе загубив свою золоту медаль.

Ми перемогли перекопливо, привезли па Батьківщину дев'ять золотих медалей з десяти. Нашою техпікою цікавилися всі учасники чемпіонату, ми без кіпця розповідали і показували свої «секрети», проводили показові тренування. Що ж, самбо ставало все більш популярним, і в наступному році на чемпіонаті Європи в Іспанії та на світовій першості в Монголії суперники вже знали про нас значно більше, перемагати було складніше...

На чемпіонат світу в Улан-Батор Михайло пе потрапив: закінчував того року інститут фізкультури й тренуватися довелося менше, пе набрав належної форми. Зате докладав усіх зусиль, щоб здобути право взяти участь у наступному чемпіонаті, який вперше проводився в нашій країні, у Мінську. Тому й готувався львів'янин до цих змагань дуже старанно, що в принципі йому було притаманне завжди. Вони з тренером добре розуміли, що дорога в Мінськ веде через п'єдестал VI Спартакіади народів СРСР. А Михайло ще жодного разу пе був чемпіоном країни.

Серед борців часто можна почути: легше стати пайсильнішими в Європі чи світі, ніж чемпіонами Радянського Союзу. Це й справді так, і не лише в самбо, а й у всіх видах боротьби. Чимало наших борців, яким довірили місце в збірній, спочатку піднімалися на п'єдестали міжнародних змагань, а вже потім ставали чемпіонами СРСР.

Зрештою, пам'ятаєте, Юпак поїхав у Тегеран срібним призером всесоюзного чемпіонату, а вернувся чемпіоном світу в легкій вазі. Тому коли збірна України вирушала до Тбілісі на фінальні зустрічі Спартакіади, всі знали, що Михайло настросний боротися за золото. На завершальних тренуваннях віп працював так, щоб пе залишалося жодних прогалин у підготовці.

З першого ж виходу на килим динамівець боровся свіжо, випахідливо, темпераментно і з тією рішучою впевненістю, яка без слів говорить суперникам: це — кандидат у чемпіони. Такий стиль сприяв неабиякій популярності Михайла серед компетентних тбіліських глядачів. Вони відзначали його витримку, вихованість, чемпість до суперників, суддів.

Вирішальною для розподілу призових місць у легкій вазі виявилася зустріч Юнака з сильним борцем Закі Умяровим з команди Російської Федерації. І хоч весь час перед у двобої вів паш земляк, по закінченні диктор оголосив: переміг Умяров! Звичайно, у таких випадках борці, «ображені несправедливістю», реагують досить бурхливо, демонструють своє невдоволення арбітрами. Натомість глядачі пічого подібного не побачили. Юнак чемпо вклонився їм, суддям, суперникові і спокійно зійшов з килима, жодним жестом не підкресливши свого незадоволення, не прийнявши навіть співчуття друзів по команді.

Однак не минуло й хвилини, як на килим знову запросили Умярова і Юнака. Ні, не для повторного поєдинку, а для виправлення помилки — переможцем проголошено українського самбіста! Під зливу оплесків на трибунах, сяючи від радості, Михайло приймав поздоровлення із званням найсильнішого в країні. Золота медаль з Тбілісі була, до речі, єдиною найвищою нагородою, здобутою командою самбістів України у фіналах VI Спартакіади народів СРСР. Вопа розміщена в колекції Михайла Юнака вище всіх інших його нагород.

Фінальний поєдинок чемпіонату світу в Мінську падовго запам'ятався львів'янину. Ось як розповідав про цю зустріч він сам:

— Мрія кожного самбіста — перемогти суперника чистим кидком, за рахунок вдало викопаного технічного прийому. Мені найкраще вдається кидок через груди. Однак у відповідальних поєдинках, до того ж з незнайомими суперниками, я, щоб уникнути несподіваних ускладнень, частіше використовую утримання, адже вопо теж розцінюється як чиста перемога.

На мінському килимі прагнув боротися пешаблонно, демонструючи каскад прийомів, однак в більшості випадків все ж таки у вирішальний момент застосовував утримання. У фіналі довелося зустрітися з польським самбістом Владиславом Стециком, молодим, не дуже досвідченим, але фізично прекрасно підготовленим. Порадившись з тренером, я вирішив ризикнути і застосувати чистий кидок через груди. Це повинно було бути несподіванкою для суперника...

Так і сталося! Вже на 15-й секунді поєдинку тіло Стедика промайнуло над килимом — Юнак встиг провести чистий кидок... Так була здобута друга золота медаль на чемпіонаті світу, на цей раз у ваговій категорії до 62 кг.

— Коли я повернувся у Львів з Тегерана, — згадує Михайло, — мій старший син, тоді п'ятирічний Андрій, попросив подарувати йому куртку, в якій я боровся, він теж хотів стати самбістом. Часто любив зодягати її, хоча була вона йому до п'ят. Потім збирався поїхати з мамою у Мінськ, вболівати за мене, але затримали його важливі справи: тої осені пішов до школи, в перший клас. Тепер Андрій всерйоз захопився боротьбою, я підтримую його в цьому, хочу, щоб зріс у нашій сім'ї ще один чемпіон.

Самбо — ще не олімпійський вид спорту. Але, займаючись цим мужнім видом спорту, тисячі юнаків ростуть міцними, вправними, сміливими, готовими до оборони своєї Батьківщини. Для багатьох з них прикладом служить дворазовий чемпіон світу Михайло Юнак.

МРІЯ І ДІЙСНІСТЬ

Ренцо Мартіnellі, водій автобуса, що возив команду радянських гімнастів із затишного готелю «Аджіп» на околиці Мілана до величезного «Палаццо делло спорт», де проходили змагання, ніяк не міг вгамуватися. Вправно оминаючи численні перешкоди на заплутаних міланських вулицях, він палкою скоромовкою і енергійною жестикуляцією намагався переконати перекладача, що арбітри не розуміються на гімнастиці, що команда, яку возить він, Ренцо Мартіnellі,— найкраща в світі і довела це тут, у Мілані, здобувши всі сім золотих медалей чемпіонату Європи.

І в готелі Ренцо, не вгамовуючись, доводив всім своїм численним друзям і знайомим, як судді сьогодні не цілком правильно повелися з його найкращим пасажиром Бодо (так на італійський манер водій вимовляв ім'я Богдана Макуца).

— Вони не зрозуміли!.. Ха!.. Та де ж їм утямити, коли піхто з них досі й не бачив такого!..— хвилювався Ренцо перед черговим співрозмовником.

— А якби ви бачили, яке то було сальто... Ми, міланці, щасливі люди: навесні побачили космічний стрибок Яценка, а тепер, восени, у цьому ж залі — виступи такого чудового гімнаста, як Макуц.

Про те, як проходив перший чемпіонат Європи з гімнастики серед юнаків, докладно розповів керівник радянської делегації А. Ф. Родіоненко. У Мілан прибуло понад 60 юних гімнастів з 23 країн. Проте лише молоді угорські гімнасти вели суперечку за найвищі нагороди з нашими хлопцями. Зрештою, наша команда домоглася повного тріумфу: всі золоті медалі дісталися юним гімнастам СРСР. Героєм змагань став 18-річний львів'янин Богдан Макуц. Переможець у багатоборстві, він, крім того, здобув ще шість нагород: три золоті (за вільні вправи, стрибок, вправи на перекладині), дві срібні (за вправи на

кільцях і брусах) та одну бронзову — за вправи на коні.

Ось ця бронзова нагорода Макуца й не давала спокою водієві Ренцо. Богдан, напрочуд вдало виступаючи на цих головних для себе змаганнях сезону, натхненно працював і на коні. Він задумав ефектно закінчити комбінацію зіскоком сальто. Оскільки такого елемента ніхто з суддів раніше справді не бачив, то й не міг належно оцінити, бо навіть на розмишці Макуц такої кінцівки не показував. Тому й оцінка була несподівано низькою, а в сумі — лише бронзова нагорода. Лише — бо всі інші були золотими або срібними.

— Цей епізод характерний для Макуца, — розповідав згодом його тренер Євген Андрійович Пайтра. — Він ще з дитинства ставиться з дивовижною легкістю до найскладніших вправ і елементів, часто спеціально ускладнює своє завдання, щоб йому було цікавіше. Непосидючий Богдан якийсь... Таким я його запам'ятав змалку.

Заслужений тренер УРСР Є. А. Пайтра сам почав займатися гімнастикою в 14 років — за теперішніми мірками надто пізно! Прищепив йому любов до гімнастики тренер ДЮСШ міськвно Валентин Антонович Францкевич. За його порадою Пайтра вступив до інституту фізкультури, щоб на кафедрі В. І. Чукаріна навчатись мистецтва гімнастики, стати тренером.

Молодий тренер, який недавно сам став майстром спорту, поспішав знайти талановитих хлопців, щоб зробити з них асів гімнастики, але зіткнувся з труднощами. Його підтримав перший тренер. Переконав, що не все одразу, що для здійснення мрії потрібні терпіння і час.

Цікаво, що саме Францкевич привів у школу-інтернат, де восени 1971 року почав працювати Пайтра, невисокого, чорнявого хлопчика, який нічим не відрізнявся від десятків таких, як він, малюків, учнів відділення гімнастики.

— Відчуваю, може стати справжнім гімнастом, — сказав тоді Францкевич. — Характером підходить, не знає зайвих сумнівів.

— Мені Богдан запам'ятався хіба що своєю наполегливістю, непосидючістю, — пригадує Пайтра. —

Де не посієш, там вродиться. А від снарядів часом треба було навіть відганяти, годинами міг займатися в залі. Запам'ятав я тоді й дату його народження: 4 квітня 1960 року. 10 з половиною років, подумав я, до п'ятого класу піде. Значить, ще шість років навчання в школі. Чи вийде з тебе гімнаст, хлопче?

Те, що у молодого спеціаліста були сумніви, не дивно. Бо в ті часи, на початку 70-х років, у гімнастику прийшла хвиля омолодження. Вже не тільки дівчаток, але й хлопчиків почали навчати вищої гімнастичної майстерності з 10—12 років. І навіть більш досвідчені тренери не завжди могли розгледіти, що виросте згодом з того чи іншого малюка. Так було і з Макуцом. Ніхто не радив Євгену Андрійовичу брати його в групу, але трохи з чемності до свого тренера, а трохи все-таки з інтуїції Пайтра включив чорнявого Богданка в число тих, яким збирався приділяти найбільше уваги. Були серед них Андрій Городецький, Геннадій Легаєв, Ярослав Кременський та інші, яких вже тоді вважали здібними.

Макуц був, як кажуть тренери, свіженьким. Дещо вмів у гімнастиці, але ще навіть третього розряду не мав. З такими можна працювати від початку, це люблять тренери, які мають свій стиль, свою методику підготовки.

А через два місяці, наприкінці листопада, Пайтра відзначив у Богдана ще одну рису. Йшли перші змагання у новоствореній школі-інтернаті. Сталося так, що вправи хлопчиків на коні арбітр судив дуже прискіпливо і жодної скидки дітям не робив, оцінки виставляв переважно дуже низькі. Хлопці це відразу помітили і при найменшій невдачі припиняли вправу. Мовляв, і так нічого не доб'єшся. А Макуц, на відміну від інших, проявив характер: складну вправу на коні дотягнув до кінця, як кажуть, на зубах, але закінчив. І отримав найкращу оцінку дня. Євген Андрійович похвалив тоді Богдана, а про себе зрадів: оце характер!..

Тренер і учень разом зростали, мужніли, переборювали труднощі. Спочатку у школярів не було умов для плідних тренувань: їм відвели лише куток ігрового залу, та й обладнання належного не вистачало. Однак справа поволі посувалася. Богдан добре

витримував високі навантаження, з притаманним йому хистом легко сприймав складні елементи і вправи, охоче засвоював їх. Проте Євген Андрійович розумів, що треба би їм якийсь час попрацювати серйозно в кращих умовах.

Аж ось випала така можливість. Виступаючи на турнірі «Надій» у Кипшиневі, семикласник Макуд, уже гімнаст першого розряду, припав до вподоби А. М. Шаніязову, тренеру новоствореної тоді юнацької збірної. Богдана разом з 30-ма іншими хлопцями 14—16 років запросили на тренувальний збір, де вони мали змогу досхочу позайматися в добрих умовах, відчутти свої можливості. І тут стався ще один випадок, про який тренер тепер згадує з усмішкою.

— 14-річний Богдан вже в той час непогано бігав, стрибав, силу мав достатню, та гнучкості йому від природи бракувало, — розповідає Євген Андрійович. — А на зборі треба було викопувати цикл загальнофізичних вправ, серед яких — вправа на силу і гнучкість: піднімання прямих ніг висячи на гімнастичній стінці. Ця вправа Богданові не дуже вдавалася, хоч усі інші виконував гарно.

Хтось з хлопців підняв прямі ноги догори 47 разів. Здавалося б, цифра неповторна. А Богдан, щоб стати першим, зробив цю вправу 48 разів. Тільки тренер знав, чого йому це коштувало... Пайтра згадав тоді оті вправи на коні два роки тому і зрозумів: ця впертість, бажання бути кращим у хлопця вроджені, вони підуть йому на користь.

Ми розпочали розмову з Пайтрою у гімнастичному залі ще перед початком тренування. Тим часом прийшов Богдан і приступив до розминки. Незважаючи на спеку, що паувала надворі і відчувалася тут, у залі, він бігав у теплому вовняному костюмі, ще й у нейлоновій куртці, в рукавицях. То весело перестрибував через снаряди, то боровся з кимось із друзів, то швидко влізав догори по канату. Або назбирав біля себе з десяток малюків і показує їм якусь вправу. Малюки радіють, охоче наслідують рухи Богдана, а він теж задоволений, сяє усмішкою.

— Сьогодні у мене важкий день — понеділок, — підбігши до пас, сказав Богдан, сміючись. — Не тому, що вірю забобонам, а тому, що за неділю стаю важчим, ніж треба. А вчора я полушниць втербив,

мабуть, з кілограм... — від насолоди він навіть очі заплющив.

— Ось так порушуєш режим, а Спартакіада пародів не за горами, обов'язкова програма у нас ще не готова, — спробував буркотіти Пайтра, але сурорості в його словах не відчувалося, з-під русявих вусів пробивалася добра усмішка. Я зрозумів, любить він Богдана.

— Як же було далі? — я знову спрямовую розмову в потрібному мені руслі.

— На чому ж ми зупинилися?.. Отже, Шаніязов порекомендував Макуца А. Ф. Родіоненку, в молодіжну збірну. Так у січні 1977 року Богдан уперше потрапив на збір молодіжної команди. Було це в Івано-Франківську, чимало сильних молодих гімнастів побачили ми тоді. Але тепер з них залишились, я маю на увазі, «пагорі», лише одилиці: А. Атаханов, А. Попов, може, ще хто-небудь, не пам'ятаю. Нам визначили цикл основних змагань на 77-й рік: молодіжний кубок СРСР, всесоюзна першість спортивних шкіл олімпійського резерву (СДЮСШОР) та відомчі змагання на приз Ленінського комсомолу, виступ на яких мав стати основним критерієм для одержання місця у молодіжній збірній.

Однак уже в березні, під час змагань армійських гімнастів, Богдан невдало виконав на кільцях «хрест» і пошкодив м'язи на грудях. Травма завадила йому готуватися як слід, працювати, як звик — на повну силу. Словом, у молодіжну його не взяли...

Під час чемпіонату Європи у Вільнюсі Євген Андруїнович вгледів у болгарського гімнаста С. Делчева цікавий елемент — переліт сальто через жердину, тримаючи ноги врозтіч. Він запропонував Богдану засвоїти цей елемент. В його багажі вже була солідна складність на всіх снарядах, варто було додати ще й якусь цікаву деталь на перекладині. Богдан охоче погодився, але елемент у нього «не йшов». Підвела ота сама гнучкість: ноги врозтіч не вдавалося втримати. Вирішили: чого дарма мучитися — зробимо переліт ноги разом. Значно складніший буде елемент, зате власний.

І вже восени в Ростові, під час розіграшу Кубка СРСР для молодих гімнастів, Макуц дивує всіх модернізованим перельотом Делчева. Львів'янин блис-

куче виграє цей турнір і здобуває визнання. Більше того, його вперше бачать на змаганнях, а не на зборі чи тренуванні, керівники радянської збірної Ю. Є. Титов і А. Ф. Родіоненко. У розмові з Пайтрою вони стверджують: ми розраховуємо на Макуца, він може стати класним гімнастом.

А тут як навмисне настає смуга невдач. Прикрих, несподіваних — тому їй більш неприємних. У змаганнях на приз Ленінського комсомолу Богдан зриває вправу на брусах, під час першості СДЮСШОР падає з кілець, не зміг він стати першим і в Ташкенті, на зустрічі молодіжних збірних НДР, Угорщини і СРСР.

— І кожен раз здавалося, що все гаразд, — розповідає Пайтра. — Більшість вправ Богдан виконував, а на одній якійсь — несподіваний зрив. І — прощай перше місце... Що це означало — брак стабільності, класу? Ні, ми розуміли, що невдачі — випадкові. Але вони були, їх не обминеш. Богдана невдачі ніби ще більше мобілізували, настроювали на боротьбу. І ось нарешті — перемога! І знову у турнірі на Кубок СРСР серед молоді, на цей раз у Куйбишеві. Майже рік ми чекали її, і вона прийшла — така впевнена, переконлива, аж дивно. Майже два бали виграє Макуц у найближчого суперника. Нечувана річ, адже змагання тривали лише один день, і в них брали участь усі кращі молоді гімнасти країни...

Пайтра розповідає мені про ці події, а Богдан, закінчивши розминку, приступив до тренувань. Видно, як тренер і учень чудово, без зайвих слів, розуміють один одного. Лише іподі тренер підходить, щоб підстрахувати Богдана на якомусь елементі. А так лише неголосно кидає: «Ап!.. Плечі!..» або «Тримай, тримай!..»

Здається, все робиться легко, граціозно, невимушено. Та коли придивитися, побачивши рясні краплі поту на скронях, почувши уривчасте дихання, тіні біля очей від втоми під кінець тригодинного тренування. Невдоволений погляд тренера Богдан ловить рідко, частіше сам відчуває свої помилки, ще і ще раз повторює складні елементи. Спільні зусилля тренера й гімнаста втілювалися в жпття.

— Перемога в Куйбишеві, — продовжує Євген Андрійович, — відкрила Богданові дорогу в збірну, що мала виступати в турнірі молодих гімнастів соціалістичних країн «Дружба» на Кубі. Поїхав він у Гавану як лідер, першим номером команди. Це значить — виступати кожен раз останнім, коли все відомо, коли можна внести у свій виступ необхідні поправки. Макуц легко виграв цей турнір, його міжнародний дебют пройшов вдало. Потім були успішні виступи в Румунії, Франції, де пройшла остаточна перевірка сил перед виступом у Мілані — на першому в історії гімнастики європейському чемпіонаті юніорів.

Після блискучої перемоги в Італії тренер олімпійської збірної СРСР Л. Аркаєв запросив Макуца в дорослу збірну, взяв на показові виступи радянських гімнастів в Англії. Потім Богдан уперше був на зборі з олімпійцями перед чемпіонатом світу в Страсбурзі. Знав, що не поїде у Францію, але працював старанно, натхненно, хотів перевірити себе на найвищому рівні, готувався до наступних турнірів. Знав, його час прийде.

Наступив 1979 рік. Завдання, яке тренери збірної поставили львів'янину, було не з простих: потрапити до збірної СРСР, яка виступатиме на чемпіонаті Європи і чемпіонаті світу, а на спартакіадному турнірі посісти місце не нижче восьмого. Після Спартакіади, у вересні — Універсіада в Мексичі, адже 19-річний Богдан — вже другокурсник інституту фізкультури.

Рік розпочався для Макуца поїздкою па відкритий Кубок США. Повернувшись, він сказав тренерові про змагання ледве два-три речення: виграв, звісна річ, американець К. Томас (кращий тепер гімнаст США), він же ж удома, я був другим. Сподобався йому цікавий японець Е. Сімідзу — чемпіон світу в стрибках. І все. Зате довго і захоплено розповідав про поїздку на Флориду, про враження з цієї подорожі. Як дитина, подумав Пайтра, там такі «зірки», а тому хоч би що...

Невдовзі — турнір на приз газети «Москоу пьюс» — одне з вирішальних змагань перед чемпіонатом Європи в Ессені. Богдан вперше виступав у Москві, перед такою вимогливою аудиторією, але ніскільки не розгубився. Вже після свого знамени-

того стрибка — цукахара — прогнувшись з гвинтом на 360° — він став лідером змагань, а потім блискуче виграв турнір гімнастів 28 країн, відірвавшись на 1,25 бала від найближчого суперника. Л. Аркаєв, відвозячи нас до аеропорту, заявив: «Усе гаразд! Молодці, беру вас в Ессен! Але перед цим Кубок СРСР у Челябінську треба відпрацювати як слід!»

Готувалися дуже серйозно. Та знову несподіванка на турнірі в Челябінську ледь не перекреслила всі плани. В газетах про це написали так: «Макуц зробив зайвий оберт на перекладині, за що йому знизили оцінку на 0,5 бала, і тепер, після першого дня, він займає тільки сьоме місце».

Що ж означав цей зайвий оберт? Механічна помилка? Ні. Просто, коли після ряду обертів Богдан вийшов у стійку над жердиною, йому, щоб продовжити комбінацію, слід було «впасти» в одну сторону, а він «звалився» у другу. Ось і довелось робити зайвий оберт, щоб знову вийти в стійку.

Далась взнаки втома: прилетіли в Челябінськ уночі, вранці ледь потребувалися, а ввечері — виступ. Все-таки, вперше виступаючи у розигранні Кубка СРСР серед дорослих, Богдан зумів подолати всі труднощі складного турніру і закінчив змагання на третьому місці. Це означало — Богдан і Найтра їдуть в Ессен, на чемпіонат Європи.

Фаворитами змагань вважалися Дитятін і Ткачов, вони й були у кращих умовах. А Богдан, вважалось, виступає для підстраховки.

— Вперше я бачив, — розповідає Найтра, — щоб він так хвилювався перед виступами: білий як крейда і губи дрижать. А вже починав першим з наших на всіх снарядах. А перед змаганнями здавалося, що мій зухвалий хлопчисько знову, як і раніше, без хвилювань виступить. Був такий випадок. На тренуванні попередні змагання ми розговорились з кращим гімнастом ФРН Еберхардом Гінгером, який добре розмовляє російською мовою. Макуц поцікавився, чи будуть показувати чемпіонат по телебаченню, мовляв, ніколи себе не бачив.

— Будуть показувати, — відповів, приховуючи іронію, Гінгер, — але ти не побачиш себе, бо виграєш чемпіонат і будеш змушений іти на прес-конференцію.

І що ви думаєте, як відповів Богдан? Без тієї сумніву спитав:

— А що, там, на прес-конференції, не можна буде поставити телевизор?

Гінгер розгубився. А я подумав: так тобі й треба, не будеш дражнити хлопця, кепкувати з дебютанта. Врешті, Макуц таки мало не виграв чемпіонат Європи. Однак, «вірний собі», він «завалив», як кажуть, вільні вправи. Була на це й об'єктивна причина: боліла нога, він беріг її, і на тренуваннях просто «сідав» на килим після важких акробатичних елементів. Мовляв, все в порядку, коли потрібно буде, зроблю як слід. Але не вдалося...

Львів'янин здобув на цьому чемпіонаті п'ять нагород — більше, ніж будь-який інший гімнаст. А після виступу на брусах, який закінчив подвійним сальто зігнувшись і «мертво» став в доскок, Богдан отримав найвищу оцінку чемпіонату — 9,85 і золоту медаль.

Відповідаючи на прес-конференції на питання, чому у Макуца така висока (9,8) оцінка за стрибок, президент Міжнародної федерації гімнастики Ю. Є. Титов сказав, що цей стрибок своєрідний, рекордний: переверот вперед — півтора сальто вперед з повним піруетом — не робив досі ніхто. Так дебютант чемпіонату став двічі чемпіоном Європи та володарем ще двох срібних і бронзової медалей.

Після закінчення змагань у розмові з друзями Ю. Є. Титов додав: «Приємно, що на Україні, яка дала країні багатьох славетних гімнастів, після великої перерви знову зріс справжній талант».

Повернувшись з Ессена, Богдан поринув у свої справи: весняна сесія в інституті, батькам треба допомогти — нову квартиру якраз отримали, та й тренування не кидав, двічі на день приходив у зал, де неодмінно чекав його Пайтра. Дістав десь шматок шкіри з лося, сам змайстрував нові накладки на руки, придумав собі новий комплекс вправ для розминки (мовляв, настав час змінити, ускладнити). А взагалі залишився тим же скромним, привітним хлопцем, яким був і досі. Тільки став на тренування приносити портативний магнітофон з модними записами.

— Люблю музику гарно послухати, а вдома все ніколи... Не маю часу, повірте, піти погуляти

в Стрийській парку чи на Високий замок, а хочеться... Зрештою, я з п'ятого класу в інтернаті, вже й однокласники на нашій вулиці мене не впізнають: роками не бачимось... Щоб усе задумане здійснити — мушу багато працювати.

Пайтра вважав найбільшою турботою влітку встигнути підготувати як слід обов'язкову програму до Спартакіади. Богдан переважно з довільною виступав, а обов'язкова залишилась педопрацьованою. Та однаково не встигли все зробити. Тож і не відзначився Макуц, особливо в спартакіадному турнірі, працював на команду України. Нагородою була срібна медаль. Дісталось це «срібло» українській команді ох як легко. Після обов'язкової програми наші гімнасти йшли на п'ятому місці, а потім поступово скорочували розрив до лідерів. Особливо вдалим був їх виступ на перекладині. Останнім виїшов до снаряда Макуц. Від його оцінки залежало місце всієї команди. І Богдан виступив блискуче: легко, певимушено, не викинувши жодного складного елемента. І весь зал дружно заанодував, коли після карколомного зіскоку він чітко приземлився. Судді виставили 9,8 — найвищу оцінку на перекладині. Цей останній акорд дозволив гімнастам України здобути срібні нагороди VII Спартакіади народів СРСР. Потім була Універсіада в Мехіко. Там уже обов'язкова програма мусила бути ідеальною. І Богдан зробив це.

Овацією вибухнули трибуни Палацу спорту в Мехіко, коли складним сальто Макуц закінчив вільні вправи. Ще довго експансивні глядачі вигукували «Браво!» за кожним разом, коли 19-річний львів'янин здобував золоті нагороди в окремих видах гімнастичного багатоборства. В цей вечір він чотири рази піднімався на найвищу сходишку п'єдесталу пошани. А напередодні став абсолютним чемпіоном в особистому заліку. Золота медаль за командний успіх стала постою універсіадною нагородою Макуца. На кожному із снарядів він демонстрував каскади складних, рідкісних поки що елементів, а відомі — в своїй інтерпретації. Наприклад, зіскок «подвійне сальто прогнувшись» з перекладини майже ніхто не ризикує показати у відповідальних змаганнях. А Богдан — у кожних. Це свідчення міцного характеру і відмінної підготовки.

Однак збираючись на чемпіонат світу в грудні 1979 р. у США — останню передолімпійську перевірку сил провідних гімнастів, — Пайтра задумав ще більше ускладнити Богданову довільну програму. Євген Андрійович міркував так:

— Завжди треба мати щось своє, оригінальне, на запас. Зокрема, вільні вправи думасмо розпочинати подвійним сальто прогнувшись, а закінчити — подвійним сальто назад. Ще один переліт додамо, мабуть, на турніку. Почали засвоювати новий стрибок, новий зіскок з брусів. Суперники, я впевнений, не дримають, та й умови для тренувань у них, папешно, кращі, ніж у нас, у рідному армійському залі. Матеріалу для виступів на будь-якому рівні у Макуца вже й зараз досить. Оптимізму й бажання теж вистачає. Колись питав: «А павіщо ми ускладнюємо вправи, адже я й так виграю?» Тепер розуміє все сам. Важливо витримати режим, пройти складний тренувальний цикл без травм, — закінчує Пайтра.

Богдан слухає нашу розмову і додає:

— Знаєте, коли нічого не болить, тренуєшся весело, залюбки, з настроєм, готовий усе, що хоче тренер, виконати. А коли щось дошкуляє, починаєш перувати, сперечатися з тренером, весь час над тобою піби якийсь тягар висить. Тому, мабуть, знамениті гімнасти і не хочуть ризикувати зайвий раз. А мені доводиться працювати без послаблень, адже мої головні змагання ще попереду...

— Хто ж твої майбутні суперники, Богдане?

— Відомо хто! Із зарубіжних — японці, болгарин С. Делчев, американець К. Томас, може, ще хто-небудь з'явиться. З наших, звісно, М. Андріанов, А. Діятін, О. Ткачов, В. Маркелов і... Та ні, мабуть, досить! А то занадто довгий список виходить, так і до п'єдесталу пошани не дійти! — усміхається Богдан.

Про Олімпійські ігри у Москві ми не розмовляли. Однак з настроєм Богдана і тренера відчувалося: вони готуються до одного з найголовніших турнірів у житті — олімпійського турніру в столиці рідної Батьківщини.

СЛАВСЬКЕ ЗБЛИЗЬКА

На північному схилі Карпат, де масив Бескидів зустрічається з Горганами, з гір виривається дзвінко-голосий Опір. Там, де в нього впадає річка Славка, біля підніжжя красеня Тростяна, розкинулося селище трударів-лісорубів — Славське. Історію цих місць Іван Франко оспівав у своїй повісті «Захар Беркут», розповівши, як у сусідньому з Славським селі Тухля верховинці зупинили монголо-татарські орди, не дали їм пройти у рідні гори.

Над притихлим під кригою прудким Опором ще ховалися в морозній імлі розкидані на пагорбах хатки селища, а на полощинах вже вигравало сонце. Довжелезні голубі тіні від височених ялиць простелилися на пухкому сніговому покривалі просторих галявиц, а вище, над шапкою лісу, сліпуче виблискували білі вершини гір. Тростян, Мечул, Парашка, Ільза, Високий Верх з усіх боків оточують селище, утворивши прекрасний затисний куточок для відпочинку і спорту.

Кожец, хто хоч раз побував тут, у цьому чарівному куточку Карпат, особливо взимку, не може його забути, повертається сюди ще раз і ще раз.

Удень — ласкаве сонце, сліпучо-білий сніг, легкий морозець. А вночі — яскраві зірки, що низько повисли над землею. І просто селища — ківш Великої Ведмединиці, який наче черпає з найчистіших джерел зоряного простору цю дивовижну прозорість повітря і щедро проливає її над сплячим карпатським краєм.

Напрочуд приємно у цьому вічнозеленому царстві гір у будь-яку пору року. І коли дзвінкими струмочками, яскравими сопячними спалахами стверджуються весна, й коли шумить на полощинах високими пахучими травами, майорить ніжшими квітами літо, й коли щедрою барвистою палітрою чарус зір золота

осінь, і коли сніговим іскристим простором машить зима. Природа тут щедро розкриває людям свою красу, дарує їм цілюще гірське повітря, густий аромат смерек, добрий настрій. Недарма тут любили бувати відомі українські живописці Іван Труш, Олена Кульчицька, Антон Мамастирський, Осип Курілас, які черпали натхнення в казковій красі цих дивних місць.

Але пасамперед тут рай для любителів лиж. Відчуття насолоди, тріумфу, що вишикає у людини, яка управляє своїм рухом-польотом під час швидкісного спуску з гори, належить до найбільш приємних у житті. І тут, у Славському, є чимало можливостей для здобуття цих переживань, випробування і гартування своїх сил і здібностей.

У мальовничих ландшафтах околиць селища знавці вбачають відповідний для гірськолижних трас та будівництва трамплінів рельєф схилів; сліпучо-білий сніг тут стійкий і довготривалий, а на крутих верхах відсутні лавинонебезпечні та скелясті ділянки. Густе трав'яне покриття схилів дозволяє ходити на лижах при мінімальній кількості снігу, що важливо при довготривалому зимовому сезоні. До того ж на тутешніх схилах траси часто вкриваються жорсткою крижаною поверхнею, що робить їх схожими на альпійські траси, на яких проходить переважна більшість міжнародних змагань.

Враховуючи порівняно м'який клімат Карпат, їх густу заселеність, зручне географічне розташування, можна стверджувати, що ці гори мають чимало незаперечних переваг перед іншими районами країни для розвитку зимових видів спорту. Зокрема, в околицях селища Славського, яке в останні 8—10 років стало центром зимового спорту, туризму і відпочинку всесоюзного значення.

...Могутні карпатські ялиці погойдували кошилатим гіллям, осінніми щедрими барвами радів ліс біля підніжжя Тростяну, сніг ще не посипав лісових доріг. Але ті, хто зібрався тут одного листопадового полудня, насамперед думали про зиму. Це був пам'ятний для розвитку зимового спорту в Карпатах день: відбувався пуск першої в республіці крісельної канатної дороги, що з'єднала Славське з вершиною гори Тростян. 2700-метрова крісельна дорога (з перепадом

висот 650 м) практично завершувала комплекс спортивних споруд, необхідних гірськолижникам у цьому регіоні.

Гірськолижна база товариства «Динамо» не так давно відзначала своє десятиріччя, а її вже по праву називають однією з кращих у країні. Тут збудовано готель на 300 місць з просторою їдальнею, великим спортивним залом, сауною, споруджено шість тисячометрових і два чотирьохметрові бугельні підйомники, велику кількість трас різного характеру і профілю. Специфіка тутешніх схилів і слігу дозволяє спеціалістам з доброго боку характеризувати цю базу у Славському. Звичайно, її господарі — львівські динамівці — добре розуміють, що для належного впорядкування бази слід ще чимало зробити. Але перший у Карпатах опорний пункт олімпійської підготовки гірськолижників створений і працює.

Так завдяки енергії та зусиллям ентузіастів у величкому гірському селищі створено сучасний спортивний комплекс, де проводиться цілорічна учбово-тренувальна робота, що ґрунтується на сучасних принципах підготовки спортсменів високого класу.

Крім гірськолижних трас і підйомників на горі Тростяні у Славському побудовано спортивно-оздоровчу базу «Політехнік», яка може прийняти 150 чоловік, з підйомниками і трасами на горі Менчул. Є в селищі і навколо нього також траси для гонок, і стрільбище для біатлону, 50-метровий трамплін, стадіон.

Нещодавно стала до ладу комфортабельна спортивно-оздоровча база Фізико-механічного інституту Академії наук УРСР, біля неї спорудили 1000-метровий бугельний майданчик.

Ведучи розмову про ініціаторів будівництва цих споруд, слід згадати, насамперед, першого секретаря Сколівського райкому Компартії України В. В. Касюхничча, директора Славського лісгоспзагу М. Д. Витвицького, колишнього заступника голови облради «Динамо» А. В. Архангельського, голову Славської селищної Ради народних депутатів М. С. Отипію, доцента Львівського політехнічного інституту Ю. М. Микольського та багатьох інших, які вклали чимало знань і енергії, щоб Славське перетворилося в спортивно-оздоровчий осередок.

Почалося з того, що в 1960 році для організації дитячо-юнацьких груп і занять зимовими видами спорту динамівцям передали приміщення старої школи. Діти славчан, з раннього дитинства привчені до лиж, охоче пішли на заняття у секції. Справа налагодилась, і невдовзі на республіканських змаганнях з гірськолижного спорту, лижного двоборства, стрибків з трампліна заговорили про юних вихованців динамівської школи із Славського.

Справжнім відкриттям став спортивний талант славської школярки Валі Козлової. Під час змагань за програмою зимової Спартакіади України в 1966 році Валя здобула сім золотих нагород, стала першим не лише на Львівщині, але й у республіці майстром з гірськолижного спорту.

Валя виросла серед цих гір, серед струнких смерек і бистрих потоків. Знає в околицях Славського кожну стежину, кожну хату, навіть ті, що поховалися ген на схилах гір. Любила мандрувати рідними горами, не знаючи втоми.

...Одного дня у школі загомоніли: зі Львова приїхали тренери і будуть їх, славських школярів, вчити кататися на лижах.

— Цікаво! — дивувалися Валіні ровесники. — Хіба цього потрібно спеціально вчити?

Адже кожен з них вже змалку стрімголов летів з будь-якого пагорба. Проте тренер справді приїхав. Він зібрав бажаючих і пояснив, що буде їх вчити складного спортивного мистецтва на ймення гірськолижний спорт. І лижі у них будуть справжні, і черевки спеціальні, а згодом виступатимуть славські юнаки та дівчата на серйозних змаганнях. Не всі йому повірили, але ентузіастів було чимало.

Тепер вони з усмішкою згадують ті часи, коли на тренування пішки ходили із селища на Тростяк, самі прокладали трасу, поступово засвоювали премудрощі гірськолижного спорту. Комсомолка Валя Козлова завжди вела перед, захочувала до наполегливих тренувань подруг Гапшу Павкович, Валю Мигу, молодшу сестру Ольгу. Спортивні успіхи не обминули її. Валя стала абсолютною чемпіонкою України, здобула приз «Карпат», була першою у всесоюзних змаганнях динамівців. Наполегливість і працездатність Козлової служили прикладом для інших.

Згодом у динамівській школі виросло чимало хороших гірськолижників, двоборців, стрибунів з трампліна. Ганна Павкович, Марія Фабяк, Сидір Свердун, Борис Тузов, Андрій Шимін, Степан Павлюк, Ігор Калюжний, Олексій Катаман та інші вийшли на всесоюзну арену, брали участь у міжнародних змаганнях. Багато з них, як і Валя, стали тепер тренерами, готують юних славчан до спортивних баталій.

Декілька років тому в Славське з Башкирії переїхав заслужений тренер РРФСР І. П. Скрябін. Він очолив центр олімпійської підготовки, і тепер динамівська школа розгортає широко роботу, залучаючи до тренувань не лише дітей зі Славського, а й з навколишніх сіл, а то й з інших міст країни.

Вихованки І. П. Скрябіна студентки Львівського інституту фізкультури сестри Тетяна і Наталка Перчаткіни з башкирського міста Білорецька примножують спортивну славу Славського. Вони стали героїнями чемпіонатів СРСР останніх років, на міжнародних змаганнях динамівців першими із спортсменок Славського виконали норму майстра спорту міжнародного класу. Успіхи Наталки і Тетяни, а також кандидата в олімпійці Дагіба Гулієва, який приїхав на Львівщину вчитися з Кабардино-Балкарії і тут став майстром спорту міжнародного класу, приваблюють на трасу здібну молодь, додають їй напруги, служать добрим прикладом. І молодь зростає буквально на очах.

Від змагання до змагання підвищують свій клас, мужніють юні майстри-гірськолижники зі Славського Дмитро Витвицький, Володимир Комарницький, Таня Радченко, Таня Пивоварчик, Марина Матіїв, Світлана Чорна, Лариса Постол, Ліля Когут, Андрій Нікішков та багато інших, які мають змогу тренуватись на схилах Тростяна.

Таким чином, Львівщина, яка ще не так давно пасла задніх на республіканських змаганнях у зимових видах спорту, тепер готує кандидатів до олімпійської команди СРСР, учасників чемпіонату світу. Одним з таких є динамівець Валерій Савин, кращий на Україні стрибун з трампліна на лижах.

...Стрункий чорнявий юнак поступив у Львівський інститут фізкультури на відділення лижних гонок

і, здавалося, знайшов своє покликання. Савин, це був він, добре вчився, успішно виступав у змаганнях, потрапив до збірної області. Однак, згадуючи захоплення дитячих років, любив часом здивувати товаришів і тренерів-гошників: піднімався на трамплін і без вагань пролітав у повітрі кілька десятків метрів. Адже у Ворохті трампліни — поруч з учбово-тренувальною базою інституту фізкультури, де проводять зиму лижники.

Якось тренери двоборців, знаючи можливості Савина, попросили Валерія виступити на першості Укргради ДСТ «Буревісник» за команду Львова, бо треба було замінити товариша, що захворів, і Валерій погодився. Це було в січні 1969 року. Несподівано дев'ятнадцятирічний Савин, здивувавши всіх, показав найкращий результат у першій серії. У другій спробі Валерій не втримався на погах (все-таки підготовки бракувало), однак після вдало проведеної гонки опинився на третьому місці за сумою двоборства. Через рік він став срібним призером чемпіонату України серед дорослих двоборців.

Валерія насамперед манили стрибки. Він намагався стрибати далеко, в сучасному стилі, однак надто часто падав. Так, під час змагань VII зимової Спартакіади УРСР у Ворохті Валерій Савин продемонстрував найдальші польоти, але впав і в підсумку не потрапив до трійки призерів. Його почали вважати «лицарем одного стрибка», наставники збірної на нього не розраховували.

Проте Савин не здавався, він багато часу присвятив роботі над технікою приземлення, розробив власну систему підготовки до змагань. Поступово прийшло визнання, стрибати почав далі, чіткіше. Педноноразовий чемпіон України став постійним членом збірної СРСР. Там Валерія визнавали одним з найбільш «елегантних» стрибунів — високо цінували його стиль польоту.

...У засніженій Ворохті — велике спортивне свято. Про нього гучним співом сповістили трембіти, надіславши свої звуки у простори гір з-понад трампліна «Україна», — відкрилася VIII зимова Спартакіада УРСР. Згідно з традицією відкрилася стрибками з великого трампліна. Її нам'ятаю останній стрибок того дня, його здійснив динамівець Валерій Савин.

Тримаючи у руках призи переможця і величезний букет квітів, він весело стрибнув униз... з верхньої сходинки п'єдестала пошани.

Згодом в активі у Валерія виступи у традиційному турне чотирьох трамплінів, на чемпіонаті світу в фінській столиці зимового спорту — Лахті. Під час IV зимової Спартакіади народів СРСР львів'янин здобув срібну медаль — єдиний із стрибунів України за всі роки.

У пастушньому сезоні — знову серія успіхів: перемога у міжнародних змаганнях в Бакуріані на приз Ради Міністрів Грузинської РСР, здобуто Кубок СРСР на 70- і 90-метровому трамплінах, дві срібні медалі на чемпіонаті СРСР, поїздка в складі збірної країни на «передолімпійський тиждень» в американській Лейк-Плесід...

Красивий сучасний стиль стрибків Савина в один голос відзначають спеціалісти, а любителі спорту прозвали його «літаючою торпедою». Справді, коли Валерій, стиснувшись у грудку, швидко скочується з гори розгону і, рвучко відштовхнувшись, спрямовує своє тіло вперед угору, а потім, виструнчившись вздовж чітко зафіксованих лиж, далеко летить над горою приземлення, тримаючи руки «по швах», він здалеку нагадує чимось цей грізний снаряд. Для таких стрибків, особливо на малознайомих трамплінах, потрібна неабияка техніка, витривалість і мужність. І рідко хто з прихильників Савина знає, що він стрибає з контактними лінзами на очах. На це відважуються лише поодинокі люди в світовому спорті...

Валерій мріє закінчити спортивну кар'єру виступом на зимовій Олімпіаді 1984 року в Сараєво (Югославія). Тоді йому йтиме 34-й рік. А потім — навчати малюків чудового мистецтва польотів, дати їм змогу відчутти всю насолоду володіння своїм тілом у повітрі наперекір стихії, вітрам і негоді...

Приклад Славського показав, що на Львівщині можна готувати чемпіонів з зимових видів спорту. Згодом і в інших місцях області почали з'являтися осередки зимового спорту, все більше їх прихильників домагалися значних успіхів на аренах змагань.

Однією з кращих гірськолижниць країни, переможницею першостей СРСР серед дівчат стала юна

славчанка Марійка Фабяк, її земляк Олексій Катаман — неодноразовим чемпіоном України в стрибках на лижах з трампліна, львів'янки Алла Чухмар, Світлана Житкова, Галина Чуркіна, Алла Савина перемогли на спартакіадних змаганнях з санного спорту, їх одноклубниця — авангардівка Ірина Ніколин — стала однією з провідних гірськолижниць республіки.

На схилах львівського лісопарку Шевченківський гай динамівці спорудили санну трасу, гірськолижний підйомник, відкрили відділення славської ДЮСШ — нове джерело юних талантів. Любителі лижних гонок виходять на траси, обладнані на околицях Львова — в Брюховичах, Винниках, Сихові. В районі Борислава і Східщині товариство «Авангард» виховує юних гірськолижників і саночників, які вже здобувають призи на республіканських змаганнях. Юні хокеїсти Дрогобича, Червонограда, Львова домагаються перемог у турнірах своїх ровесників. Прекрасний дарунок любителям фігурного катання на ковзанах зробили сірчаники Нового Роздолу, збудувавши в місті простору ковзанку із штучного льоду. Молодь Львівщини з ентузіазмом підхопила естафету перших чемпіонів, наполегливо штурмує спортивні вершини.

...Популярність Славського зростала дуже швидко. Ще не було в селищі нового корпусу бази «Динамо», яка сьогодні здалеку червоніє черепицею гостроверхого даху, а вже відбувалися всесоюзні змагання, з усіх кінців їхали люди, щоб переконатися, який тут чудовий сніг, скільки тут підйомників, яке напрочуд тут чисте повітря.

Сьогодні Славське вже не потребує реклами. Як пише у своїй книзі великий ентузіаст освоєння цього краю, майстер спорту К. Радигіна, «за кількістю канатних доріг (7) на горі Тростян, їх загальною довжиною (9300 м) та продуктивністю (3600 чоловік на годину), а також за довжиною спортивно-туристичних трас (18 км) динамівський гірськолижний комплекс займає перше місце в країні».

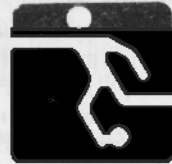
Додамо, що, крім того, на схилах Менчула, Погара, Креміння працює три бугельні підйомники, які обслуговують ще 4,5 км трас. Красивим лісистим амфітеатром височить гора Менчул з боку села Грабовець. Її похилі схили прекрасно служать лижпипи-

кам. Привітно зустрічають гостей-туристів чи спортсменів мешканці села Мшанець, що розкинулося біля підніжжя північних схилів Тростяну. Звідси на вершину гори прокладений тисячометровий підйомник, а вздовж нього, па схилі, поверненому на північ, сніг зберігається до середини квітня. Те ж саме — па схилах гори Високий Верх, біля підніжжя якої розташовані села Волосянка і Рожанка.

Саме туди, до Мшанця, Грабівця, Гребєпова, Волосянки, варто б спрямувати потік любителів зимового спорту і відпочинку, щоб не перепаселювати Славське. Поблизу, вздовж залізничної колії, знаходяться щедро обдаровані природою Лавочне, Тухля, де можна будувати бази відпочинку для працівників великих підприємств Львова, спортивні споруди, готелі для туристів.

У найближчі роки в Славську планується регулярно проводити один з етапів розіграшу Кубка Європи з гірськолижного спорту, що сприятиме дальшій модернізації спортивних споруд, благоустрою селища. В плані розвитку регіону — спорудження підйомників і гірськолижних трас на горі Високий Верх, 90-метрового трампліна на горі Погар, біатлонного стрільбища в урочищі Заячий зруб. Тоді, без сумніву, й подарує Славське спортивному світові пові імена чемпіонів, вихованих на Львівщині.

ПОВЕРНЕННЯ «КАРПАТ»

Ще порівняно недавно деякі львівські уболівальники футболу (звичайно, старшого покоління) любили повторювати: «От колись було! Як хлопці грали!..» Вони пригадували гарячі футбольні баталії на маленьких стадіонах, що тулилися десь на околицях міста у передвоєнні часи, згадували прізвища відомих на той час футболістів Казимира Гурського, Степана Олексевича, Йосифа Бігуна, Романа Гуцула, Степана Магоцького, Івана Зуба, Володимира Воробця, Вацлава Кухара, Василя Литвина, Франка Гибалевича, Карла Мікльоша та інших гравців популярних робітничих команд.

У наш час, у роки успішних виступів «Карпат», такі спогади чути дедалі рідше. Всі уболівальники — і експансивні юнаки, і сивоголові «симпатики» (так їх колись називали), забувши про те, як було, уважно слідкують за турнірними кроками команди, спортивні успіхи якої знайшли лункий відгомін у всій країні.

Нині всі знають гравців команди «Карпати», команди, що здійснила сходження до вищої ліги, але не всі пам'ятають тих, хто починав це сходження, не знають багатьох подробиць біографії «Карпат» зокрема та львівського футболу взагалі.

Футбол у Львові та й на всьому Прикарпатті завжди був у пошані. У містах та містечках були сильні та популярні клуби, виростали здібні гравці. Проте до вересня 1939 року футбол здебільшого фінансувався багатіями, які диктували гравцям свої умови. Тільки після возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною в складі СРСР футбол, як і всі інші види спорту, став справді спортом трудового народу. Вже через три тижні після визволення у Львові відбувся перший футбольний матч: динамівці Києва приїхали у гості до збірної Львова. Не-

забаром були створені спортивні товариства, футбольні секції та команди у Львові, Дрогобичі, Станіславі (тепер Івано-Франківськ), Тернополі, Чернівцях та інших містах. Про силу цих команд та майстерність їх гравців яскраво свідчить той факт, що чимало провідних клубів країни відразу ж звернуло на них увагу. Зокрема, восени 1940 року до Київського «Динамо» були запрошені Михайло Матіас, Тадей Єдинак і Олександр Скоцень зі Львова, Роман Газда та Іван Гаврилюк з Чернівців, до московського «Спартака» львівський футболіст Адам Волянін і Володимир Габовський з Дрогобича.

У травні 1941 року в радянському Львові розпочався другий футбольний чемпіонат міста. Щонеділі відбувався черговий тур, боротьба була гострою і цікавою. Але 22 червня, у день шостого туру чемпіонату, на Львів упали фашистські бомби, а через кілька днів сюди вдерлися гітлерівські загарбники.

Окупаційні власті робили спроби влаштувати футбольні ігри німецьких команд з місцевими футболістами. Проте після поразок німецьких футболістів у Тернополі, Львові та Дрогобичі посилювались репресії, і зустрічі припинилися.

Уже в перші місяці після війни у Львові була створена команда «Динамо». До неї зібрали всіх гравців, кого пощадила війна, хто залишився вірним своєму місту, — Івана Зуба, Владислава Комуркевича, Карла Мікльона, Казимира Гурського, Михайла Саліка, Романа Газду, Йосифа Баса та інших. Керували цією командою М. С. Кратасюк і В. Є. Кухар. Восени 1945 року львівські динамівці стали переможцями республіканського футбольного турніру, випередивши, зокрема, динамівців Києва.

Коли у 1946 році в радянському футболі було створено ще один ешелон — другу групу класу «А», право виступати у ній одержав львівський «Спартак». У цю команду були запрошені всі найкращі на той час гравці міста — група динамівців, а також Володимир Курдина, Мирослав Шпиталь, Юрій Зубач, Володимир Дощечкін, Леонід Палієв, Іван Шнурков, Леонід Петухов, Микола Михайлов, Володимир Ханенко, Вацлав Овсік та інші. До них приєдналися відомі гравці Ярослав Хитра і Мирослав Турко, які переїхали на Радянську Україну з Пере-

мишли. Очолив колектив колпшній гравець і тренер київського «Динамо» М. Ф. Печелий, пилі заслужений тренер УРСР.

Команда одразу ж набула великої популярності у Львові та за його межами, домоглася непоганих результатів. У 1949 році під керівництвом заслуженого майстра спорту В. І. Соколова львівський «Спартак» здобув право на участь у фінальному турнірі переможців зональних змагань другої групи у Ростові-на-Дону. Фактично це був перший великий успіх львівського футболу на всесоюзній арені. В основному складі команди грали в той час І. Зуб, М. Михайлов, В. Соломошко, А. Антонов, О. Бахвалов, В. Ханенко, В. Гавриленко, А. Музикаптов, Ю. Зубач, О. Федоров, К. Сазонов, М. Турко, В. Овсік. Спартаківцям не вдалося виправдати сподівань своїх уболівальників: місце серед провідних команд країни одержали тбілісці. «Спартак» готувався, щоб відзначитись наступного сезону. Однак у 1950 році друга група була ліквідована, і команда припинила своє існування.

Проте традиції продовжували жити, чимало з колишніх гравців стали тренерами, виховували молодих футболістів. У Львові та його околицях було багато футбольних секцій, у яких досвідчені ветерани передавали свою майстерність молоді.

Один з гравців «Спартака», відомий тоді нападник Мирослав Турко, став тренером команди окружного Будинку офіцерів, яка відразу здобула популярність у Львові. Ряди армійців поповнили молоді вихованці місцевих клубів Йосиф Беца, Мирослав Думацький, Ернест Кеслер, Василь Зубак, Володимир Чуриков та інші. Це значно посилило команду, і вже в сезоні 1951 року армійці вийшли у фінал розіграшу кубка України. Молода команда армійців поступово набувала досвіду і майстерності, що доповнювало молодецький запал гравців.

Тим часом футбол набував у Львові все більшого розвитку. Чимало хороших гравців було у командах заводів і фабрик, установ та учбових закладів. У 1953 році сформовано збірну команду міста, яка одержала право взяти участь у своєрідному огляді-конкурсі молодих команд у Москві. Наставниками команди були тренер армійців М. Турко та В. Ханен-

ко — тренер студентської збірної міста, згодом один з активних діячів львівського футболу, суддя все-союзної категорії. Молодіжна збірна перемогла у вирішальному матчі команду Сімферополя з рахунком 5 : 2 і здобула для Львова місце у повноствореному класі «Б» — другому ешелоні вітчизняного футболу. Деякі з гравців цієї збірної — Е. Кеслер, С. Асталон, В. Калуя, В. Чуриков — ще й тепер працюють на ниві карпатського футболу, а деякі — І. Купинець, В. Голуб, З. Піскозуб, Т. Мушинський — в силу різних обставин розпрощалися з пікіряним м'ячем. Чому про цей етап розвитку львівського футболу рідко згадують, а він, безумовно, відіграв неабияку роль.

У класі «Б», починаючи з 1954 р., виступала команда львівських армійців. Роки її існування характерні активним поєднанням двох шкіл футболу — прикарпатської та закарпатської, що дало поштовх до створення нового — «карпатського» — стилю гри, який починає особливо проявлятися в 1969—1970 рр. у команді «Карпати».

Повертаючись до періоду 1954—1958 рр., потрібно сказати, що команда львівських армійців, комплектуючись переважно за рахунок футболістів принципово різних напрямків та уподобань, не зуміла піднятися вище класу «Б», але все ж таки здобула в ті роки заслужене визнання. 1958 року армійці посіли перше місце у зоні і одержали змогу вдруге в історії львівського футболу спробувати пробитися у групу команд вищого рангу.

На жаль, у фінальному турнірі у Тбілісі львів'яни не зіграли ролі, якої від них чекали. Команда в складі якої були справжні майстри — Юрій Сусла, Віталій Щербаков, Микола Бреєв, Юрій Шипасв, Ернест Кеслер, Олександр Філяєв, Олег Конасв, прийшла до фіналу виснаженою і втомленою, далась взнаки відсутність повноцінного резерву. В результаті — лише п'яте місце.

Після цього команда армійців кілька років не відзначалася особливими успіхами. Так було аж до приходу нового наставника — С. Й. Шапошникова. Він почав набирати у команду переважно хлопців з Прикарпаття та Закарпаття, дбаючи насамперед про єдність стилю гри. Це виправдало себе. Чимало відомих

футболістів країни таким чином одержали путівку у великий спорт через команду армійців, а їх майстерність високо оцінена провідними спеціалістами. З цієї когорти вийшли такі відомі гравці, як Василь Туряпчик, Петро Данильчук, Юрій Басалик, Ярослав Дмитрасевич, Іштван Секеч, Степан Варга, Богдан Грецак, Томаш Пфайфер, Анатолій Пузач, Володимир Капличний, Тарас Шулятицький, Володимир Колодій, Мар'ян Плахетко та інші. Починаючи з 1962 року армійці Львова були однією з кращих команд класу «Б». У 1965 році вони здобули звання чемпіонів України, а також право виступати у другій групі класу «А».

На той час у цій групі вже виступали львівські «Карпати» — колектив, що бере свій початок від команди заводу «Львівсільмаш». Її спочатку тренував Мирослав Турко, а згодом Юрій Зубач та Василь Соломонко — ветерани львівського футболу. Заводська команда, сформована з перспективних молодих футболістів, таких як Ігор Кульчицький, Йосиф Фалес, Іван Зубач, Валентин Ходужін, Олег Волох, Богдан Кесло та інші, наприкінці 1962 року перемогла у чемпіонаті Львівської області, а у перехідних іграх за право виступати в класі «Б» переграла дрогибицький «Нафтовик» — одного з старожилів другого ешелону.

Того ж року рішенням Федерації футболу СРСР була створена друга група класу «А», в якій надали місце і львівським футболістам. Новостворену команду нарекли поетичним і звучним йменням — «Карпати». Згодом (1965 рік) над командою прийняв опіку фізкультурний колектив Львівського телевізійного заводу, пині ВО «Електрон».

У першому сезоні, сезоні 1963 року, команду очолили досвідчені наставники — Є. І. Горянський, О. І. Жуков, Е. Е. Юст. При комплектуванні крім кращих гравців «Сільмашу» у «Карпати» запросили демобілізованих з армії Юрія Суслу, Олександра Філяєва, Володимира Валіопту, Віктора Іваюка, а також групу талановитих спортсменів з інших українських клубів — Євгена Власенка, Юрія Юзефовича, Івана Диковця, Бориса Розсихіна, Анатолія Крощенка, Віктора Асланяпа, Стапіслава Береговського та інших.

Початок був успішний. «Карпати» здобули кілька красивих перемог і очолили турнірну таблицю групи. Однак Є. І. Горянський посеред сезону перейшов працювати у київське «Динамо», і це в деякій мірі порушило налагоджений ритм: львів'яни закінчили сезон на сьомому місці. Для новачків другої групи, тим більше для новоствореної команди це було певним досягненням. Надалі слід було очікувати кращого. Але йшли роки, змінювались тренери (М. Кузнецов, С. Коршунов, М. Дементьєв, Є. Лемешко, В. Васильєв), з'являлись у складі команди щораз нові гравці: а «Карпати» посідають... десяте місце (1964 р.), потім дев'яте, а у 1966 році — чотирнадцяте.

Такий стан справ не задовольняв спортивну громадськість міста.

Після невдалого виступу «Карпат» у 1966 році було вирішено різко омолодити команду, поповнити її вихованцями місцевих клубів. Так у «Карпатах» з'явилися Б. Грещак, П. Данильчук, Ю. Басалик, впевненіше заграли В. Данилюк, Р. Поточняк, В. Булгаков, Р. Покора, що прийшли у команду на рік раніше. Почалося становлення нового самобутнього футбольного колективу. «Карпати» здобули власний стиль, почали вирізнятися своєю грою серед інших команд другої ліги. На цей раз сьоме місце «Карпат» львів'яни сприйняли як заявку на майбутнє. У 1968 році в команді з'явилися Я. Габовда, Л. Броварський, Г. Лихачов та інші здібні футболісти. В принципі всі ланки колективу було добре вкомплектовано, гравці відзначались непоганою технікою, вміли вести тактично правильну гру. Але ще бракувало згуртованості, цілеспрямованості.

Правління спортивного клубу «Карпати» вжило рішучих заходів до виправлення ситуації в команді. Начальником її став голова обласної федерації футболу К. В. Мікльош. Він не приймав «вольових» рішень, але зумів знайти шлях до сердець гравців. Відтоді «Карпати» розпочали переможний марш з середини турнірної таблиці на її горішній щабель, зайняли перше місце у зональному турнірі.

Фінальний турнір у Сочі приніс чимало переживань шанувальникам «Карпат» — на одностайну думку фахівців, кращому колективу та основному

претенденту на перемогу. Гравці не зуміли довести цього на полі, здобувши друге місце, малі срібні медалі та звання майстрів спорту. Атакуючі принципи команди були винагороджені призом журналу «Старт» за кращу різницю м'ячів.

Для 20-річних тоді Ростислава Поточняка, Левка Броварського, Володимира Данилюка, Володимира Булгакова, Романа Покори та їх старших товаришів ці нагороди стали визнанням їх майстерності, спортивної зрілості. Команда повірила в свої сили, відчувала можливість здобути жадану перемогу. В колективі запанували дружба, взаємодовіря, згуртованість.

Наступний сезон був сезоном найвагомішого успіху «Карпат» — уперше команда другого ешелону стала володарем кубка СРСР. У кубкових баталіях повністю виявився бійцівський характер колективу, любов до атаки, до безкомпромісних дій на полі. Повний драматизму, складних ситуацій та захоплюючих моментів фінальний матч з ростовськими арміяцями — однією з кращих команд вищої ліги — назавжди увійде в історію львівського футболу.

Мешканці Львова добре пам'ятають той теплий серпневий день 1969 року, коли львівські «Карпати», що вперше відзначились у змаганнях такого високого рівня, вітали тисячі прихильників спорту. Вони вщерть заповнили вулицю Любінську, яка веде в аеропорт, щоб привітати команду, яка вчинила справжній спортивний подвиг: першою серед команд нижчої ліги здобула Кубок СРСР. Почесний кришталевий приз у руках у капітана «Карпат» Ігоря Кульчицького — це фото ось уже впродовж десяти років зберігають численні шанувальники львівської команди й не лише львів'яни.

Сходження львівських футболістів на свій кришталевий пік відзначено двадцять восьмим автографом на Кубку СРСР: 1969 рік, «Карпати» (Львів).

Кубкова перемога довела, що «Карпати» стали колективом високого рангу, що команді під силу й інші звитяги. З'явилася заповітна мрія — здобути путівку до вищої ліги.

Патхення львів'янам падали зустрічі з бухарестським клубом «Стяуа» у розигранні Кубка володарів кубків. Хлопців не залякали гучні титули суперників, хотілося зіграти якнайкраще, і саме це надмірне

бажання, можливо, не дозволило виграти в повторному матчі (перший, на своєму полі, закінчився з рахунком 0:1). У Бухаресті (3:3) «Карпати» показали, що вміють грати у сучасний, атакуючий футбол, і повернулись додому не зломленими, а готовими довести, що невдача була випадковою, що є майстерність, вміння, бажання грати краще. З того часу «Карпати», не знаючи поразок, впевнено закінчили сезон. Остання гра в Караганді була завершальним кроком до переможного фінішу. Г. Лихачов забив останній, 70-й гол команди у сезоні, і львівський клуб став колективом вищої ліги. Ось імена тих, хто вніс найбільший вклад у кубкову перемогу та боротьбу за вихід до вищої ліги: Габор Вайда, Віктор Турпак, Олександр Швойницький, Ростислав Поточняк, Іван Герег, Петро Данильчук, Ігор Кульчицький, Остап Савка, Левко Броварський, Володимир Булгаков, Роман Покора, Янош Габовда, Геннадій Лихачов, Богдан Грецак, Володимир Данилюк.

Ці хлопці вирости у Львові, Дрогобичі, на Тернопільщині, Івано-Франківщині, Закарпатті саме тоді, коли в старовинному Львові лише визрівала думка мати команду у вищій лізі. Всі вони були посправжньому віддані рідній команді, своєму телевізійному заводу, маленькою часткою якого почували себе завжди.

З того часу в різних куточках країни пильно стежать за турнірною долею самобутньої команди. Починаючи з 1971 року, львів'яни сім сезонів провели серед кращих клубів країни, зберігаючи в основному складі практично тих самих гравців, які здобули Кубок СРСР.

Виступи Ігоря Кульчицького, Ростислава Поточняка, Левка Броварського, Геннадія Лихачова, Богдана Грецака, Едуарда Козишкевича, Володимира Данилюка на футбольних полях добре запам'яталися любителям футболу не лише у напій республіці. Чималий внесок у гру команди зробили в різні роки Олександр Ракитський, Роман Журавський, Роман Рифяк, Степан Крупей, Федір Чорба, Роман Шподарунок, Ярослав Кикоть, Роман Хижак та інші. Імена їх наставників, заслужених тренерів УРСР К. В. Мікльона та Е. Е. Юста стали популярними в колах спеціалістів.

Наприкінці сезону 1977 року «Карпатам» не вистачило одного очка, щоб залишитись серед клубів вищої ліги. На той час поступово покинули клуб його ветерани, в численній групі молодих футболістів, які поповнили колектив, забракло досвіду, а в тренерів — хисту й запалу, щоб підтримати команду в скрутному становищі.

На допомогу прийшли спортивна громадськість міста, авторитетний колектив об'єднання «Електрон», спортивцю честь якого ось уже 16 років захищають футболісти «Карпат». Відчувши підтримку, команда не піддалася — як це часто трапляється — нищівному впливові невдачі, не розлетілася, не втратила бійцівських якостей. Навпаки, всі гравці, в тому числі й ті, що отримали замацливі пропозиції від іменитих клубів, дали клятву на вірність рідній команді, обіцяли залишитись в ній доти, поки не повернуться у вищу лігу. І дотримали слова.

Сезон 1978 року став періодом становлення нового, молодіжного ансамблю «Карпат», періодом згуртування колективу. Команді з середнім віком гравців біля 21,5 року, звичайно, не до снаги було рівно, без помітних зривів пройти складну марафонську дистанцію чемпіонату першої ліги. Три путівки у вищій клас дісталися іншим клубам, а львів'яни посіли у турнірі четверту сходинку, набувши цінний досвід, зміцівши в численних випробуваннях. Оптимізм не покидав ні гравців, ні їх прихильників.

Наприкінці 1979 року футболісти «Карпат» переможно завершили турнір першої ліги: завоювали в гострій боротьбі перші нагороди і повернулись до числа кращих клубів країни. Тепер усі вони — дружна сім'я: ветеран клубу Левко Броварський з Дрогобича, львів'яни Юрій Бондаренко, Олексій Швойницький, Григорій Батич, Іван Паламар, стрияни Юрій Дубровицький і Костянтин Антопенко, вихованці шахтарського Червонограда Василь Гуцько і Володимир Дикий, уродженці Івано-Франківщини Ярослав Думанський та Ігор Мосора, закарпатці Василь Щербей та Іван Буловчак. У «Карпатах» стали друзями москвич Олег Родін та Андрій Баль з Нового Роздолу, киянин Анатолій Саулевич та харків'янин Юрій Суслопаров.

Неподалік від Львова, у селі Керниця, в сім'ї колгоспника Федора Юрчинина зростає п'ятеро синів. Всі захоплюються футболом. Тепер найстарший з них — Ярослав тренує команду односельчан (до речі, єдину з сільських команд, що виступає у першості Львівщини по першій групі), молодший — Володимир грає у команді майстрів львівського СКА, а Степан — лідер нападу «Карпат» і збірної СРСР. Можливо, підуть їх слідами і наймолодші — Михайло та Василь.

Три роки щоденно їздив Степан Юрчинин понад 20 кілометрів автобусом з рідного села до Львова на заняття до тренера юнацької школи СКА Володимира Варахніна. Щоб не поривати з футболом, поступив вчитися у поблизьке із стадіоном технічне училище. Швидко, 17-річним юнаком, потрапив у команду майстрів, потім був переведений у ЦСКА, але юнака не покидала одна мрія — грати в «Карпатах» разом з тими, виступи яких не раз із захопленням спостерігав з трибуни стадіону «Дружба». Навесні 1978 року Юрчинин повернувся з Москви до Львова, в «Карпати», де зустрів чимало однодумців, прагнення яких були спрямовані до однієї мети: здобути путівку до вищої ліги, показувати цікавий, технічний футбол, який був би до внодоби панувальникам найпопулярнішої спортивної гри.

Команду очолювали молоді, енергійні, безмежно віддані спорту люди, тісно пов'язані з львівським футболом. Львів'янин Михайло Павлович Кусень, пачальник «Карпат», з дитинства захоплювався футболом, а згодом став суддею всесоюзної категорії, одним з кращих радянських арбітрів. Закарпатець, уродженець містечка Берегова, в минулому відомий футболіст, нині старший тренер «Карпат» Іштван Йозефович Секеч розпочинав свій шлях у великому футболі у львівському армійському клубі, тут здобув визнання. В цьому ж клубі зросли до майстрів спорту піпінні тренери львів'ян Ярослав Іванович Дмитрасевич та Богдан Михайлович Грецак, який закінчив свої виступи гравцем «Карпат».

Цікаво, що Секеч і Грецак грали в нападі, а Дмитрасевич — у півзахисті. Всі трое — технічні, швидкі гравці, яким був притаманний наступальний, динамічний, тактично різноманітний футбол. Тако-

ю ж стилю гри вони навчають своїх сьогоднішніх вихованців. До речі, жодному з наставників «Карпат» не було й 40, коли розпочинали вони спільну роботу в команді. Але кермо колективу міцно тримали у своїх руках.

Перед початком сезону 1979 року на зборах команди гравці «Карпат», за прикладом виробничих підрозділів «Електропу», взяли соціалістичні зобов'язання. В них, зокрема, йшлося про те, що «Карпати» повинні стати не лише найбільш результативною, але й найбільш коректною командою першої ліги, про успішне навчання всіх гравців у вузах, про підвищення не лише їх спортивної майстерності, а й ідейно-політичного рівня. І головне завдання — домогтися перемоги у турнірі, перейти до вищої ліги.

Колектив львівських футболістів дотримав слова, виконав свої зобов'язання з честю і тепер рапортує спортивній громадськості Львівщини, яка ставить перед ними нові, більш складні завдання, зокрема — подальше підвищення майстерності, вдосконалення тактичного вміння.

Сезон 1979 року розпочався вдало — з перемоги у попередньому турнірі розіграшу Кубка СРСР. Наступний вихід «Карпат» у півфінал разом з такими популярними радянськими клубами, як ЦСКА, тбіліське і московське «Динамо», свідчив про значні потенційні можливості команди. І хоч півфінальний матч з динамівцями Москви їм не вдался, виступ на такому рівні став відмінною перевіркою сил, екзаменом на зрілість для молодих гравців.

Лише перші декілька турів чемпіонату «Карпати» провели мляво, ніби набираючи розгону, а згодом, «набравши обертів», впевнено повели суперечку за лідерство з групою сильних російських клубів — «Шинником», «Факелом», «Кубанню», «Уралмашем» та іншими. За десять турів до кінця змагань «Карпати», створивши солідний запас очок, практично забезпечили собі путівку до вищого класу. Красиві перемоги, здобуті у гострій боротьбі в матчах з «Дніпром», «Жальгірісом», «Металістом», «Кузбасом», «Кубанню», зробили враження на спеціалістів. Водночас львів'яни зазнали кілька прикрих поразок (у Кутаїсі, Запоріжжі, Грозному, Павлодарі), без яких напевно можна було б обійтись.

Хоча спробуйте не спіткнутися на турнірі, що триває майже дев'ять місяців і складається з 46 турів, не рахуючи кубкових ігор, міжнародних зустрічей. До того ж тренери «Карпат» зіткнулися з проблемою визначення оптимального складу, оскільки чимало ігор провідні гравці клубу пропустили через зайнятість у збірних СРСР протягом усього сезону.

А. Баль, Ю. Сулопаров, Я. Думацький і С. Юрчишин виступали у молодіжній збірній, В. Дикий та І. Паламар — у юнацькій, що брала участь у європейських турнірах, О. Родін їздив у турне по США і Мексиці з олімпійською збірною. Я. Думацький до того ж пропустив 12 ігор, виступаючи за юніорську збірну на чемпіонаті в Японії. Після успішного виступу в складі збірної України в турнірі VII Спартакіади народів СРСР С. Юрчишина запрошено до першої збірної, де він досить швидко здобув репутацію гострого і розсудливого форварда.

Прекрасно володіючи м'ячем та маючи природне відчуття гольової ситуації, 22-річний С. Юрчишин порівняно легко забиває голи майже у кожному матчі. Його гра щоразу приносить насолоду численним глядачам, з ним приємно співпрацювати партнерам. Кращий показник серед бомбардирів першої ліги — 38 м'ячів за один сезон — належав одеситові А. Шепелю. Львів'янин С. Юрчишин перевершив цей «рекорд», забивши впродовж сезону 42 (!) м'ячі.

— Мені легко грається поруч з такими чудовими партнерами, як наш капітан Левко Броварський, як Андрій Баль, Ярослав Думацький, — розповідає Степан. — Вони не лише вдало діють самі, забивають красиві голи, але насамперед чудово орієнтуються в ігровій ситуації, вміють відмінною передачею вивести партнера на удар. Цим я й користуюся не раз...

— Гравець сучасного стилю повинен вміти робити все, — твердить Іштван Йожефович Секеч. — Але в першу чергу я ціную вміння стабільно і без помилок виконувати основну функцію, покладену на нього: забивати голи, захищати ворота чи таке інше. Універсалізм — це добре, але краще, коли футболіст прекрасно володіє своєю роллю, а в інших готовий тимчасово (але надійно!) замінити партнера.

І. Секеч, прийшовши у «Карпати», швидко зрозумів, що використовувати С. Юрчишина здебільшого на середині поля (де він, зрештою, все робить бездоганно), як було до цього, означає використовувати його можливості не повністю. Тренер визначив Степану роль бомбардира, висунутого далеко вперед форварда, який вміє в разі потреби сам заволодіти м'ячем, а також вчасно вийти на передачу партнера. А ударом С. Юрчишина володіє прекрасно — в цьому пересвідчилися вже воротарі не однієї команди.

Разом з Юрчишином у нападі «Карпат» діють молоді здібні форварди Ігор Мосора та Григорій Батич (який має золоту медаль першого чемпіонату світу серед юніорів), Володимир Дикий, Іван Буловчак. Щоправда, тренери «Карпат» поки що рідко використовують в одному матчі зразу трьох форвардів, відряджаючи когось з молодих до середньої ланки. Сила атак «Карпат» — у колективних діях. Узгодженість цих дій підкріплена високою технічною майстерністю, несподіваними «ходами» при завершальних ударах, вмінням захопити суперника зненацька.

Півзахист — найбільш «іменита» лінія команди, її опора і рушійна сила. Тут грає 31-річний Лев Броварський, який провів у складі «Карпат» за 12 сезонів майже 400 матчів, забив біля півсотні м'ячів. 22-річний майстер спорту міжнародного класу, чемпіон світу серед юніорів Андрій Баль і його близький приятель, молодший на два роки Ярослав Думанський, якому теж не бракує гучних титулів, здобутих у юнацьких та юніорських чемпіонатах, — відрізняються характером і своїми діями на полі, зате їх об'єднує однакова цілеспрямованість, самовідданість, тактичне чуття. У ролі опорного півзахисника виступає досвідчений майстер Юрій Дубровний. Погодьтеся, такому підбору гравців півзахисту позаздрив би не один титулований клуб!

Слід відзначити, що забивають півзахисники чимало і вміють це робити, але першочерговим своїм завданням вважають організацію гри, налагодження атакуючих чи захисних дій. Не раз глядачі є свідками того, коли гравці середньої ланки діють, немов хвацькі захисники, рятуючи свої ворота. Бо, як і в попередні роки, «Карпати» порівняно багато м'ячів

пропускають, що і є турботою тренерів. Досить стабільно, без зривів (і без заміп!) провів сезон воротар Олексій Швойницький. У нього, 23-річного, вже за плечима декілька сезонів у вищій лізі, що для воротаря — рідкість. Перед воротами — четвірка оборонців. Справа — незворушний О. Родін, зліва — 20-річний Саулевич. Обидва любляють комбінаційну гру, часто йдуть вперед, володіють сильним ударом. Стопер — запальний В. Щербей, якому поки що бракує досвіду, але бажання грати якнайбільш корисно для клубу — хоч займай. Чистильник — 21-річний Ю. Суслопаров. У збірній молодіжній він діє поперед, в півзахисті, а в клубі тренери перевели його — технічного і рішучого — на відповідальний пост біля воріт. Коли виникала потреба, на допомогу приходив 30-річний Ю. Бондаренко.

Дублюючий склад майже повністю складався з юних футболістів, вихованців Я. І. Дмитрасевича, який, працюючи в школі-інтернаті, підготував не один десяток перспективних хлопців. А такі, як В. Дикий, І. Паламар, К. Антопенко, І. Цисельський, вже пробували сили в основному складі, інші чекають своєї черги. Середній вік гравців — 22,3 року — таке не часто зустрінеш у вищій лізі. Щороку львівські футболісти стають старшими на рік, але вже й тепер вони довели, що їм до снаги виступи серед кращих клубів країни.

Команда сповнена рішучості виправдати свою гру у вищій лізі довір'я трудового колективу «Електрона», усіх її шанувальників.

Дійсно, у Львові до цього часу любителі футболу добре пам'ятають той рік, протягом якого кришталевий Кубок СРСР стояв на почесному місці в історичному музеї міста. Та подія відійшла в історію, але поперед, — ми віримо в це, — нові цікаві події, які звеличать спортивну славу «Карпат».

З М І С Т

Олімпійська естафета	17
До вершин	30
П'ятиборство — його життя	42
Мункетери	50
Довга дорога до слави	60
Шабля приносить щастя	69
Переможна пісня тятиви	78
Георгіївська медаль	85
На лінії вогню	95
Чемпіонці було п'ятнадцять	102
Веслярі з Наварії	112
Першовідкривачі	121
Найлегший Геркулес	128
Хлопець з характером	135
Мрія і дійсність	142
Славське зблизька	153
Повернення «Карпат»	162

ЮЛИАН ЕВСТАФЬЕВИЧ КОРДИЯК

ЧЕМПИОНЫ ЖИВУТ ВО ЛЬВОВЕ

Очерки, статьи

(На украинском языке)

Статистические материалы подготовил

Иван Ярославович Яремко

Львов, издательство «Каменяр», 1980

Редактор *Б. В. Залізняк*

Художній редактор *Б. Р. Пикуніцький*

Художник *Л. В. Прийма*

Технічний редактор *П. А. Буржатовська*

Коректори *С. Ф. Амброз, Р. З. Фукс*

Фотографи *Б. К. Криштул, Б. А. Шевчук*

Информ. бланк № 754

Вдано до складання 22. 01. 80. Підписано до друку 07. 05. 80. БГ 00596. Формат 84 × 100¹/₃₂. Папір друк. № 1. Гарнітура звичайна нова. Високий друк. Умови друк. арк. 7,8+8 вкл. Обл.-вид. арк. 8,61+0,33 вкл. Тираж 10 000 пр. Замовлення 289-0. Ціна 1 крб.

Видавництво «Каменяр» Державного комітету УРСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі. 290006, Львів, Підвальна, 3. Львівська книжкова фабрика «Атлас» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Державного комітету УРСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі. 290005, Львів, Зелена, 20.